ACADEMIA ROMÂNĂ

TEATRUL LA ROMÂNĂ

DE

DIMITRIE C. OLLĂNESCU
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

PARTEA I

DATINE, NĂRAVURĂ, JOCURĂ, PETRECERĂ, SPECTACOLE PUBLICE ŞI ALTELE

ESTRAS DIN
ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE
Seria II, Tom. XVIII
MEMORIILE SECTIUNII LITERARE

BUCURESCI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE CAROL GOBL
FURNISOR AL CURŢII REGALE
16, STRADA DÔMNEI, 16
1897

Preţul 85 Bani

Inv. A. 3581

S4993

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREŞTI
COTA 76 393

ACADEMIA ROMÂNĂ

TEATRUL LA ROMÂNĂ

DE

DIMITRIE C. OLLĂNESCU
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

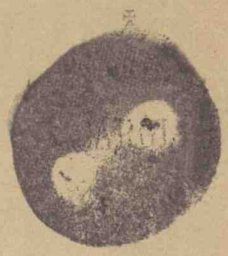

Senatiunea Maiorescu

PARTEA I

DATINE, NĂRAVURĂ, JOCURĂ, PETRECERĂ, SPECTACOLE PUBLICE ŞI ALTELE

C 111644

vol I şi II

ESTRAS DIN
ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE
Seria II. — Tom. XVIII
MEMORIILE SECTIUNII LITERARE

BUCURESCI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE, CAROL GÖBL
FURNISOR AL CURŢIĬ REGALE
16, STRADA DÓMNEI, 16
1897

C/953

1956

B.C.U. Bucuresti
C111644

TEATRUL LA ROMÂNĬ

de

DIMITRIE C. OLLANESCU

Membru al Academieĭ Române.

PARTEA I

DATINE, NĂRAVURĬ, JOCURĬ, PETRECERĬ, SPECTACOLE PUBLICE ŞI ALTELE

Şedinţele din 1 Novembre 1896 şi 17 Martie 1897.

BIBLIOGRAFIA PĂRŢIĬ I-a

Bahlman, Dr. P., Jesuiten Dramen des Niederreinischen Ordens provinz, 1 vol. 1896
Bandinus, Codex, ed. Academieĭ Române.
Bellanger, St., Kéroutza. 2, vol.
Bogdan, Ioan, Vlad Ţepeş, Studiŭ critic.
Burada, T. T., Almanach musical pe 1876 şi 1877.
Du Cange, Glossarium mediae et infimae latinitatis, Parisis 1840—50.
Cantemir, D., Descriptio Moldaviae, ed. Academieĭ Române.
Carra, I. L., Histoire de la Moldavie et de la Valachie.
Erasme, Eloge de la Folie.
Gaster, M., Literatura populară română, 1 vol.
Gheorghaki II, Logofĕtul, Condica de obiceiurĭ vechĭ şi nouĭ a Domnilor.
Ghica, Ion, Scrisorĭ. ed. nouă, 1 vol.
Hasdeu, B. P., Cuvinte din bĕtrânĭ, 2 vol; Magnum Etimologicum, 2 vol; Istoria critică a Românilor. Ion Vodă cel cumplit, ed. II, 1 vol.; Archiva Istorică a Românieĭ.
Heliade-Rădulescu, I., Issachar, 1 vol.; Curierul de Ambe sexe; Literatură.
Kogălniceanu, M., Letopiseţele ţĕreĭ Moldoveĭ şi Valachieĭ, 3 vol.
Lang, Iulius. Leben und sitten der Römer in der Kaiser Zeit, 1805, 2 vol.
Magnin, Charles, Origines du théâtre contemporain, 1876, 1 vol.
Mangiuca, Simeon, Calendar pe 1882 şi 1883.

Marienescu, A. M., Poesie populară. Colinde culese şi cercetate, 1861, 1 vol.
Nork, Biblische Mythologie des neuen und alten Testament's, Stuttgart 1812.
Odobescu, Al., Dómna Kiajna, 1 vol.; Mihnea cel rĕŭ, 1 vol.; Lecţiunĭ de archeologie, 1 vol.; Psevdokineghetikos, 1 vol.
Papazoglu, Loc.-Col., Istoria Bucurescilor, 1 vol.
Philemon, Nicolae, Ciocoiĭ vechĭ şi nouĭ, 1 vol.
Preller, Römische Mythologie, Berlin, 1858.
Royer, Alphonse, Histoire universelle du théâtre, ed. 1878, 6 vol.
Sbiera, Dr. Ioan, Colinde, cântece de stea şi urărĭ la mulţĭ anĭ, 1888, 1 broşură.
Schmidt, Wilhelm, Das Jahr u. seine Tage; in Meinung u. Gebrauche der Rumänen Siebenbürgens, Hermanstadt 1866, 1 broş.
Schuller, Joh. Karl, Colinda, 1860, 1 broş.
Şeineanu, Lazăr, Basmele la Românĭ, 1895, 1 vol.
Sulzer, Dr. Iosef, Geschichte der Transalpinischen Daciens, Wien 1782, 2 vol.
Teodorescu, G. Dem., Datine, Credinţĭ, Moravurĭ ale poporuluĭ român, 1874, 1 vol.; Culegere de cântece populare, 1 vol.
Vaillant, I. A., Histoire des Principautés Danubiennes, 1 vol.
Wolf, Andr., Beschreibungen des Fürstenthum's Moldau, 1805, 2 vol.
Urechiă, V. A., Istoria Românilor.
Xenopol, A. D., Istoria Românilor, 6 vol.
Zanne, Iuliu A., Proverbele Românilor, 1896, 1 vol.

TRADIŢIUNĬ VERBALE: Principele **Nicolae Suţu** şi **Nicolae Verulescu** (Focşanĭ); **Dimitrie Strat**, **Dimitrie Krakti** şi **Sdrobiceĭ** (Bacău); **Ion Ghica** (Bucurescĭ); **V. Alecsandri** (Mircescĭ); **Costache Negri** (Tîrgu-Ocna); **Emil Costinescu** (Bucurescĭ) etc, etc.

Domnilor Colegĭ,

Idea de teatru, aşà cum o înţelegem astădĭ, nu a pătruns la noĭ decât în a doua ḑecime a véculuĭ acestuia, adusă de străinĭ, nu pentru a ne însemnà vre-un pas întâietor în cultură, ci spre a le fi mijloc de câştig.

S'ar păré ciudat ca un popor cu minte istéţă, cu suflet duios şi cu fire vióe, ca Românii, să fi întârḑiat vreme atât de îndelungată a se dedà uneĭ îndeletniciriĭ, pentru care aveaŭ şi însuşiriĭ firescĭ şi ispita străvechilor tradiţiunĭ.

Dar dacă deschidem cartea trecutuluĭ şi ne încredinţăm că: «frămîntările lăuntrice dĕrapănă vîrtutea, deşănţarea năravurilor e jignitóre propăşiriĭ, cârma treburilor e o primejdie în mânĭ prădalnice orĭ duşmane», vom înţelege cum, lipsiţĭ de viéţă intelectuală proprie, silniciţĭ în avînturile ca şi în consciinţa nóstră, am rătăcit, turmă de prigónă, în întuneric şi în pustiŭ, iar când ne-a ajuns lumina, ne-a găsit rĕmaşĭ îndĕrĕt pe calea cea de mult străbătută de némurile civilisate!

Şi a trebuit ca cocoşul vechilor Galĭ să ne dea ţipĕtul de alarmă, cu sânge din sângele nostru, să ni se plămădéscă dreptul la libertate şi, în faţa pepturilor glorióse ale celor rĕsăriţĭ dintr'o tulpină cu noĭ, să se surpe zidurile şi să se sfărame hotarele protivnice înfrăţiriĭ tuturor.

Atuncĭ, s'aŭ rĕspândit, îmbelşugate în iubire de ómenĭ, în năzuinţe măreţe, în credinţe dătătóre de viéţă, ideile nouĕ, nouĕle deprinderĭ, carĭ aŭ covîrşit golurile trudniculuĭ nostru trecut, înfăptuind, ca prin minune, pentru un véc hărăzit celor maĭ uimitóre cuceririĭ, un popor tînĕr, îndrăsneţ, cu suflet plin de rîvnă, cu ochĭ lacomĭ de sóre, sub paşiĭ căruia munţiĭ aveaŭ să-şĭ întindă oblu grumajiĭ, ca să pótă ajunge tot maĭ departe şi tot maĭ sus!

Atuncĭ, puţin câte puţin, zarea nóstră se înseninéză.

Prin mijlocul codrilor, pe largul câmpiilor, se bat cărărĭ, căcĭ din patru laturĭ sosesc óspeţiĭ, călĕtoriĭ: uniĭ vrednicĭ de încredere, purtătorĭ de bune veştĭ, de învĕţăminte, de darurĭ frumóse ale gândiriĭ; alţiĭ cu limba prefăcuta şi dulce, agerĭ la chibzuială şi cu îndemnul viclén, carĭ, orĭ descalecă şi se aşéză statornic la noĭ, orĭ cătându-şĭ de cale, duc cu dînşiĭ încântarea celor vĕḑute împrejur şi mulţumirea de a fi fost primiţĭ cu inimă bună şi cu cuget curat.

Un schimb necontenit se săvîrşesce de atuncĭ între dînşiĭ şi noĭ: din tot ce avem maĭ bun şi maĭ de preţ luându-şĭ eĭ partea cea mare şi dându-ne, pe lângă unele de trebuinţă, multe nouĕ nepotrivite şi tot atâtea de prisos.

Şi aşà ne este plecarea firéscă de a fi pentru dînşiĭ, cu tot ce cuprinde şi peptul şi mintea maĭ fără de tăgadă ca apropiere, că limba şi portul şi traiul întocmaĭ luatu-le-am, mîndri, când trecem hotarul vre-odată la căminul lor să petrecem, că nu-ĭ osebire de eĭ întru tóte şi noĭ precum suntem.

Şi iată că eĭ ne-aŭ adus, între altele, teatrul, privelişte fără de séměn, în care cu glasurĭ meşteşugite auḑul se îmbată şi firea fiinţeĭ adînc e pătrunsă de o vrajă aevea.

In adevĕr, Ruşiĭ, carĭ ocupaŭ Moldova pe la începutul véculuĭ, chibzuise, printre mijlócele de înrîurire a societăţiĭ de atuncĭ — înflăcărată de dragostea limbeĭ şi spirituluĭ frances — «înfiinţarea în Iaşĭ a unuĭ teatru de comedie franţuséscă»; Nemţiĭ ne aduseră cele dintâĭ trupe de dramă, comedie şi operă, iar Eteriştiĭ înfiinţară teatre în amîndouĕ capitalele Principatelor, spre a înteţì focul sacru în inimile patrioţilor, cu carĭ speraŭ să cuceréscă libertatea Helladeĭ.

Faimosul «ridendo castigat mores» a avut câte-odată maĭ multă trecere în lumea romană decât edictele şi rescriptele împĕraţilor şi pretorilor!

Dar în sfîrşit, dacă poporul român a primit idea şi chiar îndemnul teatruluĭ de la străinĭ, totuşĭ, bucăţică ruptă din cósta latină, el a fost tot-deauna iubitor de spectacole, fie pentru a-şĭ înălţà mintea şi inima, fie pentru a-şĭ petrece vremea în chip plăcut.

Credincios legiĭ şi datinelor strămoşescĭ, nu a lăsat nicĭ o împrejurare maĭ de însemnătate a vieţeĭ sale fără de a o simbolisà, fără de a-ĭ da o formă pipăită, ca să i se statornicéscă de-apururea în minte şi în năravurĭ.

Precum cântecele poporale sunt rĕsunetul bătăilor inimiĭ luĭ, aşà şi aceste «îndeletniciri» arată felurimea credinţelor şi a însuşirilor pline

de eresurĭ, de iscodirĭ şi de năsdrăvănii, moştenite de la némul din care e coborîtor, orĭ luate de la ceĭ cu carĭ s'a întîlnit pe calea vieţeĭ.

Un amestec de dragoste şi de îndoială, de duioşie şi de smerenie, de îmbărbătare şi de fatalitate i-aŭ plămădit ast-fel, din începătórele vremurĭ, temeiurile firiĭ, pe carĭ, în slavă ca şi în restrişte, le-a păstrat fără ştirbire până în ḑiua de astăḑĭ.

De aceea şi este el vitéz şi nepăsător la primejdiĭ, voios şi melancolic în traiul luĭ, supus, deşì dîrz adesea, în faţa puteriĭ şi, maĭ mult cu gând bun decât cu mânĭ harnice, plecat către lucru.

Orĭ-cum ar fi însă, icóna i se desprinde frumósă şi vie din tóte apucăturile luĭ.

Cu darul minunat de a-şĭ însuşì şi de a preface ca al săŭ orĭ-ce intră în atingere cu dînsul, şi-a croit el, din cele ce a moştenit şi din câte a putut rupe de la alţiĭ, un vestmînt, care-l prinde bine şi căruia, cu tóte aceste, numaĭ mîndreţea portuluĭ şi farmecul fiinţeĭ luĭ îĭ dă preţ cu adevĕrat.

Aşà, pe urzéla iscodirilor păgânescĭ, trecênd el firul credinţeĭ creştine, alcătuì din protivnice întocmirĭ datine nouĕ, carĭ atât amintesc pe cele de odinióră pre cât la chip şi la glas pe un tată l'ar amintì copiiĭ.

Din pompe şi obiceiurĭ venite de pe hotarele depărtate de dînsul, sciù celor ce-ĭ înseninară sufletul orĭ îĭ măgulirā ochiĭ să le deà adăpost şi căldură, în cât cu trecerea vremiĭ a tóte îndreptătóre să le socótă el singur că ale luĭ aŭ fost de când lumea.

Pe cele ce-ĭ rĕsvrătiaŭ simţirea şi-ĭ turburaŭ odihna le îngăduià silnic, până când orĭ se prăpăstuiaŭ uităriĭ orĭ, vitrege de vrerea şi de sângele luĭ, îşĭ luaŭ cu veneticiĭ, fluturatecĭ în préjmă-ĭ, cărarea cea cu sórele în spate.

Deprins cu nevoĭ de tot felul şi pururea blând, îndemnător de pace, Românul nu şi-a pus fiinţa maĭ presus de împrejurărĭ, ci găsindu-şĭ în pept isvor nesecat de răbdare şi putere de sine îndestulă să pue frîŭ orĭ-căruĭ avînt nebunesc, a aşteptat să-ĭ fie prilejul îndemână, să rupă prin vrednicia luĭ însuşĭ rîndurile glóteĭ şi din adîncul necunoscutuluĭ să iasă la faţă de lume.

Decĭ, numaĭ cine-ĭ cunósce de aprópe faptele şi i-a rĕsfirat firea şi năravurile póte da dréptă mărturie despre dînsul. Şi nu-ĭ mărturie maĭ hotărîtóre ca desluşirea acelor apucăturĭ şi îndeletniciri, carĭ îĭ resfrâng ca într'o oglindă tot ce-ĭ încunjură, tot ce-ĭ încălḑesce, îĭ mişcă saŭ îĭ luminéză viéţa.

*

Teatrul, sub orĭ-ce formă s'ar înfăţişà el, de la străvechile miturĭ pline de închipuite minunăţiĭ până la drama crâncenă orĭ comedia sfărâmătóre de ilusiunĭ din ḑiua de aḑĭ, este un ochiŭ deschis asupra lumiĭ, care cuprinde, străbate şi pricepe tóte. In fundul luĭ treşar, ca viĭ şi adevĕrate icóne, patimele, durerile şi bucuriile omenescĭ.

Tot ce, dintr'un îndemn lăuntric, păşesce pragul sufletuluĭ nostru, să iasă în vilég purcede să-şĭ facă tovarăşĭ, să le desvĕlue taina ce pórtă, nerăbdătóre să fie svonită, care, dacă uitarea n'o învĕlue în neguri, nicĭ făţărită n'o mână minciuna înainte, trăesce singuratecă unde-va în vĕzduh, dar aşà stătătóre de sine, că rĕspunde orĭ-cuĭ o chémă pe nume;... şi trăesce dór numaĭ fiind-că, luându-şĭ avîntul, ne-a smuls o fărîmă din suflet. Şi aşà, trecênd din loc în loc, din ném în ném, veste orĭ poveste—svon pururea tînĕr — iea fiinţă taina sufletuluĭ, pe care miĭ şi miĭ de urmaşĭ o iubesc, o cinstesc, iubind şi cinstind într'însa chiar pe ceĭ ce i-aŭ dat viéţă.

Iată cum se făuresc legendele, cum dintr'un cuvînt se póte nasce o idee, dintr'un suspin un simţemînt, dintr'o mişcare o luptă.

Óre lumea nu e o ţesătură de puterĭ protivnice, carĭ nu aştéptă decât îndemnul geniuluĭ pentru a se îmbinà cu folos între dînsele?... Şi cum tóte, în desfăşurarea lor, legĭ ale firiĭ, fapte de ómenĭ, puterĭ, datine şi credinţe se ţin legate, se întregesc unele pe altele şi se asémănă, nu e nimic aprópe din trecutul depărtat, ce să fie perdut în vremea de faţă, şi tot ce ne însufleţesce orĭ ne induioşéză acum a avut aceeaşĭ înrîurire altă dată asupra altora.

Aşà, străbuniĭ Romanĭ,—recunoscĕtorĭ luĭ Saturn că i-a deprins la munca pămîntuluĭ, le-a dăruit cunóscerea pómelor şi le-a descoperit mierea,—îl sĕrbătoriaŭ cu ospeţe vesele, la carĭ stăpâniĭ luaŭ locul slugilor şi slugile pe al stăpânilor, în Decembre, a ḑecea lună a anuluĭ.

Cu acest prilej, eĭ tăiaŭ porcĭ, făceaŭ jertfe, cântaŭ imnurĭ de laude, bênd vin în cinstea Ḑeuluĭ, îşĭ împărţiaŭ turte, colacĭ, faguri de miere, póme, iar copiiĭ cutreeraŭ stradele strigând: *Io Saturnalia!* (1)

La noĭ, tot în Decembre, cade una dintre cele maĭ marĭ sĕrbătorĭ creştine, «Nascerea Domnuluĭ», la care e datină să se taie porcĭ (la Ignat), să se împartă turte de foĭ subţirĭ stropite cu zachăr (Moldova), saŭ (Muntenia) covrigĭ muiaţĭ în miere (colindeţe). Mesele staŭ întinse pentru óspeţĭ, se fac darurĭ între rude şi prietenĭ, slugile aŭ voe

(1) *Dion Cassius,* X. lib. XL, cap. 19.—*Martial,* Epigr. II, vers 5, cart. XI.

slobodă de petrecut, se iartă osîndiţiĭ; iar în nóptea ajunuluĭ, copiiĭ (1) alérgă din casă în casă, strigând: *Bună diminéţa la Moş Ajun!* (2)

Tot din nóptea de Crăciun încep *colindele*, carĭ, cu urările lor de atâtea bunătăţĭ şi fericirĭ, nu sunt decât amintirĭ de ale cântărilor ce se obicĭnuiaŭ la *calendele* luĭ Ianuarie, în vremea Romanilor.

Fără îndoială că, încununând-o cu harul dumneḑeesc al mântuiriĭ sufletelor, religiunea creştină a înălţat şi a idealisat acéstă sĕrbătóre; în adîncurile eĭ trăesce însă tot vechia saturnalia romană, care, după porunca luĭ August, trebuià să ţie treĭ ḑile *(triduo servari ferias)*, cât ţin şi sĕrbătorile Crăciunuluĭ.

Este drept, de alt-fel, că poporul român a legat de aceste sĕrbătorĭ nu numaĭ sfintele amintirĭ ale datoriilor sale religióse, ci şi prilejul voios al petrecerilor şi mulţumirilor, ce-l îndémnă par'că să îngădue maĭ voios asprimea vremiĭ şi lungimea nopţilor de érnă.

Aşà daŭ ele deslegare câşlegilor (carnavaluluĭ), carĭ încep în ḑiua de Crăciun şi ţin până la postul cel mare.

Căşlegile, vreme de răgaz şi de veselie, în care danţurile într'un ropot o duc de la un cap până la altul; nunţile, cu mirĭ înduioşaţĭ de dragoste, cu archiereĭ în odăjdiĭ de aur, cu bisericĭ înţesate de lume,

---

(1) *Aceştĭ copiĭ*, în Banat, în părţile munteluĭ Vulcan, în munţiĭ Abruduluĭ, în tot comitatul Hunedóreĭ, în valea Haţeguluĭ, pe Târnave, în părţile Blajuluĭ, în comitatul Sibiiuluĭ şi în părţile Făgăraşuluĭ, se numesce *piţereĭ* saŭ *pizereĭ*, de la verbul latinesc *petere*, *a cere*, *a peţì*, în înţeles dóră de *bine-voitor şi poftitor*. *Piţereiĭ* aceştia se împart în maĭ multe cete, avênd câte un vătav (conducĕtor) fie-care cétă, umblând de jur împrejur prin sat, poftind de la casă la casă ḑiua luĭ *Ajun*, cu adaosul: *că-ĭ maĭ bună-a luĭ Crăciun!* Piţereiĭ poţ intrà sloboḑĭ prin casele ómenilor, căcĭ după credinţa poporuluĭ sunt purtătorĭ de noroc şi fericire. De cum intră în vre-o casă, e datină ca piţereiĭ să scormone focul din vatră cu beţele ce pórtă în mânĭ, numite *colinde*. — *Calendarul* luĭ Simeon Mangiuca pe 1882, p. 9 şi 10.

(2) Diaconul *Paul de Aleppo*, în călĕtoria sa prin Moldova şi Ţéra-Românéscă, 1630—1660, întovărăşind pe Macarie, Patriarchul Antiochieĭ, spune că: «e de observat că, în acéstă ţéră, se obicĭnuesce, în séra despre nascerea luĭ Christos, ca toţĭ preoţiĭ din diferite tîrgurĭ, însoţiţĭ de sĕrmanĭ, de ceteţĭ şi de coriştĭ, să se adune în bande purtând icóne şi să umble prin politie tótă nóptea, visitând casele boerilor şi urându-le bucurie . . . . . Ast-fel umblă eĭ tótă nóptea, cântând nascerea luĭ Christ. Tot asemenea făceaŭ lăutariĭ, toboşariĭ, flautiştiĭ, colindând în cete tótă nóptea următóre cu lanterne, pe la casele boerilor celor marĭ; mulţĭ dintre musicanţĭ sunt din ţéra turcéscă».—*Hasdeŭ*, Arch. Ist. Rom., 1865, Document 310, p. 89.

cu florĭ, cu cântărĭ, cu cofeturĭ, nunţĭ carĭ fac să bată pepturĭ de copile şi inimĭ de sócre să tremure! Mascarade, nebuniĭ, vălmăşagurĭ, tóte sunt ertate, tóte sunt bine venite. Femeile se prăpădesc, *în tot felul*, de plăcere, negustoriĭ fac daraverĭ, tîrgoveţiĭ se desfată, se desfată atât că le sbârnâe mintea numaĭ după drăciĭ; iar la lăsata de sec de-abià cu greŭ maĭ póte creştinul să-şĭ dea rînd guriĭ şi cumpĕt piciórelor!

La sat sgomotu-ĭ mic de-l încap pereţiĭ, lumea-ĭ domólă, că n'o scormonă nimenĭ. Dór pe la cârciumĭ, când ḑice cobzarul vre-un cântec maĭ ager, să sae vre-unul trecut cu paharul şi talpa să-şĭ bată; altmintrelea în casă, pe bătătură, pe la pădure, îşĭ dă îndemnurĭ omul când are de lucru,—când nu, stă la vatră, tăciunesce luléua, orĭ c'un cumĕtru pune la cale câte de tóte.

De e sĕrbătóre, se duce la biserică, ascultă pe popa slujind şi, după anaforă, merge cu dînsul la «cinste», şi trece «cinḑéca» de atâtea orĭ împrejur de câte parale le sună în pungă orĭ dungĭ pe uşorul ferestreĭ hangiul în silă trage la unul şi altul.

Dar iată s'aude lătrat lung de câne şi ţipete de copiĭ ce alérgă şi se opresc şi iar fug şi iar ţipă. Miraţĭ es cu toţiĭ pe prispă. Un hohot de rîs de odată pe toţĭ îĭ cuprinde.

Brezaea! Brezaea! răcnesce o fată şi în casă dă năvală să intre, gonită de o namilă fiorósă din urmă.

Cu cap de lup, orĭ de barză (1), clănţănind dinţiĭ, plescăind ciocul, c'o zeghe pe dînsa, împestriţată cu tot soiul de cârpe, de florĭ, de cordele, se opresce Brezaea şi, învîrtindu-se în loc, spune ăstuia o glumă, celuia o păcălitură, luĭ Moş Popa—clătinându-se în mersu-ĭ—îĭ înalţă pe nas un «aghios» ca un dascăl, hangiuluĭ un cântec îĭ cântă de-ĭ vine să turbe Greculuĭ de ciudă, pe toţĭ îĭ face să rîdă, şi jócă şi sare după versul ce-ĭ ḑice ţiganul din vióră alăturĭ.

Şi aşà, din casă în casă, alérgă ea să înveseléscă pe bĕtrânĭ, să dea ghes celor tinerĭ, să infricoşeze pe copiĭ.

Deşì înfăptuire—la uniĭ locuitorĭ de munte (2)—a ciudateĭ credinţe că Dumneḑeŭ, pentru a vecĭnicì nascerea fiuluĭ sĕŭ în nisce iesle, deslégă, de la Crăciun la Bobotéză, limba dobitócelor, menindu-le să spună cu gura slobodă fie-căruia adevĕrul în faţă, *Brezaea*, jumă-

(1) Alte-orĭ de vulpe, de câne, de cocoş, orĭ de vultur.

(2) *Brezaea* e o datină a satelor de munte, maĭ ales în Muntenia. In plaiul Buzeuluĭ, al Rîmniculuĭ-Sărat şi la Câmpulung, am dat de asemenea eresurĭ, carĭ póte vor maĭ fi şi aiurea. In Moldova i se ḑice *Capra*.

tate om şi jumătate dobitoc, este negreşit o fiinţă rĕsleţită din străvechile corurĭ bacchice şi cel dintâiŭ obraz de teatru ce s'a ivit în datinele nóstre poporale.

La Moldova arătarea e şi maĭ năsdrăvană.

In loc de un singur chip străvestit, sunt douĕ: un unchéş cocoşat, cu barba albă, slut şi sgripţuros, şi un cerb cu córne marĭ şi cu trupul învelit în făşiĭ de pânză de felurite feţe, care-l pórtă în spinare.

Ţipând, sărind, cântând, se duc amîndoĭ, în mijlocul unuĭ alaiŭ sgomotos, prin tîrgurĭ şi prin sate, să colinde cu snóve, cu glume, cu cimilitur̆ĭ, ademenind lumea, ce bucurósă le ése în cale. (1)

Alte-orĭ, doĭ flăcăĭ acoperiţĭ cu ţóle saŭ cu sumane se pun unul îndĕrĕtul altuia, închipuind o vită óre-care. Cel dinainte pórtă, ascunsă, o ólă în cap, iar cel din urmă o códă de pĕr saŭ de cârpă, legată cu o sfóră de picior, ast-fel ca la cea maĭ mică mişcare să se ridice şi să se cobóre. Peste dînşiĭ încalecă un al treilea flăcăŭ, cu un biciŭ în mână, care, sfichiuindu-ĭ saŭ dând din călcâe, îĭ mână prin sat, sărind şi jucând. La cârciumă se opresc şi cel călare, după ce cântă — în deobşte lucrurĭ fórte *uşurele*,—întrébă: dacă nu e nimenĭ muşteriŭ

(1) *Sulzer* pomenesce despre acest joc în «Geschichte des transalpinischen Daciens» (t. II, p. 403), spunênd, ca şi Cantemir, că el se numesce *Turka* şi ar fi fost întocmit în vremurile vechĭ, din ură asupra Turcilor. Se póte; noĭ însă credem că originea acestuĭ joc, ca şi a Brezaeĭ, isvorésce din serbările dionysiace, în carĭ cântăreţiĭ eraŭ străvestiţĭ ceĭ maĭ mulţĭ în dobitóce, cum şi din Atellanele romane — drame poporale—a cărora sĕmînţă uşor a putut fi rĕsădită în pămîntul nostru de către coloniĭ şi soldaţiĭ Romanilor aduşĭ după vremĭ. C'o fi avut când-va menirea de a-şĭ bate joc de Turcĭ şi că s'ar fi numit *Turka*, din ură către dînşiĭ, iar se póte; dar să iea tocma acéstă formă şi tocmaĭ în vreme de érnă (epoca Bachanalelor la ceĭ vechĭ) coincidenţa ar fi prea bătĕtóre la ochĭ.

Dionysie din Halicarnas povestesce că, pentru a satirisà saŭ a micşorà îngâmfarea generalilor întorcêndu-se triumfătorĭ din răsbóie, erà obiceiŭ rĕmas din adîncă vechime să se străvestéscă câţĭ-va, punêndu-şĭ peĭ de capră şi căciulĭ lănóse *ţuguiate* pe cap, carĭ eşeaŭ ast-fel înaintea lor şi dedeaŭ nota discordantă în mijlocul aclamărilor mulţimiĭ. (Lib. VII, cap. 74).

Óre nu s'o fi numit *Turka* saŭ *Ţurca*, din pricină că moşnégul cel slut purtà o căciulă *ţuguiată, lânósă*, o căciulă *ţurcă, ţurcănéscă*, pe cap? Ḍic acésta, fiind-că un asemenea joc există şi la mocaniĭ de dincolo, de unde ne-a venit forma căciuelor ţurcănescĭ. Până aḑĭ, în Moldova, copiiĭ maĭ jócă *Ţurca*, cu mingea, în care cel ce câştigă bate mingea *călare* pe cel ce perde.

Wilhelm Schmidt, în lucrarea sa «Das Jahr und seine Tage», (Hermanstadt 1866, pp. 2 şi 3) ḑice, cu privire la acéstă datină: «Intre jocurile de la Crăciun, un rol deosebit are şi acela pe care Poloniĭ îl numesc «*Taurul*», orĭ după cum îl numesc Româniĭ «*Turka*» (în limba Polonă *Turon*), în care ceĭ maĭ adîncĭ cunoscĕtorĭ aĭ mitologieĭ slave află pe Taurul cultuluĭ mytraic (de alt-fel *Tur* însemnéză taur în limba slavonă), ca

să-ĭ cumpere calul, boul, măgarul de sub dînsul, pe care-l tot jócă fel de fel, înşirându-ĭ bunurile. Ceĭ de faţă se prind însă a-l ponosluì, căinând orĭ luând pe stăpân în bătaie de joc pentru o aşà *rablă* de vită, şi spusele lor sunt atât de crunte, în cât acesta, desnădăjduit— şi ca să scape *haramul* de gura lumiĭ,—îl lovesce cu bâta în cap până ce, spărgêndu-se óla, cad câte treĭ grămadă la pămînt, în hohotele de rîs ale tuturor. (1) Apoĭ intră cu toţiĭ în cârciumă să *bea aldămaşul* peleĭ cel puţin, şi . . . petrec ca în vremea cea bună.

Dacă, pentru cercetarea obârşieĭ acestor datine, intrăm în adîncul tainelor vremiĭ şi ale némurilor din trecut, desluşim că ele sunt rĕmăşiţe ale rituluĭ şi credinţelor religióse ale păgânităţiĭ. Aşà, de pildă, este sciut că Indieniĭ, Egipteniĭ, Greciĭ, Romaniĭ şi chiar Slaviĭ şi Germaniĭ ceĭ vechĭ credeaŭ că sórele erà un ḑeŭ, care, în mersul sĕŭ de un an, pe cer, trebuià să trécă, făcênd încunjurul lumiĭ, prin douĕspre-ḑece zodiĭ (2), pentru a da lumină şi căldură.

Cât sórele îşĭ are faţa îndreptată asupra pămîntuluĭ, ḑilele sunt maĭ marĭ, firea întrégă trăesce, lucréḑă, rodesce; cât însă şi-o întórce de la dînsul, întunericul iea avînt, ce e viŭ şi puternic se plécă periciuniĭ, nevoia şi grijele apasă maĭ greŭ asupra făpturiĭ. (3) Când

---

simbolică desemnare a îndreptăriĭ pămîntuluĭ după raḑele sóreluĭ. Româniĭ din Transilvania aŭ şi dînşiĭ o legendă de Crăciun, în care se spune despre un légăn de aur purtat pe valurile furióse ale măriĭ de un *taur* cu córne de aur, şi pun în jocurile lor (de la Crăciun) pe acest taur, înfăţoşat de cine-va sub masca uneĭ arătărĭ fioróse, avênd cap de boŭ şi cioc de pasĕre, pe care-l plescăesce mereŭ, trăgêndu-l cu o sfóră ascunsă, şi e privit de toţĭ ca un fel de *mama pădurii*, mâncătóre de copiĭ. Cine însă vrea să n'aibă témă de dînsa îĭ aruncă un ban când deschide ciocul.»

Care vrea să ḑică, presupunerea luĭ Cantemir nu erà tocmaĭ întemeiată. Acéstă datină, ca multe din câte avem, ne-a putut venì, cu influenţa religiósă, şi de la Slavì, precum multe ne-aŭ venit, tot pe aceeaşĭ cale, de la Grecĭ.

Amintesc iar că cerbul din *Turca* în Moldova póte să fie închipuirea unuĭ personagiŭ din corurile bacchice. a ḑeuluĭ Pan de pildă, care tocmaĭ în cerb erà străvestit în timpul sĕrbătorilor acestora.

(1) Acéstă scenă a *Ţurceĭ* saŭ *Ţarceĭ* (cum o numià) mi-a fost povestită de d-l *Emil Costinescu*, ca o minunată amintire a copilărieĭ sale. Scena se petreceà la oraş ca la sat, în Moldova, unde a vĕḑut-o d-sa de maĭ multe-orĭ representată ast-fel.

(2) Cele douĕ-spre-ḑece constelaţiunĭ, prin carĭ trece calea aparentă a sóreluĭ într'un an, şi anume: *Berbecele, Taurul, Gemeniĭ, Racul, Leul, Fecióra, Cumpĕna, Scorpia, Săgetătorul, Capricornul, Vĕrsătorul* şi *Pesciĭ*.

(3) Cele douĕ *solstiţiĭ* (adecă staţiunĭ ale sóreluĭ): una de la *Berbece* până la *Cumpĕnă*, cuprinḑênd cele şése lunĭ de primăvară şi vară, carĭ se ţin de emisfera luminată de méḑă-nópte a puterilor binefăcĕtóre; cea-laltă, de la *Cumpĕnă* la *Berbece*, cuprinḑênd cele şése lunĭ de érnă, carĭ se ţin de emisfera întunecată de méḑă-ḑi a puterilor rĕŭ-făcĕtóre ale tómneĭ şi erneĭ.

însă, ajuns la capĕtul drumuluĭ sĕŭ, ese el ca dintr'o prăpastie şi se înalţă privind iar în faţă pămîntul, atuncĭ pare c'a înviat din noŭ şi tóte purced către o nouă viéţă împreună cu dînsul. Atuncĭ serbaŭ păgâniĭ *dies natalis solis invicti* (1); atuncĭ aduceaŭ eĭ prinóse solemne luĭ *Saturn-Ianus* (bifrons), cel care privià în trecut şi în viitor (sfîrşind şi începênd anul); atuncĭ lumea creştină aşeză ḑiua de nascere a Reînvietoruluĭ adevĕrateĭ credinţĭ, a Mântuitoruluĭ de ómenĭ!

De altă parte, ḑeiĭ păgânĭ aveaŭ pentru fie-care însuşire a fiinţeĭ lor câte o deosebită întrupare pămîntéscă, şi dar sórele, care aveà atâtea însuşirĭ şi, pentru deplina săvîrşire a anuluĭ, trebuià să trécă prin douĕ-spre-ḑece zodiĭ, apăreà sub numeróse înfăţisărĭ şi îmbrăcà decĭ forma tuturor dobitócelor ce alcătuiaŭ zodiacul.

Drept aceea, cu prilejul serbărilor acestor ḑeĭ, preoţiĭ orĭ cântăreţiĭ corurilor religióse se străvestiaŭ asemenea dobitócelor ce le eraŭ închinate, simbolisând deosebitele lor puterĭ şi însuşirĭ, şi jucaŭ ast-fel în jurul altarelor, înălţându-le imnurĭ de laudă.

De la păgânĭ şi maĭ vîrtos de la Romanĭ, aceste datine aŭ trecut la noĭ şi s'aŭ statornicit atât de adînc în năravurile poporuluĭ, în cât chiar dupĕ creştinisarea luĭ aŭ rĕmas, firesce întru atât cât nu jigniaŭ noua credinţă, nicĭ dedeaŭ o îndrumare protivnică înrîuririĭ şi intereselor obştesceĭ oblăduirĭ.

Aşà dar *Brezaea* şi *Vasilca* în Ţéra-Românéscă, *Turca* saŭ *Ţurca* în Moldova şi *Cerbuţul* în Banat şi în părţile Haţeguluĭ din Transilvania ar puté fi representarea dramatică saŭ întruparea pămîntéscă a sóreluĭ, personificat ca ḑeŭ, în mersul luĭ prin zodiac, când la Crăciun înviéză din noŭ şi reîncepe anul, serbând *dies natalis solis invicti.*

In deosebĭ *Brezaea* întrupéză pe *Bacchus Briseus* (aşà numit de la Brisa, un cap al insuleĭ Lesbos, unde aveà un vestit templu şi unde orgiile bacchice eraŭ un cult local); de aceea, prin jocul, cântecele şi purtarea cea fără de înfrânare, adeveresce ea şi acum străvechile ceremoniĭ ale ḑeuluĭ, întrupat în lup, barză, câne, cocoş, orĭ alt dobitoc.

Vasilca este înfăţoşarea luĭ Joe βασιλεὺς, regele anuluĭ, avênd capul de mistreţ—dobitoc ce-ĭ erà închinat—şi purtând la noĭ acest nume de la Sfîntul Vasilie, începĕtorul luneĭ luĭ Ianuarie. (2)

(1) *Nork*, Biblische Mythologie des alten und neuen Testament's, Stuttgart 1842, t. I, p. 339.

(2) *Simeon Mangiuca*, Calendarul pe 1882, pp. 39 şi 40.

Cerbuţul este *Cervulus* din vécul de mijloc, împotriva căruia atâta timp aŭ lucrat episcopatele Francieĭ, Germanieĭ, Italieĭ şi Spanieĭ, dar în deşert, deşì consfinţià o legendă păgână a cultuluĭ mytraic. (1)

Ţurca este numaĭ împerechiarea Brezaeĭ cu Cerbuţul, rĕmasă ca datină în Moldova de la Transilvănenĭ orĭ de la Polonĭ, la carĭ se păstréză întocmaĭ şi până astădĭ. (2)

Printr'însa un noŭ obraz teatral se amestecă în jocurile poporuluĭ, obraz de om, menit, prin înfăţişarea-ĭ pocită şi prin posnaşa împerechiare cu un dobitoc cornorat, să nu stărnéscă numaĭ rîsul, ci în chipul luĭ de a fi să deştepte mintea celor dimprejur şi să-ĭ siléscă să cugete.

Bĕtrânul flecar, ghebos şi urît se asémĕnă—ca o icónă bântuită de vremurĭ — cu moşnégul *Dorsellus* din Atellanele romane, purtând ca şi dînsul aceleaşĭ ponóse şi dând acelaşĭ prilej de veselie şi de şăgĭ.

Insuşindu-şĭ ast-fel viéţă şi mişcare nouă şi apropiându-se de firea şi fiinţa omenéscă, datinele şi jocurile poporale aŭ făcut, fără să scie, un pas înainte în lumea teatruluĭ.

De acum încolo, priveliştea dobitócelor cuvîntătóre nu maĭ e de ajuns poporuluĭ, înfăţoşarea gârbovuluĭ unchéş îl lasă rece. Dorurĭ până atuncĭ necunoscute se înfiripéză într'însul. Spre tinereţe, spre sóre, spre iubire, spre fapte de bărbăţie, îl pórtă lăuntrica rîvnă, aşà că din firele tainelor sfinte, din cele maĭ scumpe odóre ale credinţeĭ, îşĭ va făurì el datine nouĕ, ca pe deplin să se măguléscă tótă rîvna şi avînt prielnic de curăţie şi de înălţare să se dea sufletelor.

Érna, când stinsă-ĭ vraja codrilor şi a câmpieĭ, când troenite-s cărările şi în patru pereţĭ aĭ cămăriĭ se sbate gândul fără de tovarăş, omul e maĭ cu plecare să-şĭ cate de suflet. De aceea, fie datină, fie îndemn mântuitor, dă el Crăciunuluĭ prinosul cel maĭ ales al slăvirilor sale de creştin.

In deosebĭ împrejurările, de carĭ a fost încunjurată nascerea luĭ Christos în staulul de la Betleem, aŭ darul de a-l însufleţì şi de a-l pune în maĭ strînsă legătură cu Cel de sus.

Dar omul, neputincios de a făurì — fie chiar întru atingerea unuĭ ideal — cevà desăvîrşit, a căutat, fără de încredere par'că în ce nu puteà pipăì, să dea forma sa vremelnică şi peritóre celor de-apururea neîntrupate însuşirĭ.

---

(1) *Du Cange*, Glossarium mediae et infimae latinitatis, Paris 1840--50, sub «Cervulus».

(2) *Wolf*, op. cit., ad verbum.

De aceea religiile păgâne aveaŭ atâţĭ Dumneḑeĭ câte temeiurĭ putuse ele descoperì făpturiĭ, iar religiunea creştină întrunì, urmându-le pilda: puterea, simţirea şi mintea, — isvor şi sprijin la tóte, — într'o singură fiinţă unică, deşì din treĭ feţe întregită.

Pe cea maĭ blajină dintre ele, pe dulcea simţire, cea maĭ apropiată de firea pămîntéscă, o întrupă în om, pentru săvîrşirea minunilor ce aveaŭ să mântuiască lumea.

Christos dar, care a suferit prin ómenĭ şi pentru ómenĭ, Mântuitorul păcatelor şi Propověduitorul adevěruluĭ, e sěrbătorit de biserică prin pompe strălucite şi prin mistere sfinte, întocmaĭ precum în templele păgânescĭ se sěrbătorià Bacchus, ḑeŭ al durerii şi al bucurieĭ, prin pompe măreţe şi fum de la jertfe şi cânturĭ de laudă.

Scopul e acelaşĭ, aceleaşĭ aprópe serbările; numaĭ pe pămînt s'aŭ prefăcut cugetele şi tăria credinţeĭ, odată pârghie a omeniriĭ, astăḑĭ e mlădiósă ca o ramură slabă.

Invěţătură nouă cu năravurĭ curate, credinţă statornicită pe cele maĭ largĭ temeliĭ de morală şi de iubirea aprópeluĭ, legea creştină se ridică totuşĭ la început împrotiva pompelor, serbărilor şi datinelor păgâne, «zămislite din eresurĭ şi idolatrie, închinate desfrîuluĭ şi plăceriĭ!» (1)

Când însă, după lupte crâncene, după jertfe nenuměrate şi cumplite suferinţe, ajunse ea lege a Domnilor şi a noródelor, când tronul eĭ se ridică strălucit alăturĭ de tronurile împěrătescĭ, când biserica simţì nevóia de a rěspândì şi a înrăděcină în minţĭ şi în inimĭ cunoscinţa şi dragostea înţelepciunilor sale,—fu silită să întrebuinţeze şi dînsa serbărĭ şi ceremoniĭ arătóse şi impunětóre, ca mijloc de propagandă.

Mărginite numaĭ la săvîrşirea slujbelor sfinte orĭ la desfăşurarea formelor din afară ale cultuluĭ, ceremoniile aceste n'ar fi avut puterea de a înfrânà poftele, de a sfărâmà îndoelile, de a purtà cu isbândă «cuvîntul adevěrat» până la marginele lumiĭ. Deşì fiică a luĭ Christos, biserica n'ar fi avut darul, dat luĭ Christos numaĭ, de a săturà cu cincĭ pânĭ şi doĭ pescĭ o glótă de cincĭ miĭ de ómenĭ.

A trebuit să se întórcă dar la pilda trecutuluĭ, să-şĭ făuréscă mijlóce nouě de înrîurire şi, din datinele orĭ pompele rituluĭ păgânesc, să-şĭ alégă pe acele ce aveaŭ maĭ multă apropiere de sfintele eĭ însuşirĭ şi aşezăminte întru acésta.

Înţelegênd, prin urmare, că înfăţişarea dumneḑeiriĭ în chip uimitor

(1) *Tertulian*, Apologist., cap. XV.

de măreţ, minunile cu firea lor neînţelésă şi tainele cu farmecul lor vecinic tîněr aŭ robit în tot-deauna sufletul omeniriĭ, plămădì fapte şi împrejurărĭ lumescĭ cu esenţa nemuririĭ divine şi dete credincioşilor spectacole atât de rěsturnătóre dreptuluĭ legămînt al judecăţiĭ cu credinţa, în cât, pentru a zădărnicì orĭ-ce rěsvrătire din parte-le, făcù din apriga poruncă: *crede şi nu cercetà*, o lozincă de mântuire!

Când hierofanţiĭ, magiĭ, auguriĭ şi pontificiĭ se perdură în adîncul vremiĭ, preoţiĭ, archiereiĭ, cardinaliĭ şi patriarchiĭ creştinĭ, în chlamide maĭ strălucitóre şi în faţa uneĭ mulţimĭ póte maĭ luminate, jucară drame şi mistere religióse, tot pentru a mişcà, a cârmuì şi a stăpânì obştésca suflare!

Atuncĭ se concretisară în chip teatral faptele şi întîmplările de căpetenie ale vieţeĭ luĭ Isus; atuncĭ, în bisericĭ, se înfăţişară, ca pe scenă, patimele Mântuitoruluĭ; atuncĭ *Ezechiel* tragicul compune (vécul II) drama luĭ Moise, *Sfîntul Grigorie Nazianzul* scrie (vécul IV) drama sa Χριστὸς πάσχων şi în leturghie se alcătuesc *dialogurĭ:* preotul cu diaconul, şi *trialóge:* preotul, diaconul şi corul (adecă poporul), luând fie-care cuvînt în cursul slujbeĭ divine.

Se reîncep procesiunile, danţurile, ceremoniile sfinte întru pomenirea martirilor, împrejurul mormintelor, la sicriile móştelor de sfinţĭ; cântecele se aud iar la praznice, la nunţĭ, la sěrbătorĭ; Crăciunul, Bobotéza, Pascele şi alte ḑile marĭ ale anuluĭ se serbéză cu pompe strălucite.

Bisericile creştine din Egipt şi din Galia prăsnuiaŭ de timpuriŭ nascerea Domnuluĭ. De la dînsele, datina trecù la biserica apusénă şi apoĭ la cea din Rěsărit.

Ceremonia acésta se puse în leturghie la «cetania» din Evanghelia luĭ Mateiŭ «cu buna vestire», întroducêndu-se tot odată în oficiul bisericesc şi închinarea păstorilor. Se făcù un pas maĭ departe: *se represintă* chiar *Nascerea Mântuitoruluĭ*, aşezându-se în dreptul altaruluĭ o ieslă, la care ceĭ «treĭ Craĭ de la Rěsărit» veniaŭ să se închine şi să aducă darurĭ.

Din «antefónele şi responsoriile», ce se sâvîrşiaŭ încă din secolul VI, rěsărì cu încetul *dialogul*, însoţit de cântecele dintre păstorĭ şi îngerĭ; iar Regele *Irod* fu mult maĭ în urmă întrodus în aceste mistere. (1)

Cu rînduiala acésta, *jocul misterelor* fu primit în biserică.

In vécurile VIII şi IX călugăriĭ şi călugăriţele (dintre carĭ una *Hro-*

(1) *Gaster,* Literatura poporuluĭ român, ed. 1882, partea II, p. 491.

switha (1) din mănăstirea Gandersheim scrise 6 drame teatrale, pe atuncĭ în mare vaḑă) jucaŭ la mórtea celor marĭ saŭ la aniversarea sfinţilor adevĕrate drame funerare.

Scena, pe care se represintaŭ, în asemenea împrejurărĭ, acele drame, se ridicà pe un *pulpitum* (2), ca să fie în vederea tuturor.

Preoţimea sta în altar, nobiliĭ cu familiile lor aveaŭ locurĭ osebite în galeriile de sus ale *naosuluĭ* bisericeĭ, galeriĭ fórte bogat împodobite cu covóre, cu stofe, cu perinĭ de mare preţ, bătute cu fir de aur şi cu petre nestimate; jos în mijloc steteaŭ comişiĭ, militariĭ şi suitele senioriale, pe când glóta poporuluĭ se îndesà pe laturĭ: bărbaţiĭ la drépta, femeile la stânga. (3)

In adîncul maĭ tuturor originelor sunt douĕ elemente: un element noŭ şi spontaneŭ şi un element tradiţional.

In originea teatruluĭ modern, principiul activ şi novator aparţine creştinismuluĭ şi bisericeĭ; cât despre elementul tradiţional, el trebue căutat sub pulberea teatruluĭ antic. (4)

Aşà Teofilact, Patriarchul Constantinopoleĭ, instituì către anul 990 spectacole religióse cu caracter teatral, în scop de a da o direcţiune

(1) *Hroswitha*, călugăriţă care se numià singură: glasul puternic de la Gandersheim (Braunsweig), a compus legende simple dar energice, legende pline de simţemînt creştinesc, de sciinţă şi de barbarie tot de-odată.

Mănăstirea Gandersheim, una din cele maĭ vestite în suta VIII în Germania, erà şi cea maĭ veche. Bolţile eĭ înalte şi largĭ, de pétră săpată şi împodobită cu ornamente în genul architecturiĭ franco-romane, purtaŭ pe ziduri picturĭ sfinte, carĭ, în colorĭ şterse şi cercuite cu aur, străluciaŭ, luminate de raḑele ferestrelor strîmte, cu gémurĭ gróse, rotunde şi multicolore, în cercevele de plumb. Ruinele lor aŭ durat până în vécul trecut, fiind marture la cele maĭ pióse cum şi la cele maĭ mişcătóre scene de patimĭ ale Mântuitoruluĭ, puse în acţiunĭ dramatice de călugăriţele mănăstiriĭ.

Iată lucrările Hroswitheĭ, care până la *vîrsta de 23 de anĭ*, când se călugărì, cunoscuse lumea, plăcerile şi pasiunile eĭ,—într'însele ea căutà să facă elogiul curăţieĭ trupescĭ şi sufletescĭ—: *Gallicanus*, *Dulcitius*, *Callimach*, *Abraham*, *Paphnutius* şi *Sapientius* daŭ pilde despre luptele dintre amor, plăcere şi datorie şi fac pe eroiĭ saŭ pe eroinele lor să caute scăpare în mórte maĭ bine decât să-şĭ calce pe consciinţă şi să-şĭ pângăréscă trupul.

(2) Un fel de estradă aşezată între altar şi naos, care se păstréză şi până aḑĭ în bisericele nóstre.

(3) In museul naţional din Praga şi în cel de la Louvre din Paris, sunt maĭ multe tablourĭ, înfăţişând jocul misterelor în vécul de mijloc. In ele se recunósce minunat de o parte acţiunea călugărilor-actorĭ, de alta rangul şi posiţiunea spectatorilor, după cum ocupaŭ locurile arătate maĭ sus.

(4) *Chartes Magnin*, Origines du théâtre moderne, Introduction, p. XIV.

creştină înclinăriĭ ce dovedià maĭ ales poporul de pe la sate către datinele şi deprinderile jocurilor păgâne.

Biserica făcù apel la închipuirea dramatică a apostolilor sĕĭ. Se instituiră *ceremoniĭ figurative*, se înmulţiră procesiunile, se creară şi se strămutară de la un loc la altul móştele sfinte maĭ cu rîvnă decât nicĭ odată, în fine se întroduse în cultul religios nisce oficiĭ, carĭ eraŭ adevĕrate drame, ca: *Praesepe* saŭ *Ieslea* la Crăciun, ca *Stéua* şi *Ceĭ treĭ Regĭ* (din care aŭ eşit *Vicleimul* şi *Stéua*); ca *Mormîntul* şi *Cele treĭ Mariĭ* la Pascĭ, când sfintele femeĭ eraŭ represintate de treĭ călugărĭ cu capul acoperit cu mantiile lor — *ad similitudinem mulierum*; ca *Înălţarea*, când, une-orĭ la tîmpla, alte-orĭ la galeria din afară a bisericeĭ, se vedeà un preot înfăţişând pe Christos înălţându-se la cer.

Ceremoniĭ în adevĕr mimice, a căror ortodoxie fu recunoscută printr'o bulă a Papeĭ Inocentiu III. (1)

In vécul X, unele vieţĭ ale sfinţilor, unele legende monachice, orĭ fapte de ale pusnicilor eraŭ puse în scene şi jucate de călugărĭ pe la rĕspântiile drumurilor. (2)

In sutele XI şi XII, drama eclesiastică ajunge la apogeul sĕŭ. La ḑile marĭ, ea se desfăşură măréţă în bisericĭ, atât prin bogăţia şi strălucirea vestmintelor, cât şi prin minunatul ajutor ce-ĭ dădură musica şi artele plastice.

Adesea, aceste spectacole se sfîrşiaŭ cu representaţiunĭ vesele, cu danţurĭ comice şi sglobiĭ, carĭ se întindeaŭ din altar, prin naos, până în tinda bisericeĭ şi până chiar peste mormintele de primprejur, «dând ast-fel pictorilor idea faimosuluĭ *Danţ macabru*, danţ de femeĭ şi de bărbaţĭ, în care mórtea făceà să salte fiinţe de tótă mâna: regine şi archiepiscopĭ, curtesane şi cerşetorĭ». (3)

In suta XIII, drama eclesiastică luase atât avînt şi lumea prinsese atâta gust de dînsa, în cât începù să fie jucată şi de comunităţĭ laice, carĭ întrebuinţaŭ, cu maĭ mult folos pentru public, limba poporală în locul celeĭ latine, întrebuinţate de preoţĭ.

Drama, de atuncĭ, nu maĭ fu exclusiv hieratică, *trubaduriĭ* fiind ceĭ dintâĭ carĭ părăsiră ritul eclesiastic, pentru a representà fapte din viéţa ómenilor. Unul dintr'înşiĭ, *Adam de la Halle*, reproduse chiar scene poporale ale timpuluĭ, petrecute în cârciumĭ între bărbaţĭ beţĭ,

(1) *Charles Magnin*, loc. cit., p. XIX.
(2) Les confréries de la Passion.
(3) *Charles Magnin*, ibidem, p. XXII.

femeĭ destrămate şi bătăuşĭ cartoforĭ. Trubadurii sunt ast-fel iniţiatoriĭ teatruluĭ modern şi părinţiĭ comediilor de năravurĭ. Prin mijlocirea lor, limba vulgară a poporuluĭ ajunse să fie idioma obicĭnuită a teatruluĭ. (1)

Din Francia, drama religiósă trecù în Germania, şi de acolo în tótă lumea.

Incetul cu încetul, mireniĭ înlocuiră însă pe preoţĭ în aceste representaţiunĭ.

Afară de breslele de meseriaşĭ şi de cetele diacilor judecătorescĭ (2), carĭ până în vécul XVI jucară, fie în salele municipalităţilor, fie pe pieţele marilor oraşe ale Europeĭ (3), se înjghebară trupe de actorĭ, cu carĭ drama bisericéscă, comedia şi farsa poporală pătrunseră în castelele feodale, în sate şi în oraşe.

In unele localităţĭ ţĕraniĭ luară chiar obiceiul de a jucà eĭ înşişĭ misterele sfinte.

De atuncĭ, patimele Mântuitoruluĭ se represintă, la câte 4 anĭ, cu multă pompă şi cu un mare simţemînt de realism, de către locuitoriĭ satuluĭ Oberamergau (Bavaria), şi se păstréză datina acésta şi în alte sate din Germania.

Aşà dar *preoţiĭ*, dând jocurilor şi datînelor păgânescĭ formă neprihănită şi îmbinare cu temeiurile legiĭ creştine, făuriră *drama religiósă*, căreia musica îĭ dăruì glas fermecător, mimica însufleţire şi fală, artele podóbe scumpe şi temple frumóse.

Unéltă puternică de înrîurire, ea aveà să uiméscă vreme îndelun-

(1) *Alphonse Royer*, Histoire universelle du théâtre, vol. I, p. 130—139.

(2) Les confréries des métiers. - Les clercs de la basoche.

(3) In *Beihefte zum Centralblatt für Bibliotekswesen* XV, găsim că *Jesuiţiĭ* aŭ fost de la început zeloşĭ cultivatorĭ aĭ drameĭ cu subiect religios orĭ lumesc, începênd de la aniĭ 1570—1761 şi 1773, în provinciile Ordinuluĭ de la Rinul-de-jos şi anume: Aachen, Bonn, Düren, Düsseldorf, Emmerich, Essen, Hadamar, Hildesheim, Jülich, Koblenz, Köln, Koesfeld, Meppen, Münster, Münstereifel, Neuss, Osnabrück, Paderborn, Ravenstein (Mission), Siegen şi Trier. Aceste drame, carĭ, după «Ratio studiorum societatis Jesu», nu se puteaŭ representà decât rar şi numaĭ în limba latină, fură—după trebuinţa din ce în ce maĭ urgentă ce se simţià de representărĭ teatrale—produse şi în limba poporuluĭ, nu numaĭ la începutul şi sfîrşitul anuluĭ şcolar, ci şi în onórea nobililor patronĭ, la aniversările unor însemnate evenimente, precum şi la sèrbătorile bisericescĭ. Bucăţile ce se puneaŭ în scenă (maĭ multe sute la numĕr) eraŭ întocmite în mare parte de profesoriĭ de poetică şi retorică, carĭ le produceaŭ în şcólă ca modele de cetire clasică saŭ ca exerciţiĭ scrise de stil literar. Pe lângă cele date acum la lumină, maĭ sunt încă multe altele închise în bibliotecĭ şi archive, neputênd fi încredinţate tiparuluĭ fără de o prealabilă învoire a censureĭ Înaltuluĭ Ordin.

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREŞTI

gată închipuirea credincioşilor, înfăţişându-le în icóne viĭ minunile faptelor luĭ Isus.

Teatrul se întorceà ast-fel la străvechia formă teocratică, iar scena luĭ se ridicà în Sf. Sofia, în Sancta-Maria-Maggiore, în biserica Sfinţilor Apostolĭ din Strassburg, în Sfîntul Petru din Roma, în mănăstirile Corbieĭ şi Castilieĭ, la Gandersheim şi St. Alban.

Ceĭ puternicĭ şi ceĭ avuţĭ, *regiĭ* şi *nobiliĭ*, îĭ împrumutară strălucirea şi fastul, însuşindu-şĭ vreme îndelungă dreptul de a se bucurà singurĭ de minunăţiile, atât de plăcute, cu care-ĭ desfătà. Duciĭ Normandieĭ, aĭ Bretanieĭ şi Burgundieĭ, castelaniĭ şi alţĭ de însemnătate baronĭ feodalĭ îĭ deschiseră cu mîndrie porţile palatelor şi castelelor; iar la serbările Regilor Francieĭ, Angliei şi la Curtea Imperatoruluĭ Germanieĭ, glasul eĭ duios rĕsunà cu mult maĭ presus decât fanfarele ceremoniilor.

Ceĭ *mulţĭ*, ceĭ uşureĭ la cap, dar cu inimă bună, ceĭ carĭ rîd şi plâng cu înlesnire şi carĭ, altă dată, în circurile Romeĭ, hotăraŭ, cu o întorsătură de deget, despre viéţa şi mórtea luptătorilor, *glóta*, care a purtat în triumf de la colţul cel maĭ depărtat al Sicilieĭ pe Arlechino şi pe Pulcinella în trecerea lor *fra gli monti* la ceĭ-lalţĭ fiĭ aĭ mameĭ latine, *poporul italian* fu cel dintâiŭ care, după pribegitele rĕsunete ale palatelor papale, unde drama îşĭ tîrà mantia sa de purpură,—din pieţele pe carĭ bufoniĭ, saltimbanciĭ şi istrioniĭ îşĭ umflaŭ bucele, înteţind hohote cu strîmbăturile şi păcălele lor,—suì la început pe podine strîmte de scânduri teatrul poporal, maĭ pe urmă adăpostit în palate măreţe, la strălucirea cărora comorile geniuluĭ omenesc aveaŭ să-şĭ verse cu mână largă tot cuprinsul!

Cea maĭ însemnată dramă religióşă din câte a înfăptuit biserica creştină este fără de îndoială acea a *Nasceriĭ luĭ Isus la Betleem*, care-şĭ trage obârşia din Galia, unde de mult cântările Crăciunuluĭ (les Noëls) se înălţaŭ în limba vulgară, şi din temple trecuse ca datină în popor. Introdusă de timpuriŭ în Germania, trecù de acolo, cu protestanţiĭ, în Ungaria şi în Transilvania, unde se păstréză şi până astădĭ.

De la Saşiĭ de dincolo, *jocul Iroḑilor* şi *Vicleimul* fură aduse la noĭ cel mult pe la sfîrşitul véculuĭ trecut, fiind-că nicĭ Cantemir, nicĭ Sulzer nu pomenesc despre dînşiĭ (1), iar Kogălniceanu (2) arată că: «*pe*

(1) *Cantemir* scrià *Descriptio Moldaviae* la 1716, iar *Sulzer* scrià *Istoria Dacieĭ transalpine* la 1781.

(2) *Kogălniceanu*, Revistă pentru istorie, archeologie şi filologie, ed. 1882 t. I, p. 33.

la începutul véculuĭ acestuia, Iroḑiĭ eraŭ ţinuţĭ în mare onóre», decĭ trebuià să fi fost un obiceiŭ cu totul noŭ.

Vicleimul înfăţişéză, prin cântărĭ şi prin fapte, ca vechile mistere bisericescĭ, împrejurările ce aŭ urmat după nascerea Domnuluĭ şi îmbracă la noĭ, pe lângă caracterul sĕŭ religios, şi unul lumesc, prin dojenile, poveţile şi ocările—de multe-orĭ grosolane — îndreptate asupra relelor din societate saŭ a celor rĕŭ nărăviţĭ dintre ómenĭ.

In casul întâiŭ, este o adevĕrată acţiune teatrală, săvîrşită de persóne avênd caracterul şi înfăţişarea acelora între carĭ s'a desfăşurat acéstă dramă în Iudea, cu prilejul nascerii luĭ Christos.

In al doilea cas, Vicleimul e maĭ mult un teatru de păpuşĭ, care cu *perdea* saŭ *fără perdea*,— adecă cu saŭ fără cântar de bună cuviinţă la gură, — pe lângă povestea uciderii celor 14.000 de pruncĭ, maĭ spune câte altele multe despre acele vremurĭ şi maĭ ales despre ale nóstre . . . . . .

. . . . . .

E nóptea Crăciunuluĭ, zăpada cade în fulgĭ mărunţeĭ, gonită de vînt pe uliţĭ, gerul cel sérbăd la faţă cată cu lăcomie prin gémurĭ la focul din vetre, la lumina ce umple casa de bine.

Iată-ĭ cu toţiĭ, bĕtrânĭ şi tinerĭ, împrejurul meseĭ, ciocnind pahare cu sănătate şi cu mulţĭ anĭ! Bucuria deplină-ĭ cu dînşiĭ, vorbele duióse duc farmecul lor de la uniĭ la alţiĭ, iar vinul vioiŭ bunătatea şi dragostea în suflet le pune.

Ce fericiţĭ sunt eĭ ast-fel, prietenĭ şi rude împreună!

Şi vîntul tot suflă afară, şi cad mereŭ fulgĭ de zăpadă, şi-ĭ linişte, căcĭ frigul a strîns pe tot omul pe acasă.

Dar glas subţiratec de cântec s'aude venind din rĕspântiĭ şi o cétă, la port şi la umblet ciudată, de vremea rea nebântuită, înaintéză purtând un *chivot* luminat, în préjma căruia sclipesc poleele şi arme şi fel de fel de podóbe.

Acum clarineta (1) îşĭ ţipă cântecul eĭ cu putere şi, la ferestre, capetele nerăbdătóre să vadă alaiul se zugrăvesc tot maĭ dese, cu cât el maĭ aprópe păşesce.

Şi ceĭ de la masă se scólă grăbiţĭ să nu pérdă prilejul.

Moşnégul din capĕt se ridică şi dînsul, privindu-ĭ; uşor îşĭ mângâie barba, cu ochiĭ blajinĭ un semn face şi . . . . . minune, pe uşa

(1) Este sciut că la Greciĭ din anticitate corurile dionysiace eraŭ însoţite de nisce fluere, în forma clarinetelor de aḑĭ, numite μοναύλος. Incă un semn de apropiere între acele datine şĭ datina nóstră a Vicleimuluĭ.

deschisă pătrunde mîndrul *Irod* şi în urma luĭ céta cu *Vicleimul*. (1) Repede fie-care se duce la locu-ĭ, căcĭ Irod cu aĭ luĭ s'aŭ închinat de treĭ orĭ, iar până să se aşeze după orînduială, unul câte unul prind a trece pe dinaintea óspeţilor.

Iată bĕtrânul *Irod*, cu fruntea încreţită şi înegurat la chip, purtând corónă colţorată pe cap, mantie roşie blănită cu alb pe margine, spadă la cópsă şi peptar de alamă galbenă pe pept.

După dînsul vine *Ofiţerul*, sfetnicul luĭ, îmbrăcat ca soldaţiĭ romanĭ din vremea luĭ August;

Apoĭ *Ceĭ treĭ Craĭ* saŭ *Magĭ:* Melchior, Baltazar şi Gaspar (2), cu mantiĭ lungĭ în felurite feţe, cu săbiĭ şi coróne în patru saŭ cincĭ colţurĭ pe cap;

Pruncul, între 12—14 anĭ, îmbrăcat cu haină lungă şi cu capul gol;

Doĭ Elinĭ (soldaţĭ), cu portul ostaşilor romanĭ; eĭ se aşéză la drépta şi la stânga luĭ Irod, ţinêndu-ĭ pulpana mantaleĭ.

Lângă uşă aŭ rĕmas numaĭ: *Paiaţa*, în vestmînt strîmt, împetecat ca al Arlechinuluĭ, în cap cu o chivără ţuguiată, de vîrful căreia atârnă o códdă de vulpe, în mână cu o bâtă, la picióre cu clopoţeĭ, şi *Moşul*, cu mască de bĕtrân cu barbă albă pe obraz, în spate cu o mare cocóşă, cu căciula întórsă pe dos. (3)

---

(1) *Kogălniceanu*, loc. cit., dându-şĭ sémă despre *Iroḑĭ* saŭ *Vicleim*, ḑice: «Dascălĭĭ şi Diaciĭ, întocmaĭ ca în Francia *les clercs de la Basoche*, eraŭ învĕţătorĭĭ, zugravĭĭ, cântăreţiĭ şi chiar actorĭĭ, representând *misterele religióse* ce pretutindenĭ aŭ fost începutul teatruluĭ modern şi din carĭ rĕmăşiţe ne sunt păstrate încă prin *Irodul* şĭ *Betleemul* nostru, ce, din ḑiua de Crăcinn şi până la lăsata seculuĭ (?), se plimbă pe stradele oraşuluĭ şi se represintă maĭ cu osebire de cântăreţiĭ de pe la bisericĭ. La începutul încă al acestuĭ secol, *Iroḑiĭ* eraŭ ţinuţĭ în onóre maĭ mare. Fiĭ boerilor celor maĭ înalţĭ, îmbrăcaţĭ în haine de stofe aurite, mergeaŭ la Curtea domnéscă şi la casele marĭ boerescĭ, de jucaŭ scenele religióse.»

(2) In vechile texte latine eĭ se numesc: *Elemeh*, *Eleor* şi *Elav*. Gaspar, deşĭ din Persida, cum ḑice el, e însă negru la faţă. De la dînsul se vede că s'a luat obiceiul de a se da porecla de *Gaşper* Ţiganilor.

(3) *Paiaţa* (Panniculus) şi *Moşul* (Pappus) sunt persóne vestite în vechile *Atellane*, comediĭ satirice din ţéra Oscilor, pe carĭ tinerimea romană le introdusese în cetate şi carĭ devenise maĭ târḑiŭ petrecerea favorită a poporuluĭ. Incă un semn de înrudirea Vicleimuluĭ, saŭ maĭ bine a joculuĭ păpuşilor (căcĭ eĭ figuréză de-adreptul într'însul) cu datinele păgânescĭ. Ómeniĭ aceştia sunt măscăriciĭ ceteĭ, carĭ se légă de trecĕtorĭ pe drum, alérgă după femeĭ, strâng baniĭ şi merg înaintea Vicleimuluĭ, prefăcêndu-se că se bat. In prima jumătate a véculuĭ, pe lângă aceste persóne, maĭ eraŭ un ginere şi o mirésă, representând pe Maica Domnuluĭ şi pe Sfîntul Iosif, înlocuiţĭ aḑĭ cu un Turc şi un Arap, persóne mute,— apoĭ păpuşarul cu lada cu păpuşĭ.

Chivotul vicleimuluĭ l'aŭ pus lângă perete, iar băeţiĭ carĭ-l pórtă, clarinetistul şi ceĭ 4 fanaragiĭ aŭ rĕmas afară.

Acuma sunt gata să începă: (1)

Irod (de pe jeţul, pe care stă rĕsturnat, cu mâna pe sabie) întrébă pe ofiţer:

Ce veştĭ, de rĕŭ orĭ de bine,
Pot să aflu acum de la tine?

Ofiţerul, plecându-se înaintea luĭ Irod, rĕspunde:

Că s'aŭ prins treĭ ómenĭ străinĭ;
Călărĭ pe caĭ,
Carĭ sunt filosofĭ şi Craĭ
Din părţile Rĕsărituluĭ
Şi merg în ţéra Nazaretuluĭ,
Să se închine luĭ Christos
Ce se numesce Mesia....

Irod dă poruncă să-ĭ aducă pe câte treĭ.

Craiŭ se înfăţişéză, i se închină şi cântă:

O, Iróde, Impĕrate,
Te-a umplut de rĕutate
Zădărnicia lumésca
Şi zavistia domnéscă!....

Apoĭ *Gaspar* iea cuvînt şi spune:

Suntem treĭ Magĭ călĕtorĭ,
Craĭ, ca fraţiĭ iubitorĭ...
Din *Persida* (2) am plecat...

căleuziţĭ de o stea, ce s'a ascuns în norĭ când aŭ ajuns la Ierusalim, prin care plimbându-se aŭ întrebat:

Unde s'a născut, ḑicênd,
Un Craiŭ mare de curînd?...

Melchior, la rîndul luĭ, înaintând, ḑice:

Că din proorocĭ aflând,
Că se va nasce 'n curînd,
Mare-Impĕrat pe pămînt,
A plecat, ca să-l găséscă,
Să i se 'nchine, să-l slujéscă!

---

(1) Textul vicleimuluĭ şi al joculuĭ păpuşilor este împrumutat în substanţă din volumul «Cântece populare» de *G. Dem. Teodorescu.*

(2) Adecă *Persia.* Prin *Persida* vor înţelege eĭ ţĕrile orientale, de alt-fel.

Balthasar îĭ mărturisesce asemenea, că vine din Persida

Călĕuzit de o stea,

Către Mesia, căruia, ḑice:

Să mĕ închin și eŭ,
Ca unuia Dumneḑeŭ!

Irod îĭ taie vorba mânios:

Pasă la nemernicul,
C'am să-ĭ închin eŭ capul,
C'un paloș tremurător!

Apoĭ îĭ întrébă maĭ departe. Vorba se înăspresce însă între dînșiĭ atât, că *Gaspar*, punênd mâna pe sabie, strigă:

Eŭ ţin frînele Crăieĭ
In părţile Arăpieĭ:
Craiul Gaspar mĕ numesc
Și ca unuĭ Craiŭ vorbesc! . . .

Iar *Irod*, trăgênd paloșul, întîmpină dîrz:

Eŭ sunt Irod Impĕrat,
Pe cal am încălecat,
Paloș în mân'am luat,
In Vicleem am intrat,
Și din picior când am dat,
Pămîntul s'a cutremurat . . .

(Toţĭ răpăesc din picióre în semn de cutremur)

Paĭ-spre-ḑece miĭ am tăiat:
Până la paĭ-spre-ḑece miĭ,
Tot pruncĭ mărunţeĭ, copiĭ,
Impreună cu Christos!! . .

Magiĭ, auḑind acestea, aruncă într'un glas tot felul de blesteme și de rele prevestirĭ asupra luĭ Irod, până ce, scos din răbdărĭ, *Irod* chémă pe *Ofiţer* și-ĭ ḑice:

Iea pe acești treĭ Magĭ,
Și în temniţă să-ĭ bagĭ,
Și la muncă să-ĭ ţiĭ,
Până or perì de viĭ . . .

Dar *Gaspar* cade în genuchĭ și se rógă ceresculuĭ Părinte să trimită

Asupra-Impĕratuluĭ tunet,
Peste-Impĕrăția luĭ trăsnet,

Catran, smólă și puciósă,
Palatul, ca să i-l arḑă,
In Christos și el să créḑă . . .
Dă peste el ciumă și rîe,
Opt anĭ să se cate cu leșie
Și să nu se maĭ lecuéscă,
Făr' de legea creștinéscă! . . .

Ceĭ de faţă se mișcă înfiorațĭ de asemenea gróză, iar *Irod,* spăimântat, întinde mânele spre dînșiĭ, ḑicênd:

Fraţilor! să daţĭ ertare
Că am fost în turburare;
Căcĭ în cugete curate,
Acuma vĕ daŭ dreptate . . .

Și cu privire la Isus le spune:

Porniţĭ, mergeţĭ de-l aflaţĭ
Și'ntorcênd, mĕ însciinţaţĭ,
Să merg să mĕ 'nchin și eŭ,
Ca unuia Dumneḑeŭ! . . .

Ceĭ treĭ Craĭ pornesc cântând:

O tiranul crud Irod,
Intră 'n blestem de norod,
Nefiind el bucuros
De nascerea luĭ Christos! . . .

Apoĭ es din casă împreună, iar afară se maĭ aud cântând, ca în depărtare, că aŭ adus sfîntuluĭ Impĕrat (luĭ Isus) darurĭ cerescĭ:

Aur, smirnă și tămâie,
De pomenire să-ĭ fie
La tot némul creștinesc
Și în poporul românesc! . . .

Irod, frământat de negre gândurĭ, se preumblă în sus și în jos, căutând în faţa fie-căruia dintre aĭ sĕĭ, ca să le cetéscă — par'că — gândul; apoĭ oprindu-se de-odată, poruncesce răstit ofiţeruluĭ să-ĭ aducă:

Un prunc nevinovat,
De șépte anĭ și maĭ jos,
Prin el să afle pe Christos . . .

Până la întórcerea ofiţeruluĭ, ceĭ rĕmașĭ cântă:

Minunea nascerii luĭ Isus
In orașul Vitleem

Din fecióra Mariiam,
Din némul luĭ Avraam,
Din sĕmînţa luĭ David,
De duhul sfînt zămilisit . . .

Ofiţerul intră cu pruncul, care îngenuchiază în faţa luĭ Irod, punêndu-şĭ mânile la pept.

Irod îĭ grăesce cu blândeţe:

O tu, prunc nevinovat,
Care gura-ţĭ la minciunĭ
Nicĭ c'aĭ întrebuinţat . . .
Sciĭ tu să-mĭ spuĭ cu folos
De Mesia, ḑis Christos?

Pruncul, cu glas molcom, dar nu cu sfială, rĕspunde:

Sciŭ mult şi de tóte,
Prea Inalte Împĕrate!

Apoĭ, după întrebările ce-ĭ pune Irod, el îĭ povestesce viéţa luĭ Isus pe scurt, sfîrşind cu ochiĭ ridicaţĭ la cer, ca uimit de vedenia cea sfîntă:

Viĭ şi morţĭ va judecà,
Iar mare 'mpĕrăţia sa
In vecì sfîrşit nu va avé!

Irod: Ba da! Ba da!
Pruncul: Nu va avé!
Irod, supĕrat: Ba da, îţĭ ḑic!
Pruncul, ridicând mânile: Nu va avé!
Irod, înfuriat, trage paloşul şi ucide pruncul, poruncind Elinilor

Luaţĭ dinaintea mea
Pe pruncul cel nerușinat,
Care într'atâta m'a turburat! . . .

Spăimântaţĭ, curteniĭ cântă:

O, Iróde Împĕrate,
Te-aŭ umplut de rĕutate
Zădărnicia lumésca
Şi zavistia domnéscă . . . .

Dar *Irod* cade pe genuchĭ, cu fruntea plecată, ḑicênd:

O Ḑeĭ aĭ Ḑeilor,
Aĭ Cărturarilor,
Aĭ Sadukeilor,
Ş'aĭ Fariseilor . . . .
. . . . . .

Eŭ prin voĭ am crediut,
Că stéua care s'a vĕdut
Pe capul meŭ s'a oprit
Şi sceptru mi l'a întărit!
Dar ea s'a oprit pe capul
Luĭ Christos Nazariténul!
O, Iróde, Iróde,
Fălosule Impĕrate!
Aĭ ajuns ciuca blestemuluĭ,
Urîciunea pămîntuluĭ . . .

Şi sfîrşesce rugând pe ḑeiĭ luĭ păgânescĭ:

. . . . să mĕ 'ntăriţĭ
Şi paloşul să-mĭ sprijiniţĭ;
Ca din sĕmînţa jidovéscă
Vre-un Mesia să nu maĭ nască!

Iar céta întrégă cântă: *Domnul stătŭ Craiŭ în ţéră!* închinându-se, ca la început, de treĭ orĭ înaintea celor aĭ caseĭ. Eliniĭ pun jeţul la loc. Irod şi magiĭ, ridicându-şĭ în mânĭ pólele mantiilor, aduc *chivotul Vicleimuluĭ* (1) în mijlocul odăiĭ; apoĭ de-oparte şi de alta rótă se fac toţĭ cetaşiĭ, când păpuşarul se aşéză în dosu-ĭ, aprinde în lăuntru lumina, — tóte împrejuru-ĭ punêndu-le, — ca să încépă *jocul păpuşilor*. Mesenii cată unul la altul zîmbind şi-şĭ spun vorbe de glumă la ureche. *Paiaţa* de-odată sare de la uşă, se plécă mucalit la tótă lumea, apoĭ cu capul în sus, cu mijlocul frânt şi cu mânile aduse înainte, grăesce — subţiând orĭ trăgânând glasul:

Ómenĭ bunĭ! Boerĭ d-vóstre! şi voĭ mojicilor de lângă mine!
Daţĭ ascultare
La acéstă împrejurare,
Ce vĕ va pune în mirare;
Că noĭ din ḑiua de Crăciun,
Când creştinu-ĭ maĭ bun,

(1) Acest *chivot*, înalt de un metru şi lung de unul şi jumătate, are înfăţişarea uneĭ bisericĭ, făcută din speteze de scândurĭ lipite cu hârtie unsă cu unt-de-lemn, ca să fie străvezie, şi împodobită cu zugrăvelĭ arătând deosebite vederĭ din Betleem, şi anume: grădina palatuluĭ luĭ Irod şi parte din piaţa oraşuluĭ. In fund se vĕd case, iar în grădina palatuluĭ stă Irod pe tron, încunjurat de ostaşĭ. Chivotul se luminéză cu capete de lumînărĭ de stearină puse în tuburĭ de tinichea. Păpuşile jócă, trase de sforĭ pe de-asupra de păpuşar. *Paiaţa* şi *Moşul Vicleimuluĭ* ieaŭ parte în vorbire; păzitorul întreguluĭ cuprins e însă o păpuşă, *Moş Ionică*, cu cojocul şi căciula întórse pe dos, înfăţoşare a paznicilor de uliţĭ, cu bâta în mână — ca în vechime la noĭ - şi precum sunt şi până astăḑĭ *beccii* (strejariĭ de nópte) la Constantinopole.

Și până la Bobotéză
Când e lumea maĭ tréză,
De la mare și până la mic,
Pe un ban alb, saŭ un firfiric,
In *nouĕ* perdele o arătăm
Și o cântăm,
Ca să fie oglindă sufletuluĭ
Și isbăvire tot rĕuluĭ;
Iar dacă nu e cu prihană
O arătăm și de pomană.
Și dacă oțĭ fi mulțumițĭ,
Anĭ în delungĭ să trăițĭ;
Iar dacă nu, să nu ne dațĭ
Afară, nicĭ să ne alungațĭ,
Că nu-s dór păpușile vină
Că lumea-ĭ de șugubină,
Nicĭ Baba și Moș Ionică,
Nicĭ Ghindă, nicĭ Moisilică,
Orĭ Turcu și cu Muscalu,
Ursóica și cu ursaru,
Nicĭ chiar Paznache și cu Mariţa,
Nicĭ bragagiul
Orĭ iaurgiul,
Carĭ se bat cu cobilița!

Moșul de-odată strigă răstit de la ușă, bătând cu bâta în scânduri:

Ci ca ho! móră stricată,
Că te ieaŭ boeriĭ de spată
Și te-aruncă în zăpadă!

Paiața, învîrtindu-se în loc și sunând clopoțeiĭ de la picióre:

Priŭ! tiŭ, tiŭ, tiŭ, tiŭ, tiŭ, tiŭ!! (1) . . . .
De acum gluma se îngróșă
C'a vorbit și Moș Cocóșă!
Dar d-vóstre ațĭ auḑit
Cele ce v'am grăit,
Și dacă dațĭ ascultare,
Vrețĭ acéstă împrejurare
Cu perdea orĭ fără de perdea!
Că pe legea mea,

(1) Așà strigă și Arlechino în farsele poporale din Italia.

E orĭ cum frumos
Și lumiĭ de folos!
Priŭ! tiŭ, tiŭ, tiŭ, tiŭ, tiŭ, tiŭ! (1) . . .

Dar moșnégul din capul meseĭ îĭ face semn cu mâna să fie mĕsurat; așà că, după douĕ învîrtiturĭ sgomotóse, Paiața se astâmpără, ușile din față ale chivotuluĭ (2) se deschid și *Moș Ionică*, cu un ciomag în mână, cu căciula și cojocul întórse pe dos, ese pe piața Vicleimuluĭ, strigând de douĕ orĭ: *Bună diminéța la Moș Ajun!* De-odată sar *Paiața* și *Moșul Vicleimuluĭ* și se ieaŭ la cértă și la ocărĭ cu dînsul, până ce sĕrmanul fuge, ḑicêndu-le: *Nópte bună*, iar eĭ strigă după dînsul:

Să viĭ, când te-om chemà noĭ,
Haimana bĕtrână ce eștĭ!

Dar iată, purtându-șĭ pe umerĭ cobilița cu gălețile, că se ivesce *Iaurtgiul*, cu:

Iaurt! iaurt! rococo! (3)
Iaurt, caimac próspĕt! . . .

Auḑindu-l *fata* luĭ Moș Ionică, îĭ ese înainte, vrênd să cumpere; el însă face glume cu dînsa, cerêndu-ĭ pentru «cotul de iaurt» treĭ parale mărunte și să o pupe odată pe frunte!? Deci se ieaŭ la cértă și fata intră în casă.

Nu trece însă mult și din depărtare aude el strigând:

Bragă dulce,
Bragă rece!
Haĭ la bragă rece!
Cine bea de dor îĭ trece!

Ese deci *Bulgaruluĭ* în cale și începe să-l batjocoréscă, de ce a venit din țéra turcéscă la noĭ cu «poșircă în doniță», să-ĭ facă marfa luĭ de rîs?! De aicĭ gură, ocărĭ, încăerare, bătaie! *Moș Ionică* alérgă să-ĭ despartă, dar es cu toțiĭ îmbrâncindu-se!

Ah, dar cine vine așà «foș, foș, cochetă, cochetă, ca o curcă bétă», ḑice *Paiața*, zărind pe *cocóna Mariița*, care decum îl vede îĭ strigă:

— Bon sor! musiŭ Paiasă! Bon sor!
— Bu jor, Madaramo, bu sor!

(1) Acéstă cuvîntare a Paiațeĭ, pe care n'am găsit-o în culegerea d-luĭ G. Dem. Teodorescu, o sciŭ de la un bĕtrân din Focșanĭ, Nicolae Verulescu, fost căpitan al Domnuluĭ Tudor, fost vătaf de aproḑĭ, mort acum câțĭ-va anĭ călugăr la Dălhăuțĭ. Imĭ spuneà că o rostise el însușĭ, făcênd pe Paiața în tinerețe.

(2) Ridicat pe douĕ scaune, ca să se pótă bine vedé jocul păpușilor.

(3) Alusiune la fustele scrobite și la malacóvele cocónelor, numite *rococo* pe vremea când se purtaŭ.

îĭ rĕspunde *Paiaţa*. Urméză între dînşiĭ vorbă: dacă a vĕḑut, dacă n'a vĕḑut (Paiasa) pe *Muscalul* eĭ, carele încă se ivesce la o rĕspântie, întinḑêndu-ĭ braţele:

Zdrasti, balgogras Mariţa,
Că a ţinut uliţa;
Starsti pazarovă?

Scenă comică de dragoste, care se sfîrşesce cu declaraţiunea Rusuluĭ: «paidi na pahot!» (1)

Bravo! Bravo! iacă şi *Nea Ghindă Vînătorul,*
Care 'mpuşcă cu mosorul,

ḑic *Paiaţa* şi cu *Moşul* (vicleimuluĭ) de cum se opresce în mijlocul pieţeĭ bietul om zăpăcit, cu capul în tóte părţile, cătând urma unuĭ epure, pe care l'a luat în gónă. Vaĭ de dînsul ce-ĭ fac măscăriciĭ amîndoĭ, până ce pif! paf! douĕ focurĭ şi culcă epurele la pămînt:

Măă! dar greŭ maĭ e gras,
Că-ĭ dă untura pe nas!
De ce nu m'ajutaşĭ, mă Paiaţă?
Că-ţĭ dăm şi ţie o bumbăréţă!

ḑice mirat Ghindă, ridicându-l de jos.

Ba! s'o daĭ luĭ unchiu-tĕŭ
Mămăligarule,

îĭ rĕspunde *Paiaţa,* cam ruşinat de păcălélă... şi dă să plece, dar *ursarul,* de cum îl vede, îĭ cântă:

Meşterul de la Cojasca,
Pe linia rudarésca,
A venit cu Vasilca,
Frumuşica,
Capaţinósa,
Cracanósa,
Foloştinósa,
Sa jóce la Dumneahostra!

Apoĭ Ţiganu-ĭ jócă ursóica, care se trântesce de-odată jos, aşà că ursarul începe a ocărî pe *Paiaţă:*

Impestriţatule!
Impeliţatule!

(1) Alusiune rĕutăciósă la legăturile ce se contractaŭ de către femeile de la noĭ cu Muscaliĭ «călare pe ducă», cum li se ḑiceà, — legăturĭ pline de zădărnicie şi de înşelăciunĭ prin urmare.

Gargaricitule!
Mi-aĭ diochiat ursóica!
Mi-aĭ fîstîcit Vasilca!

Dar *Moşul* vine şi-ĭ descântă de deochĭ, ursóica se ridică, vreà să maĭ jóce, însă Ţiganul, vĕḑênd că nu capătă nimic de la dînşiĭ, plécă cu:

. . . . . Vasilca hacasă,
Că de la hasta casa zugravită
Până la hasta casa varuită,
Nicĭ nasturĭ pe teşilă,
Nicĭ mamaliga în hasta gură!

Paiaţa şi *Moşul* îl huiduiesc şi-s gata pe bătaie, când.... «marfă! marfă! mărunţuşurĭ!» daŭ peste *Ovreiul* cu boccéua plină cu fel de fel de lucrurĭ, care, bun de gură şi slobod la făgăduială, îĭ rógă să-ĭ dea voe să facă:

Un mititichi
vânḑărichi
Prin bâlciu-aista mare,
Că daĭ la babă doĭ, triĭ cotâ de stambă!

pe carĭ tot nu-ĭ dă până la urmă, şi *Moş Ionică* îl iea cu bâta la gónă!

Cine-s voiniciĭ, carĭ, zornăind din pintenĭ şi bătênd cu paloşul în pămînt, vin din douĕ laturĭ?

Turcul, cătând încruntat, întrébă pe *Paiaţă*:

Ne akît saer bre,
Saban, saer ocut:
Moscov bre, ioc vĕḑut?...

Şi *Muscalul* iarăşĭ:

Sdrasti brat!
Ochiĭ pe supat:
Cevà căldărĭ, tingirĭ de furat?...

Zărind pe turc:

Tureski... ibit... foĭ... mat!

Turcul îl înjură şi el, apoĭ trag săbiile, se bat, şi Muscalul retéză capul Turculuĭ.

Şto! Assan?... ia glumit,
Dar la tine... murit!?

ḑice mirat Rusul.

«Aşà sunt Turciĭ, boerule, mor numaĭ de frica Muscaluluĭ», îĭ rĕspunde *Paiaţa*.

Dar *Moş Ionică* se obidesce amar asupra morţiĭ Turculuĭ «în grădina Împĕratuluĭ» şi pornesce după popa Macare, «care dă *rasol* maĭ tare», să-l îngrópe.

Dând să ósă, se lovesce în pept cu *popa* (cu epetrahirul de gât) şi cu *dascălul* (cu o carte în mână), carĭ vin împleticindu-se de beţĭ şi cântând:

Fóie verde pómă córnă,
Leliţă Ioană!

Acì nu e lucru de glumă însă. Fac cu toţiĭ sfat în privirea mortuluĭ, căruia prind a-ĭ citì slujba de îngropăciune, chemând pe *Stan Lopătarul:*

Să vie numaĭ decât,
Să-ĭ facă o grópă până la gât.

Apoĭ aruncă pămînt peste Turc, cântându-ĭ cu toţiĭ:

Dumnedeŭ să-l erte
Cu treĭ póme ferte
Şi cu una móle,
Să nu se maĭ scóle! . . .

Şi aşà rĕmâne *Moş Ionică* singur! Atuncĭ, cu glas drăgăstos, se rógă de «Moşicu şi de Păcţica» să spună:

Cu respect şi cu înţeles,
La boerĭ şi la cocóne,
Că nu maĭ sunt păpuşì
Cu mănuşì,
Cu ciobote încălţate,
Aruncate după spate,

şi că e numaĭ *Moş Ionică* cu *rĕsbăbuica* luĭ *Ilincuţa*, ce vine, de,

Să céră dar
Pentru *bietul păpuşar*,
Că de rebegit
A cam răguşit
Şi ar vreà să facă gargară de prune tomnatice!.....

Decĭ *Baba* înaintéză cu mâna întinsă, ḑicênd:

Miluiţi-mĕ, măiculiţă,
Cuconaşĭ şi cuconiţe!

Moşu-ĭ spune să céră maĭ cu inimă şi o îndémnă:

... Cere babo, cere,
Că-ţĭ trebue ristic pentru sprincene.

Cere o rublă maĭ bună,
Pentru brănișorul de lână.
Iți maĭ trebue câte un ban,
Ca să-ți cumperĭ suliman;
Că eŭ îl plătesc cu-un zlot,
Și mi-l daĭ pe-o falcă tot,
Și nu sciŭ cum naiba l'aĭ dat,
Că și falca ți s'a crăpat!...
Cere, că-ți trebue, o leiță
Pentru foiță,
Douĕ
Pentru ouĕ,
Treĭ
Pentru ardeĭ,
Patru
Pentru tat'tĕŭ,
Cincĭ
Pentru opincĭ,
Șése
Pentru o basma de mătase,
Șépte
Pentru o vacă cu lapte,
Opt
Pentru un malaiŭ copt,
Nouĕ
Pentru o cloșcă cu ouĕ,
Dece
Pentru un purcel rece!

Și baba cere mereŭ, adăogind sub amenințările și ispita moșuluĭ:

Dați babeĭ, dați,
Vĕ'ndurați
Și-ĭ dați,
Că de Moșul nu scăpați!

Iar gologaniĭ, paralele mărunte, baniĭ bătuți sbóră din jurul meseĭ în căciula Moșuluĭ, pe când băețiĭ ridică din noŭ chivotul, păpușarul îșĭ adună păpușele, Irod cu aĭ luĭ, după ce s'aŭ închinat de treĭ orĭ, pășesc țanțoșĭ pragul afară, unde, fanaragiiĭ aprinḑênd luminele și clarinetistul reîncepêndu-șĭ cântecul, pornesc cu *Vicleimul* (1) maĭ departe!

---

(1) De pe vremea Grecilor se introdusese la noĭ un fel de Vicleim, — maĭ mult un fel de farsă poporală, — numit *Hagi-Iavat*, care, tot ca Vicleimul, jucà prin case,

Fără îndoială, că între *drama Vicleimului*, cu înalte învĕţăturĭ, cu pilde alese, cu adevĕrurĭ sfinte, şi *jocul păpuşilor*, plin de glume sărate, de vioiciune neocolită, de îmboldirĭ grosolane, nu este nicĭ o legătură şi, dacă ele se produc împreună, tot străvechia înrîurire a datinelor *dionysiace* trebue să fi mijlocit acéstă apropiere, căcĭ într'însele numaĭ sbucniaŭ dĕ-odată: lupta crâncenă a patimelor, despicarea adîncă a tainelor şi mişcărilor sufletescĭ de o parte, cu hohotele veselieĭ nebune, batjocorirea fără frîŭ şi schimonosirea făpturei şi năravurilor omenescĭ de alta. «Moşul» şi «Paiaţa» — înfăptuirĭ viĭ ale acestor însuşirĭ — n'ar găsì alt-fel loc alăturĭ de Irod Impĕratul, care nicĭ trebuinţă n'are de dînşiĭ, nicĭ eĭ, pe vremea celor atuncĭ petrecute la Betleem, nu aveaŭ fiinţă pe lume.

Ş'apoĭ acéstă împreună lucrare a «misteruluĭ religios» cu «misterul lumesc» consfinţesce marele adevĕr, că teatrul nu póte fi credinciósă icónă a lumeĭ, dacă nu înfiripéză binele, rĕul, bucuria şi lacrimile tot la un loc.

Teatrul păpuşilor e vechiŭ de când lumea.

A fost de ajuns ca un meşter dibaciŭ să scobéscă în lemn, orĭ din clisă móle să facă trup asemenea lui-şĭ, pentru ca poeţiĭ, în rîvna lor de însufleţire, să-ĭ dea cuvînt, musica şi danţul să-ĭ mlădieze glasul şi paşiĭ, iar curcubeul să-l împodobéscă cu strălucirea raḑelor sale.

De atuncĭ, tot ce nu se puteà arătà prin fapte, nicĭ spune din viŭ graiŭ, fu ertat să se înfăţişeze şi să se rostéscă de către aceste minunate fiinţe, carĭ sufĕr, cântă, jócă, trăesc ca noĭ şi pentru noĭ, şi maĭ mult decât orĭ-cine cinstesc adevĕrul!

Venite de vreme îndelungată în ţĕrile nóstre, uniĭ ḑic de la Turcĭ, alţiĭ de la Nemţĭ, ele aŭ fost până maĭ dĕunăḑĭ cunoscute sub numele de *Karaghioz-perdè* (1) şi aŭ avut pururea darul de a face pe popor să rîdă şi să petrécă cu năsdrăvăniile lor. (2)

---

orĭ prin localurĭ publice, scene din viéţa de tóte ḑilele, fórte comice, atât de comice chiar că împingeaŭ lucrurile până la obscenitate. Actoriĭ acelor farse îndepliniaŭ — ca în străvechile atellane şi în dramele satirice ale anticităţiĭ grecescĭ — rolurile lor cu o lipsă atât de mare de *decorum* şi de *bună-cuviinţă*, în cât eraŭ un adevĕrat scandal pentru morala publică. *Hagi-Iavatul* a dispărut odată cu introducerea teatruluĭ la noĭ.

(1) *Karaghioz* e ca *Guignol* la Turcĭ. Originar din Persia, el arată isprăvile luĭ *Köcel-Pehlivan* (luptătorul chel), un tip popular în părţile Iranuluĭ.

(2) Ómeniĭ ceĭ maĭ însemnaţĭ aŭ avut o deosebită slăbiciune pentru aceste păpuşĭ: *Platon*, *Aristotel*, *Horaţiu*, *Marcu-Aureliu*, *Galien*, *Tertulian* la ceĭ vechĭ, iar la moderni *Cervantes*, care făcù în păpuşĭ tóte personagiile luĭ Don Quichotte, *Shakespeare*, care maĭ tóte dramele şi le jucă singur pe un teatru de păpuşĭ, *Molière*,

Prin bâlciurĭ, pe pieţe, prin casele marĭ şi micĭ, îşĭ purtaŭ ele rostul gălăgios şi înghimpător, aşà că nu e mirare când — după pilda celor din Rusia şi Polonia, unde până aḑĭ misterul nasceriĭ Domnuluĭ e jucat de păpuşĭ,—s'aŭ lipit de Vicleem şi aŭ rĕmas aceleaşĭ în graiŭ şi în mişcare.

Jocul păpuşilor a fost o petrecere plăcută chiar în palatele Domnitorilor ţĕriĭ, după spusa unuĭ martor ocular din vremea Fanarioţilor.

Acéstă priveliste turcéscă, pe care Greciĭ — ca să ne fie nouĕ pe plac — o numiaŭ *operă* (?), este un fel de joc de *marionete* şi se săvîrşesce ast-fel:

Se face întunerec într'o odae (dacă e nópte atât maĭ bine), se întinde într'un colţ un cércéf subţire de pânză, se pune în dosu-ĭ o masă şi se luminéză acest colţ ast-fel închis cu câte-va lumînărĭ.

In acest îngust cuprins se aşéză un singur *céuş*, cu păpuşĭ făcute din mucava, orĭ din cărţĭ de joc, ale căror mădulare se mişcă prin sforĭ. Céuşul, după aceea ce are de arătat, iea pe fie-ce păpuşă la rîndu-ĭ, de o plimbă şi o mişcă pe masă, însoţind mişcările eĭ cu vorbe valache, grecescĭ, orĭ adesea turcescĭ, aşà că ceĭ din întunerec le vĕd umbra jucând pe pânză şi aud cuvintele, rostite ca de ele însele (1).

Dar céta Vicleimuluĭ găsesce venindu-ĭ în drum o altă cétă, purtând mişcătóre de-asupra-ĭ o *stea* cu podóbe de zugrăvelĭ şi de luminĭ (2).

---

care-şĭ făcù chipul ca păpuşă în rolurile luĭ Masquarille şi al Avaruluĭ, *Pope* poetul engles, *Swift* romancierul, aticul scriitor *Hamilton*, ironicul *Voltaire*, marele *Goethe*, care trimiteà, împreună cu florĭ de iasomie, câte o păpuşă ca dar începĕtor damelor luĭ iubite, *Lord Byron* şi bĕtrânul *Béranger*, al căruĭ cap alb cu plete lungĭ se vedeà in fie-ce după améḑă în Câmpiile Elisee, la Paris, alăturĭ de al copiilor (carĭ îl priveaŭ cu respect şi-ĭ ascultaŭ vorbele cu dragoste), în faţa vre-unuĭ teatru de Guignol. Ce să maĭ ḑicem despre *Regina Victoria* a Angliei, care-şĭ păstréză până astăḑĭ, într'un dulap anume, tóte păpuşele, de când erà mică!

(1) *Sulzer*, loc. cit., pp. 402, 403.

(2) *Stéua* e o instituţiune curat religiósă a creştinismuluĭ, menită a rĕspândì legenda nasceriĭ Domnuluĭ, şi nu are ca Vicleimul amintirĭ saŭ legăturĭ cu instituţiunile aseménătóre păgănescĭ. Ea purcede de la data nasceriĭ luĭ Isus, pe care a prevestit-o şi către locul căreia a călĕuzit pe ceĭ treĭ Craĭ saŭ Magĭ.

Făcută în cincĭ colţurĭ, din speteze de lemn subţire, învelite cu hârtie colorată pe margine, stéua are la mijloc zugrăvite ieslele, în carĭ, încunjurat de lumină, stă pruncul Isus, avênd la picióre închinându-i-se pe Magiĭ aducĕtorĭ de aur, smirnă

Eşind încet din întunerec, pare că alunecă singură prin vězduh, «căléuza celor treĭ Craĭ de la Rěsărit», iar cântecul copiilor, ce o însoţesc, rěsună duios în depărtare, ca glasul de prevestire al uneĭ neaseměnate minunĭ!

Cine primesce *stéua* frumósă
şi luminósă,
Cu colţurĭ multe şi mărunte,
De la nascerea luĭ Christos dăruite!

ḑic eĭ, apropiându-se; iar când fură faţă în faţă, Paiaţa sărind înainte rěspunse:

—Noĭ poftim, stéua frumósă
şi luminósă,
Şi o poftim să ni se închine de treĭ orĭ,

căcĭ altmintrelea . . . . o fac ţăndărĭ . . . . şi ridică bâta ameninţătóre, ca să-şĭ întăréscă cuvîntul. (1)

— Plecaţi-vě, mocofanilor, le strigă Moşul, nu vedeţĭ voĭ pe Irod Impěrat, pe Craiĭ de la Rěsărit, pe Prunc şi pe Ostaşĭ? Cine sunteţĭ voĭ, să treceţĭ cu semeţie fără să vě închinaţĭ lor?!

— Inchină stéua, că daŭ . . . ţipă Paiaţa

Céta cea mică stă la sfat. Eĭ sunt căţĭ-va, ceĭ-lalţĭ sunt mulţĭ . . . n'aŭ ce face . . . ş'apoĭ bâta Paiaţeĭ ridicată în sus le dă fiorĭ. Cu ochĭ galeşĭ privind decĭ stéua lor cea frumósă şi luminósă, o plécă de treĭ orĭ înaintea chivotuluĭ cu Vicleimul, pe când cel maĭ în vîrstă dintre eĭ ḑice:

Noĭ suntem ceĭ curaţĭ,
Ceĭ curaţĭ şi luminaţĭ . . . .
Iată stéua v'o închinăm
Dar robĭ vouě nu ne dăm! . . . .

Şi daŭ să trécă pe alăturĭ maĭ departe.

şi tâmăie.—Pe colţurĭ sunt chipurile luĭ Adam şi al Eveĭ, primind mĕrul de la şérpe în Paradis, şi alte micĭ scene din Istoria Sfîntă.

Cântecele de stea, culese şi prelucrate de Anton Pann, sunt întocmite întru povestirea şi lauda nascerii Mântuitoruluĭ saŭ cuprind deosebite apologiĭ ale religieĭ nóstre.

(1) Este tot-deauna cértă mare între ceĭ cu Stéua şi Vicleimul asupra întăietăţiĭ lor. Ceĭ cu Stéua ḑic, că eĭ trebue s'o aibă, fiind-că eĭ represintă instituţiunea religiósă în tótă curăţia eĭ, pe când ceĭ cu Vicleimul pretind că, avênd pe Irod, pe ceĭ treĭ Craĭ şi pe Prunc cu dînşiĭ, eĭ sunt maĭ marĭ, aşà că puterea numĕruluĭ covîrşind pe ceĭ-lalţĭ, Stéua trebue să li se închine de treĭ orĭ, alt-fel sare Paiaţa şi o sparge. De multe-orĭ Vicleimul umblă cu Stéua împreună, când vrea ca spectacolul să fie maĭ bogat şi partea religiósă maĭ desvoltată decât cea-laltă. Atuncĭ ordinea spectacoluluĭ este: Incepe Stéua, apoĭ vine Vicleimul, fără părţile comune din cântecul Steleĭ, după acésta la sfîrşit jocul păpuşilor.

— Nu aşà, băeţĭ, ḑice atuncĭ Irod, eşind din umbră, voĭ sunteţĭ căleuza Magilor, voĭ să mergeţĭ înainte, noĭ om călcà după voĭ, că la Vicleim e dat să mérgă Stéua . . . şi ce-om câştigà, om împărţì . .

— Impărţéla Domnilor orĭ a calicilor, luminate Impĕrate, întrébă Moşul.

— Impărţélă dréptă, rĕspunde Irod, şi acum cântaţĭ cu inimă, ca să v'audă boerii.

Cetele amîndouĕ s'aŭ împreunat şi Stéua se întórce înapoĭ, păşind în cap, după dînsa Vicleimul, luminat de felinare, la urma tuturor vin păpuşarul şi clarinetistul, care bucuros că nu-ĭ maĭ înghéţă degetele cântând, îşĭ aprinde o ţigară şi umblă cu mânele în busunar.

Iar băeţiĭ de la Stea, cu Paiaţa şi cu Moşul, încep din noŭ psalmul:

Cine primesce Stéua frumósă
Şi luminósă,
Cu păpuşĭ,
Cu mănuşĭ,
Cu cioboţele încălţate,
Aruncate după spate!! . . . .

Şi aşà se duc *frăţesce* acum pe uliţe până după meḑul nopţiĭ şi . . . până la Bobotéză.

Însă tóte-s trecĕtóre:
De e plóie, de e sóre,
De sunt morţĭ, orĭ de sunt viĭ,
Tóte per, rĕmân pustiĭ;
Numaĭ dreptu-aşezămînt,
De-ĭ nărav, de e cuvînt,
E statornic pe pămînt . . . .

vorba cânteculuĭ, căcĭ trecù Crăciunul cu bunătăţile luĭ şi iată că flăcăiĭ strunesc *Buhaiul* (1), ca să ureze *an noŭ* bun, cu fericire şi cu sănătate! Iată-ĭ la ferestre hăulind, plesnind din bice şi, ca în vremile de altă dată, când omul «*îşĭ dedeà cóte cu Dumneḑeiĭ pe faţa pămîntuluĭ*», reînviând în suflete amintirĭ şi năzuinţe, înfiripând din belşugul lor de dorinţe, o clipă măcar, nouĕ avînturĭ şi speranţe nouĕ! . . .

. . . . Hăĭ! Hăĭ!
Pluguşor cu doĭ-spre-ḑece boĭ!
Hăĭ! Hăĭ!

(1) Flăcăiĭ la ţéră îşĭ duréză în ajunul Sf. Vasilie un buhaiŭ, făcut dintr'o putinică, de fundul căreia légă o córdă, care, trecênd printr'o ţiplă, imitéză mugetul boilor. Cu acest instrument umblă eĭ să colinde pluguşorul din casă în casă.

Plesniţĭ măĭ
Hăĭ! hăĭ!
. . . . . .
Mâne anul se 'noesce
Pluguşorul se pornesce
Şi începe-a colindà
Pe la case şi-a urà!
Érna-ĭ grea, omĕtu-ĭ mare,
Semne bune anul are,
Semne bune de belşug
Pentru brazda de sub plug.
Dómne binecuvintéză
Casa, pe care-o uréză
Pluguşorul fără boĭ,
Pluguşorul tras de noĭ.
Uraţĭ flăcăĭ!
Strigaţĭ măĭ!
Hăĭ! hăĭ!
Hăĭ! hăĭ!

Tot satul e în picióre, în peptul fie-căruia tresare pare că o viéţă nouă, căcĭ din atâtea urărĭ de bine Românul se mulţumesce şi cu îndeplinirea uneia numaĭ: *noroc bun să dea Dumneḑeŭ!* Datină strămoşéscă (1), care, atuncĭ ca şi acum, pămîntuluĭ mănos şi ceruluĭ milostiv prinóse de mulţumire îĭ închină şi din om în om în poporul roman, popor de plugarĭ ca şi noĭ, sburà frumósa urare:

Gaudium et laetitia
Sit in hac domo:
Tot filii,
Tot porcelli,
Tot agni! . . . .

Şi ḑiua Sfîntuluĭ Vasilie se ridică la noĭ purtătóre de darurĭ, împăciuitóre de inimĭ şi sfătuitóre de bine, precum el însuşĭ, părinte al bisericeĭ creştine, erà dătător de linişte şi de pace împrejuru-ĭ; precum anul noŭ, copil nevinovat, în întâia ḑi a vieţeĭ sale de vecĭ, se cade să măguléscă pe ceĭ nerăbdătorĭ, pe ceĭ de-apururea cu gândul către ḑiua de mâne.

(1) Serbările romane *Opalia* în onórea luĭ Saturn (cerul) şi a soţieĭ sale Ops (pămîntul), care dedeaŭ hrană, vreme bună şi îmbelşugare omenirii, eraŭ din cea maĭ adîncă anticitate fórte cu evlavie ţinute. In timpul lor se făceaŭ urărĭ asemenea cu ale pluguşoruluĭ nostru, care nu e decât consfinţirea uneĭ tradiţiunĭ înălţătóre de inimĭ şi dătătóre de pace şi de bune speranţe.

Copiĭ, cu crăngĭ înflorite în mânĭ, cu surîsul pe buze şi cu graiul îndulcit de gingaşe cuvinte, întîmpină pe fie-care cu sorcova (1) lor, ḑicêndu-ĭ:

Sorcova, vesela,
Să 'nfloriţĭ,
Să mărgăriţĭ
Peste vară,
Primăvară:
Ca un pĕr,
Ca un mĕr,
Ca un fir
De trandafir;
Tare ca pétra,
Iute ca săgéta;
Tare ca ferul,
Iute ca oţelul.
La anul
Şi la mulţĭ anĭ!

Şi acésta întru vecĭnicirea tot a unuĭ obiceiŭ roman, acela de a se felicità la începutul anuluĭ (la eĭ începutul luĭ Martie al nostru), atingêndu-se cu o ramură de dafin verde: *ut annare perennareque commode liceat!* (2)

Oraşele, satele, ţéra întrégă sunt în sĕrbătóre!

Cu strigăte de bucurie, cu sunet de clopote, cu bubuit de tunurĭ îl întîmpină lumea, ca pe un Împĕrat, nesciind, vaĭ! câte nevoĭ póte-ĭ aduce în sîn şăgalnicul prunc al vremiĭ.

Iată boeriĭ în butcĭ cu telegarĭ de mare preţ, porniţĭ să hiritiséscă pe Vodă, pe maĭ mariĭ şi maĭ bĕtrâniĭ némuluĭ. Iată negustoriĭ, în haine nouĕ, trecênd, după slujba bisericéscă, la părintele archiereŭ, să iea blagoslovenie, la staroştĭ, la maĭ mar-başa, la toptangiiĭ ceĭ bogaţĭ, la fruntaşiĭ mahalaleĭ, să se sărute frăţesce cu dînşiĭ şi să-şĭ ureze: anĭ mulţĭ şi fericiţĭ! Iată breslaşul cu copiiĭ de mână, ducêndu-se pe jos, dintr'un capĕt al uliţelor la cel-lalt, la naşul, la cumĕtrul, la frate, la nepot, să ciocnéscă paharul, ca să le fie de bine!... Iar séra, iată pe fie-care aşezat cu aĭ luĭ la masă, mâncând, uniĭ din talere scumpe smălţuite (3), alţiĭ din străchinĭ de pămînt, *plăcinta cu bilete* şi aşteptând toţĭ cu aceeaşĭ plăcere, cu acelaşĭ neastîmpĕr, să-şĭ cunóscă *sorţul*, pe care li-l trimite Dumneḑeŭ de anul noŭ, căcĭ încă pe acea vreme deprinderile eraŭ fără mult încunjur, îndoiala despre tot şi oboséla grabnică de tóte nu avusese prilej să se furişeze între dînşiĭ. Vremurĭ într'adevĕr patriarchale, când ceĭ marĭ, ceĭ mărunţĭ şi ceĭ de jos, ómeniĭ de talent şi neghiobiĭ, nu cătaŭ să fie,

(1) Numele *sorcoveĭ* vine de la slavonul *sarok* (patru-ḑecĭ), numĕr fatidic al atingerilor ce se face cu ramura împodobită cu hârtie colorată şi poleită, betélă şi florĭ artificiale, din carĭ e alcătuită sorcova.

(2) *Macrobius*, Saturn., liber I, cap. XII.

(3) Cele maĭ multe de majolica, aduse de la Danzig şi Bohemia.—*Wolf*, t. 1, p. 263.

bunăóră ca aḑĭ, *toţĭ de o apă*, nicĭ năzuinţele nu le eraŭ cu atât maĭ neîngrădite cu cât putèrile le eraŭ maĭ slabe şi minţile maĭ întunecate!

Pe noĭ, ceĭ de acum, propăşirea ne-a răpit prea pe neaşteptate în vîrtejul eĭ, în cât capetele încă nu-s deplin liniştite de sbuciumul prin care am trecut.

Ideile, simţirile, dorinţele sunt amestecate în minţile şi în sufletele nóstre, hotarele lor despărţitóre încă nu le-am atins şi Babilonia în care trăim ne răpesce, de multe-orĭ, ceea ce face pe om fiinţă cumpănită: bunul simţ.

Năravurile vechĭ ne par sérbede, podóbele mîndre ale trecutuluĭ nu ne maĭ însufleţesc. Femeilor le e silă să grăiască limba cea dulce a părinţilor, copiilor nu le maĭ poţĭ pune stăpânire pe limbă şi pe purtare; iar dacă am păşit de hotarul ţĕriĭ dincolo, cu greŭ maĭ găsim cevà plăcut în cuprinsul pămîntuluĭ nostru.

La sĕrbătorĭ, la petreceri şi la rĕsplată cu toţiĭ de una, la lucru la datorie şi la rĕspundere fie-care în deosebĭ!

Góna neobosită după avere a împetrit pare că inimile; tot ce nu face vîlvă saŭ nu dă câştig se iea peste picior, orĭ nu e înţeles!

Trântoriĭ, feciorii de banĭ gata, cămătariĭ îmbogăţiţiĭ, nemerniciĭ carĭ aţin drumurile dór o da norocul peste dînşiĭ, ceĭ împrumutaţĭ cu ceĭ ce împrumută, ceĭ carĭ vînd ce nu aŭ cu ceĭ carí cumpĕră ce nu pot plătì, minciunoşiĭ, dibaciĭ cu ceĭ pururea jertfa minciuniĭ, ceĭ ce alérgă flămânḑĭ după un codru de pâne cu ceĭ ce aruncă sătuĭ pânea întrégă la cânĭ, toţĭ vor să trăiască pe aceeaşĭ tréptă ca ceĭ maĭ harnicĭ, ceĭ maĭ cinstiţĭ, ceĭ maĭ deştepţĭ.

Priviţĭ acum la ţĕran.

Din ceea ce a moştenit de la tată-sĕŭ el păstréză tot, fie pămînt, fie obiceiurĭ. Aşà, am găsit neatins graiul nostru la dînsul, isvorul cel limpede de cânturĭ şi de poveştĭ tot de la dînsul purcede, şi sub acoperemîntul luĭ adăpostitu-s'a în vremĭ de restrişte comóra nóstră minunată de datine!

Dacă tîrgoveţuluĭ nu-ĭ maĭ e nimic de ajuns, pe dînsul cu puţin îl împacĭ. Dacă unora nu le poţĭ sci nicĭ voia nicĭ nevoia, luĭ cu puţină îngăduire îĭ cetescĭ până în adîncul sufletuluĭ.

Pentru dînsul nu-ĭ nimic maĭ de preţ decât cuprinsul în care trăesce, căcĭ pe atâta ţarină câtă vede cu ochiĭ póte fi stăpân ca pe bătătura luĭ, dacă e volnic la muncă. De acì dragostea ce-l légă de pămînt şi frica de Dumneḑeŭ în apucăturile luĭ ca om între ómenĭ.

Dacă n'a fost atins de stricăciunea oraşelor, maĭ rar îţĭ va arătà

el o altă faţă decât acea pe care i-a dăruit-o Dumneḑeŭ; iar în jocurile, în petrecerile şi nebuniile luĭ chiar veĭ aflà, fără tăgadă, maĭ multă curăţie de suflet şi o voe bună maĭ puţin prefăcută decât într'ale nóstre.

Iată-ĭ adunaţĭ bătrânĭ şi tinerĭ la *şeḑătóre*.

In tindă, lângă vatră, uncheşiĭ, încăḑindu-se când pe o parte când pe alta, răscolesc cărbuniĭ aprinşĭ, pe carĭ înfloresc bóbe de porumb într'o largă tipsie de aramă.

Óla cu vin trece de la gură la gură, că nimic nu usucă maĭ lesne gâtul Românuluĭ decât vorba, şi de cum a înoptat vorbesc eĭ, vorbesc despre feţĭ frumoşĭ, despre smeĭ, despre vîrcolacĭ, despre haiducĭ, orĭ despre nevoile lor.

Un pădurar, vestit într'ale vînătorieĭ, tălmăcesce rostul hăituleleĭ: cum se prinde ursul în bârlog, cum se alungă epuriĭ pe ghéţă, care e maĭ bună de mâncat dintre lişiţă şi dropie; iar un vier de lângă dînsul spune băeţilor, că nu e friptură maĭ cu gust ca cea de graurĭ beţĭ de zémă de struguri.

O babă, într'un colţ, ghicesce norocul fetelor în palmă; în fund, după grămada de ştiuleţĭ de porumb, flăcăiĭ se jócă *de-a feţele*, *de-a ineluşul*, *de-a aţa* cu nisce codane, carĭ se prăpădesc de rîs, dându-ĭ rămaşĭ.

Rezemată de uşorul uşeĭ, o tînără nevastă cântă o doină, pe care ciobanul, trântit într'o rînă pe laviţă, o prinde—ca din depărtare—cu cavalul.

Se face tăcere, jocurile rămân neisprăvite şi o vădană, cu ochĭ agerĭ, se pune în mijlocul tinerilor, priveghiând să-şĭ ţie fie-care mânile acasă, până s'o sfîrşì cântecul.

Un moşnég, cu bărbia în palmă, tâlcuesce visurĭ copilelor, o mătuşă descântă de *întîlnitură* şi de *deochĭ*, iar în dosul cuptoruluĭ stăpâna caseĭ începe un basmu pentru ceĭ carĭ îĭ curăţă porumbul aruncând bóbele într'o baniţă cu cercurĭ de fer.

O veselie senină însufleţesce pe toţĭ la olaltă.

Poveştile, cântările, snóvele, jocurile şi rîsul şi glumele, se prelungesc până în adîncul nopţiĭ; iar după ce grămada de ştiuleţĭ a fost curăţită, caercle de lână şi fusurile aninate în grindă, floricelele şi vinul date gata, unul câte unul se ridică, îşĭ iea bunda, cojocul, zeghea orĭ fermenéua pe umerĭ, şi cu nópte bună! mâne cu bine! leliţă cumătră, naşo, badeo, vericule, nene! se îndréptă pe acasă: flăcăiĭ şi fetele alergând şi bătându-se cu zăpadă, bătrâniĭ maĭ ticniţĭ, la pas, pufuind din lulea, orĭ isprăvind vre-o vorbă lăsată la urmă . . .

Şi aşà trec nopţile cele lungĭ, aşà se undesc dragostele şi se fac împărechierile între tinerĭ.

La *şedĕtóre* se pun la cale multe şi de tóte, acolo se aduc şi de acolo pornesc veştile de la sat la sat, tocmelile maĭ cu înlesnire acolo se chibzuesc, iar mamele îşĭ pun ochiĭ pe vre-un odor, numaĭ bun pentru copiiĭ lor.

De când se întocmiră măscile pentru teatru, sub carĭ actorul îşĭ puteà ascunde chipul şi preface glasul, îndrăsnéla de a sta în faţa publiculuĭ şi a-ĭ spune adevĕrurĭ luă tot maĭ mult avînt. Când li se dete caracter personal şi înfăţişară pe cine-và anume cunoscut, spre a-ĭ aduce slavă saŭ ocară, însemnătatea măscilor ca unéltă satirică se vĕdì cu desăvîrşire.

Ingrijirea deosebită pentru prinderea asemĕnăriĭ fu dată în dauna cuvîntăriĭ, iar mişcarea câştigă vioiciune şi înţeles maĭ larg.

Pantomima luă ast-fel locul tragedieĭ.

Lungă vreme domnì ea singură pe scena romană şi poporul se deprinsese atâta cu dînsa, că nu-ĭ erà de ajuns a o aplaudà la teatru, ci o strămută şi în viéţa luĭ de-acasă. La ospeţe, la ceremoniĭ, la petrecerile marĭ şi micĭ, ea erà aprópe nelipsită, lucru de care cu atât maĭ mult se măguliaŭ musafiriĭ, cu cât însăşĭ religia în ceremoniile sale o întrebuinţà ca o podóbă trebuinciósă a rituluĭ celuĭ atât de pompos şi de teatral.

Ḑeul *Pan,* însoţind-o cu danţul, întocmì petrecerile câmpenescĭ, în carĭ fetele şi flăcăiĭ jucaŭ purtaţĭ de glasul fluerului şi cântaŭ în rĕstimpurĭ laude ocrotitoruluĭ holdelor şi turmelor.

Comus, ḑeŭ al rîsuluĭ şi al ospeţelor, le strămută de la câmp la mese şi la veseliĭ, orînduind ca danţul să nu se încingă decât sub îmboldirea vinuluĭ şi a cărnurilor fripte, carĭ pun un grăunte de nebunie în creerĭ şi o scântee de foc în sânge. (1)

De la ospeţe, cu vremea şi cu prefacerea năravurilor, danţul trecù la nunţĭ, la praznice, la serbărĭ de familie, până ce devenì el însuşĭ o sĕrbătóre, cu atât maĭ strălucită cu cât felul şi numĕrul danţuitorilor eraŭ maĭ de sémă şi maĭ mare.

Zădărnicia bogaţilor, luxul, capriciul femeilor şi ispita tot-deauna caldă a dragosteĭ şi a tinereţeĭ aŭ făcut din acéstă îndeletnicire, atât de nevinovată la început, desfătarea cea maĭ pompósă şi maĭ costisitóre a vremurilor moderne: *balul.*

---

(1) Datină păstrată până la finele véculuĭ XVIII la noĭ şi care în Francia a purtat şi pórtă numele de *la danse des festins.*

Prin podóbele luĭ scumpe şi bătătóre la ochĭ, prin vioiciunea, îndrăsnéla şi gingăşia mişcărilor sale, prin farmecul cu care el încarcă simţurile şi ademenesce mintea, balul, pantomimă şi comedie tot deodată, are multe însuşirĭ de ale teatruluĭ, fără de a avé şi înrîurirea binefăcătóre a acestuia. (1)

La noĭ, până către sfîrşitul véculuĭ trecut, balurile eraŭ necunoscute. Se ḑice că nisce Comiţĭ şi Marchisĭ, fugarĭ din Francia, s'ar fi cercat să înjghebe petrecerĭ de felul acesta la Curtea luĭ Vodă Moruzi. Cu venirea oştirilor rusescĭ de la începutul véculuĭ nostru însă, balurile se înfiinţară statornic, luând tot maĭ multă întintere, până ce ajunseră a fi adevĕrate solemnităţĭ ale Curţilor domnescĭ şi ale caselor celor marĭ.

Inainte vreme, lumea nu aveà prilej să danţeze decât la anume împrejurărĭ: la nunţĭ, la praznice, la lăsaturĭ de sec, petrecerile fiind în deobşte rarĭ şi puţin însufleţite. Aşà, bărbaţiĭ orĭ se adunaŭ să bea şi să mănânce, orĭ făceaŭ între dînşiĭ *sintrofiĭ*, fumând, vorbind de daraverĭ şi jucând cărţĭ (2), pe când femeile «se inglindiseaŭ», cosênd

(1) *Balul*, originar din Italia (*ballo* = danţ; *ballare* = a danţà), unde, cu tótă rigórea evuluĭ mediŭ, se practică de ţĕranĭ, iar în Sicilia erà obiceiŭ de a se face chiar *mascarade* (adecă plimbărĭ de măscĭ pe uliţĭ saŭ prin case), a trecut de timpuriŭ în Francia. Când căḑură luptele singulare, *les tournois*, şi isprăvile trubadurilor, se introduseră mascaradele, străvestirile, jocurile, maĭ întâiŭ în méḑă-ḑi, apoĭ de acolo se urcară spre nord, ast-fel că primul bal cunoscut de istoriografĭ (de Montglave) se dete la Amiens în anul 1385, cu ocasiunea căsătorieĭ Regeluĭ Carol VI cu Isabela de Bavaria. Un bal vestit fu iarăşĭ cel de la 1500 dat la Milano în onórea luĭ Carol VIII, unde danţară doĭ Cardinalĭ: San-Severino şi de Narbonne. Caterina de Medicis introduse balurile în serbările oficiale, la Curte. Balurile eraŭ *deschise, costumate* saŭ *mascate*. Primul bal costumat fu cel de la 1397, dat luĭ Carol VI la «Hôtel de la Reine-Blanche», unde intră ducênd după sine patru gentilomĭ îmbrăcaţĭ ca sĕlbatecĭ. Ducele de Orléans, fratele Regeluĭ, apropiă o lumînare de costumul unuia din eĭ, făcut de câlţĭ şi smólă, care luă foc, şi căte-şĭ patru periră arşĭ de viĭ. Ludovic XIV dete baluri strălucite la Versailles la 1688 şi 1697; iar la 8 Ianuarie 1713 creă balul mascat la Opera din Paris. De atuncĭ balurile mascate deveniră o petrecere favorită a nobililor şi se întinseră în tótă lumea. In timpul Carnavaluluĭ, măscile şi mascaradele cutreeră uliţile în Italia; iar în ultima luĭ sĕptĕmână, măscile merg din casă în casă, intrigând şi amusând lumea. Acelaşĭ obiceiŭ se păstréză în Grecia până astăḑĭ.

(2) Dacă eraŭ din starea de jos jucaŭ: *conţina*, joc italian, *cureluşa*, joc bulgăresc, *mariage*, joc franţusesc, *tablele*, joc turcesc, *ţintarul* orĭ *gîcĭ în care*, jocurĭ romane trecute de la strămoşĭ întocmaĭ la strănepoţĭ.

In clasele maĭ ridicate, boeriĭ jucaŭ: *piquet, l'hombre, tokatille*, jocurĭ franţusescĭ rĕspândite în Europa încă de prin mijlocul veaculuĭ XVIII, apoĭ *trisett, langenţuff, un-spre-ḑece şi jumătate*, jocurĭ nemţescĭ, *otuz-bir* (trente-et-un), joc franţusesc botezat turcesce, *ghiordum*, joc turcesc, *stoss*, joc nemţesc introdus de Ruşĭ la noĭ, *lan-*

la gherghef şi la ciur, jucând jocurĭ nevinovate, cântând une-orĭ (1), dar maĭ ales mănncând dulceţurĭ şi prăjiturĭ,

Alt-fel, fie-care steteà pe acasă, aprindeà séra câte o lumînare orĭ douĕ de sĕŭ, puneà pe ţigance să spună poveştĭ, se sfătuià cu aĭ luĭ, maĭ întindeà vre-o «pasienţă» şi . . . se culcà de cum se înoptà, ca să se scóle de mânecate: «că aşà erà bine şi sănătos».

Când le venià însă vremea să jóce, «jocurile lor se deosebiaŭ cu totul de ale altor némurĭ. Eĭ nu jucaŭ doĭ câte doĭ saŭ patru cu patru, ca Francesiĭ orĭ Leşiĭ, ci maĭ mulţĭ împreună, făcênd un cerc saŭ un şir lung.

«Nicĭ nu jucaŭ altă dată bucuroşĭ, decât la ospeţe. Atuncĭ, jocul se numesce *horă*, când se prind cu toţiĭ de mână şi jócă în cerc, mişcându-se după mĕsură cu paşĭ potriviţĭ, din drépta în stânga; iar când se pun în şir lung, prinţêndu-se de mână, aşà că atât un capĕt cât şi cel-lalt să rĕmână slobod, şi fac felurite ocolurĭ şi întorsăturĭ, se numesce *danţ* (cuvînt leşesc).

«La nunţĭ aŭ datină să jóce, înainte de cununie, în curte saŭ pe stradă, întocmiţĭ în douĕ şirurĭ, unul de bărbaţĭ şi altul de femeĭ. La amîndouĕ se alege câte un pristav, care trebue să fie om bĕtrân şi de cinste: acesta pórtă în mână un bĕţ vărgat cu aur saŭ tras în alte feţe, în capĕtul de sus al căruia atârnă o naframă cusută fórte frumos.

«Când fac întâia mişcare, unul din pristavĭ trage pe aĭ sĕĭ din drépta

---

squenet, joc franţusesc tot de dînşiĭ adus, *pharao*, *damele*, idem, introduse din Transilvania (*Sulzer*, op. cit., p. 399); apoĭ maĭ târţiŭ *baccara* (macca), *préférence*, *whist* şi *britsch* (aceste douĕ englesescĭ). *Biliardul* fu introdus de oficeriĭ ruşĭ în Moldova.

(1) In deobşte femeile, carĭ şedeaŭ maĭ mult în casă, bine hrănite, bine ţinute, bine păzite, sănătóse, aveaŭ glasurĭ frumóse. Cultură musicală aveaŭ fórte puţină şi, dacă cântaŭ cu gust şi cu óre-care dibăcie, erà maĭ mult un dar firesc decât un resultat al studiuluĭ. Cântaŭ din gură, din tambură, din ghitară, învĕţate de robiĭ ţiganĭ, orĭ de dascăliĭ grecĭ, meşterĭ în ale cânteculuĭ. Până în vremea luĭ Caragea-Vodă, nu s'a sciut despre *piano* la noĭ. Atuncĭ, fata unuĭ boer mare, crescută la Viena, unde învĕţase clavirul, măritându-se, avù nefericirea să şi-l vadă sfărâmat bucăţele cu toporul de bărbatu-sĕŭ, gelos că trecĕtoriĭ se opriaŭ la ferestre să asculte pe nevastă-sa cântând. Mâhnirea, se ţice, că i-a fost atât de cumplită, că biata femee murì în curînd, lăsând cu limbă de mórte să-ĭ facă sicriul din scândurile clavirului, dar s'a împotrivit popa, ţicênd că fusese *vasul necuratuluĭ*.— *Ion Ghica*, Scrisorĭ.

Une-orĭ fetele cântaŭ împreună, formând un fel de cor unison, însă neavênd cunoscinţă de armonie. Musica erà exclusiv naţională; rarĭ bucăţĭ, ca marşul luĭ Napoleon, orĭ vre-o arie grecéscă de dragoste, aŭ putut pătrunde în straturile societăţiĭ femeescĭ înainte de începutul véculuĭ nostru.

în stânga, iar cel-lalt din stânga în drépta, aşà că şirurile să stea faţă în faţă, iar întorcêndu-se, să stea spate la spate. Şi aşà se întorc amîndouĕ şirurile în rotaţiunĭ continue, dar atât de încet, pentru ca să nu se amestece, în cât abià le poţĭ băgà de sémă mişcarea.

«Atât într'un şir cât şi în cel-lalt, fie-care iea loc după rangul sĕŭ. Femeile orĭ fiicele boerilor ieaŭ loc după rangul bărbatuluĭ orĭ tatăluĭ lor.

«Locul întâiŭ îl are însă tot-deauna pristavul, al doilea nunul, al treilea mirele. Asemenea, în şirul femeilor, maĭ întâiŭ e pristavul, apoĭ nuna şi după ea mirésa, chiar când ar fi de o stare maĭ jósă decât ceĭ-lalţĭ. După cununie se amestecă amîndouĕ şirurile şi jócă în cerc, aşà că fie-care bărbat să-şĭ aibă femeia la drépta şi tot de-adrépta să aibă fie-care tînĕr câte o fată de trépta sa.

«Câte odată fac şi figurĭ în horă, schimbând cercul în triunghiŭ, în pătrat, în forma ouluĭ saŭ altele, după închipuirea şi dibăcia pristavuluĭ.» (1)

Când maĭ târdiŭ Măria Sa Vodă, în cinstea vre-unuĭ General rusesc orĭ a unuĭ Consul străin, deschideà uşile Curţilor domnescĭ, adunând în sala tronuluĭ tot ce erà maĭ nobil, maĭ bogat şi maĭ frumos în Iaşĭ saŭ în Bucurescĭ; când deprinşĭ cu portul, cu limba, cu obiceiurile europenescĭ, boeriĭ nu maĭ socotiaŭ ca faptă de ruşine orĭ de necuviinţă să-şĭ vadă fetele şi nevestele în braţele altora jucând,— *balul* se începeà cu *poloneza,* la care luaŭ parte în şir toţĭ dănţuitoriĭ doĭ câte doĭ. *Menuetul,* cu paşiĭ mărunţĭ, tacticos şi ţépĕn, venià după dînsa; apoĭ urmaŭ *passe-pied,* cel repede ca un vîrtej, în treĭ paşĭ, numit *tampeta* (la tempête); *matradu,* danţ napoletan, *manimasca,* danţ poporal italian, *mazurca* leşéscă, *tirola* nemţéscă, un fel de ciardaş numit *ungurésca* (jucat maĭ ales de militarĭ, carĭ băteaŭ la întorsăturĭ din pintenĭ), *englesul, romana,* un fel de cadril, *skotisch* (écossaise) şi în sfîrşit săltăréţa *cracovénca* (leşéscă). (2) Muscaliĭ ne aduseră *cadrilul* (contradanţul) şi *polca,* Nemţiĭ *valsul* în doĭ paşĭ; apoĭ veniră *galopul, polka-mazurca, cadrilul lăncerilor* şi *cotilionul.*

Numaĭ biata nóstră horă, ca o ţĕrancă rătăcită între cocóne marĭ, steteà sfiósă într'un colţ, din care rar, fórte rar, câte o Domniţă bine

(1) *Cantemir,* op. cit., p. 141.

(2) *Nicolae Philemon,* Ciocoiĭ vechĭ şi noĭ, p. 173, nota 1. — *Teodor Burada,* Almanach musical, 1877, maĭ pune printre danţurile de salon: *şubeta* şi *jocul senatoriţiĭ,* introdus pe la 1808 de soţia senatoruluĭ rus Milasevicĭ, dar care a dispărut la 1816.

însufleţită o luà de mâná şi o puneà să-şĭ mlădieze gingaş trupul şi paşiĭ, întru măgulirea ochilor şi a dragosteĭ celor strămoşescĭ.

După pildá Domnitoruluĭ, boeriĭ ceĭ marĭ şi, după a lor, boeriĭ de starea a doua începură treptat să-şĭ deschidă casele, să adune lume, să-şĭ lumineze încăperile (1), să le împodobéscă cu oglinḑĭ, cu mobile alese, cu plante, cu florĭ şi să dea baluri strălucite. Chiar şi negustoriĭ ceĭ de frunte, călcându-le în urmă, făcură cheltuelĭ — uniĭ în nepotrivire cu starea lor — pentru întruniri de aceste, dintre carĭ ale luĭ Ştefan Poppovicĭ, toptangiul de la Hanul-cu-Teĭ, ale luĭ Hagi-Moscu şi Hagi-Tudorache aŭ rĕmas de pomină la ceĭ ce le-aŭ apucat.

Intr'adevĕr, boeriĭ îmbrăcaţĭ cu cécşirĭ roşiĭ cu meşĭ, papucĭ saŭ cisme galbene de meşină, cu botul ascuţit, întors în sus, fără toc; cu anterie de ghermeşit, de citarie, calemcher, cutnie, selimie saŭ sevaiŭ; încinşĭ cu şalurĭ de India, cu fermenele scurte saŭ scurteicĭ îmblănite cu paceà de samur, singép orĭ cacom, pe de-asupra giubea de postav saŭ biniş, feregea orĭ contoş cu profirurĭ de samur de Moscva; baş-boeriĭ cu hamger bătut în petre scumpe la brîŭ, gugiumane de samur în cap, cu fundul roşu orĭ verde; boeriĭ halea (2) stând în jurul Domnuluĭ cu bastóne lungĭ în mânĭ; Vodă îmbrăcat cu cabaniţă (contoş roşu cu găitane şi céprazurĭ de fir), purtând ca Beizadelele gugiuman de samur cu fundul alb (3);

---

(1) Lumînările eraŭ de céră făcute la noĭ orĭ de stearină amestecată cu céră şi aduse de la *Leopol* din Galiţia şi chiar din Viena, când balurile se dedeaŭ la Curte; când se dedeaŭ însă în casele particulare, chiar de boerĭ marĭ, lumînările eraŭ de sĕŭ. Tocmaĭ pe la 1830 începură şi boeriĭ să facă, cu voia înaltă, us de lumînările de céră. Cele de stearină curată aŭ venit din Austria maĭ târḑiŭ.

Drept aceea se povestesce că, în timpul domnieĭ luĭ Grigorie Vodă Ghica, trecênd pe la noĭ ambasadorul Marchis de Ribeaupierre, Domnitorul îĭ făcù o primire fălósă. Intre altele îl poftì şi la un *bal public*, dat în onórea sa. Marchisul se duse la bal, maĭ mult ca să observe gradul de civilisaţiune a societăţiĭ nóstre; dar măcăcĭ numaĭ diadema, cerceiĭ şi *ghiordanul* cocóneĭ Z... M... costaŭ peste un milion. Din întîmplare, Marchisul îşĭ aruncă ochiĭ şi asupra iluminăriĭ saleĭ şi vĕḑù, cu destulă surprindere, că erà făcută cu *lumînărĭ de sĕŭ*. A doua ḑi, venind la Curte şi fiind întrebat de Domnitor de a petrecut saŭ nu bine, Marchisul rĕspunse că luxul cocónelor nóstre este egal cu acela al damelor din St. Petersburg; numaĭ un lucru nu i-a plăcut, ḑise el Domnitoruluĭ.

— Ce lucru? întrebă Vodă Ghica.

— Lumînările cele de sĕŭ, al cărora fum stricà aerul saleĭ.

— Cât despre acésta, aĭ dreptate; dar la noĭ numaĭ Domnitorul are voe să ardă lumînărĭ de céră, ceĭ-lalţĭ cată să ardă de sĕŭ.

(2) Adecă în funcţiune, Ministri orĭ demnitarĭ aĭ Curţiĭ.

(3) *Ion Ghica*, Scrisorĭ, ed nouă, p. 501.

Frumuseţea şi gingăşia deosebită a femeilor, al căror port de o rară bogăţie le dedeà un farmec maĭ mult: rochiĭ de mătase de Veneţia, de zăbranic franţusesc, de zefir de Ţarigrad orĭ de catifea, în tóte feţele, carĭ le subţiaŭ mijlocul, încins cu colane de fir bătute cu perozele orĭ cu smaragde, avênd mânecele strîmte şi pepţiĭ ridicaţĭ, încheiându-se cu florĭ de diamante orĭ cu fuliĭ de cea maĭ strălucită apă; cu gâtul acoperit de «semizete» de horbotă de Veneţia, de blondă de Olanda, orĭ puţin desfăcut, prins atuncĭ în ghiordane de rubine şi de safire; cerceĭ lungĭ de mărgăritar şi briliante împodobindu-le urechile, iar pe cap femeile măritate purtând fesurĭ albe de Tripoli, legate împrejur cu sanguliĭ albe cusute cu mătase şi cu fir, ale căror căpĕtâie se înodaŭ frumos de-o parte, cu florĭ de diamant, fetele cu capul gol, cu pĕrul împletit în códe lăsate pe spate, orĭ făcute colac pe creştet şi împodobite cu florĭ de grădină (1);

Belşugul fără margine de tóte;

(1) *N. Philemon*, Ciocoiĭ vechĭ şi noĭ.—*Zallony*, Les Phanariotes. Iată, de alt-fel, o mică listă a mărfurilor alese ce se aduceaŭ pe la începutul véculuĭ acestuia pentru îmbrăcămintea femeilor, la noĭ: *hataia sadea* de Veneţia, *hataia florentine*, *camohus* de Veneţia cu fir, *camohus sadea*, *catifea* cu aur şi *sadea* de Veneţia, *sandal cianfes canavĕţ*, *tafetas*, *atlas vĕrgat şi cu florĭ*, *hares pungiuc* (?) *(barèges pongés* póte), fesurĭ *tunesliĭ*, *basmale* de Triest, de Francia, de Englitera, *tulpan mosc*, *alagea* de Triest, *şal* de Indiĭ, *cicécliŭ*, şal boza-fer cu florĭ prin colţurĭ, *gear* de India, *sanguliĭ*, briurĭ *caragialar* cusute, *cutniĭ*, *alagea*, *citariĭ* şi *gazurĭ* de Brussa, *suvaele* de Hale. (Condica vămilor din timpul luĭ Caragea, No. 121, p. 210.)

După *Miron Costin*, boeriĭ vechĭ purtaŭ căciulĭ de pele orĭ de pâslă, ţuguiate, cu vîrful îndoit la o parte. Asemenea căciulĭ purtaŭ şi boeriĭ din Muntenia, cu saŭ fără blană în jurul capuluĭ, când eraŭ de pâslă. Portul lor semĕnă fórte cu al Polonilor: cisme până la genuchĭ, de pele colorată, cu tocurĭ, pantalonĭ strîmţĭ, haină scurtă încheiată cu nasturĭ pe pept, pe de-asupra un fel de contoş cu blană, cu céprazurĭ de fir. Femeile purtaŭ rochiĭ lungĭ de stofe bogate, pe de-asupra o haină cu mănicĭ scurte, blănită, iar pe cap vĕlurĭ prinse cu ace de petre scumpe şi érna căciulĭ de pâslă subţire, cu blană în jurul frunţeĭ, cu florĭ de diamant pe dînsele.

Sulzer, op. cit., p. 374 seqq., spune că, pe vremea luĭ (jumătatea a 2-a a véculuĭ XVIII), portul bărbaţilor şi al femeilor erà în ţĕrile române, de la cap până la picióre, cu totul turcesc. Purtaŭ rochiĭ lungĭ (el ḑice Juppe), anterie făcute din stofe fine, camelot turcesc saŭ şal, cu mânecĭ, o blană cu faţa de mătase, cu mănecĭ scurte, peste carĭ cădeaŭ alte mănecĭ largĭ. Aceste haine la femeĭ eraŭ împodobite cu florĭ de aur saŭ de argint şi blănite cu blănĭ scumpe. Apoĭ, pantalonĭ largĭ căḑênd până peste pantofiĭ de pele de Cordova. Femeile purtaŭ galenţĭ de lemn, să nu-şĭ murdăréscă pantofiĭ umblând după treburile caseĭ; iar la pept rochia le erà deschisă în triunghiŭ, prin care deschiḑĕtură se puteà zărĭ peptul acoperit cu cămăşĭ subţirĭ de borangic Pe cap ele purtaŭ un fel de turban turcesc, maĭ înalt decât al bărbaţilor, ale căruĭ căpĕtâie, în loc să cadă pe spate, eraŭ încolăcite tot în sus, în forma uneĭ pere, iar în vîrful lor scoteaŭ pĕrul (saŭ atârnaŭ pĕr falş) împletit în 20—30

Pusderia de ţiganĭ robĭ, carĭ slujiaŭ aprópe unul pe fie-care musafir; Musica de atuncĭ, ciudată pentru urechĭ nedeprinse cu dînsa; Ceremonia grecéscă, plină de închinăciunĭ şi de cuvinte măgulitóre; Talîmurile felurite, ce se întrebuinţaŭ, dându-se cevà unuĭ obraz de soiŭ şi altele şi altele;... tóte aceste obiceiurĭ, jumătate orientale şi jumătate europene, făceaŭ pe străiniĭ, carĭ se găsiaŭ trăind ast-fel într'o altă lume decât a lor, să rĕmâe uimiţĭ de cele ce vedeaŭ şi auḑiaŭ!

Şi se duse vestea pretutindenĭ despre ospeţia frăţéscă şi traiul cel larg al Românilor, aşà că toţĭ ceĭ din afară—de-apururea norocoşĭ sositorĭ la noĭ — îşĭ putură curînd, curînd, rĕsădì năravurile de viéţă şi apucăturile lor de risipă în grădina némuluĭ nostru.

De atuncĭ Carnavalul fu lanţ neîntrerupt de veseliĭ. Balurile rĕma-

---

de coḑĭ micĭ, de păreà un fel de *panache*. Bărbaţiĭ purtaŭ fesurĭ roşiĭ pe capul jumătate ras şi pe de-asupra o căciulă de blană în patru colţurĭ orĭ de postav, numită *şlic*, asemenea uneĭ *barete* de popă catolic, saŭ căciulĭ rotunde, avênd în faţă şi în dos margine puţin ridicate, ca o luntre, făcute de samur saŭ de hârşie négră. Femeile nu purtaŭ numaĭ turbane, ci îşĭ puneaŭ câte odată *şlice* de blană de samur saŭ de hârşie, aduse de vîrf într'o parte, şi, ca să nu le cadă din cap, le legaŭ pe frunte cu o legătură de mătase. La ceremoniĭ însă, legătura fiind înlăturată, femeile steteaŭ aprópe nemişcate, ca să nu le cadă şlicile de pe cap. La Pascĭ şi la Crăciun, bărbaţiĭ şi femeile îşĭ făceaŭ vestminte nouĕ, dintre carĭ numaĭ blana ce purtaŭ pe de-asupra, cu podóbele eĭ de aur şi de argint, costà de la $^1/_2$ de pungă până la 5 pungĭ de banĭ fie-care (500—5000 francĭ).

Giuvaerurile lor eraŭ iarăşĭ fórte numeróse şi scumpe. Femeile purtaŭ la gât, pe cap, la urechĭ, pe pept, în degete, petre alese (diamante, mărgăritare, smaragde şi maĭ ales mono-petre), aşà că îmbrăcămintea uneĭ boeróice nu erà mirare să coste şi 20—30.000 de leĭ.

In Transilvania, îmbrăcămintea, deşì cam la fel cu cea din ţĕrile nóstre, erà însă făcută maĭ din economie şi, dacă femeele aveaŭ giuvaerurĭ, ele eraŭ salbe de galbenĭ la gât, coraliŭ saŭ mărgele ordinare. Cele ce nu aveaŭ putere să aibă aşà lucrurĭ, purtaŭ salbe de parale, orĭ chiar de banĭ falsĭ. Femeile purtaŭ şi ele rochiĭ lungĭ, cu mânecĭ scurte, din care eşiaŭ prelungite mânicile subţirĭ ale cămăşeĭ, în faţă şi la spate purtând douĕ făşiĭ de stofă de lână (catrinţe, fote), carĭ aveaŭ în partea de jos ciucurĭ şi eraŭ legate împreună cu o curea, saŭ maĭ bine cu un brîŭ de lână la încingĕtóre, aşà că vara se vedeà printre ele numaĭ cămaşa; iar érna purtaŭ un peptar saŭ un cojocel fără mânecĭ. Fetele umblaŭ cu capul gol, cu pĕrul împletit cununa şi împodobit cu cordele şi cu florĭ; femeile măritate îşĭ acoperiaŭ capul cu o maramă subţire în felurite cute şi o înfăşuraŭ împrejurul obrazuluĭ.

Ţĕraniĭ în Moldova şi Muntenia purtaŭ cămăşĭ scurte cu mânecĭ largĭ, nădragĭ lungĭ de postav, o zeghe saŭ o glugă vara, iar pe vreme de érnă cojoc şi sarică, la cingĕtóre chimir de pele, de care spânzuraŭ cuţitul, amnarul şi punga; în cap căciulă de óie albă orĭ négră, vara pălărie de pâslă grósă; imineĭ în picióre, érna opincĭ.

Veḑĭ şi *Codex Bandinus*, ed. Academieĭ, p. 135, în acéstă privire.

seră statornice serbărĭ ale lumiĭ bogate, iar cu a doua venire a Muscalilor se înjghebară *balurile mascate* (1), maĭ întâiŭ în salónele aristocratice, apoĭ în *cluburile de danţ* ale tinerimiĭ, până ce, momélă plăcută, ajunseră să fie petrecerea tuturora.

Dar iată că se apropie postul cel mare şi o săptămână — *săptămâna nebunilor*— a rămas numaĭ din câşlegĭ pentru danţ şi benchetuit.

Atuncĭ, pare că sub îmboldirea unuĭ zel năsdrăvan, sângele maĭ cu foc se aprinde, minţile maĭ cu grabă se rătăcesc şi veselia maĭ uşor atinge culmea nebunieĭ.

Dacă în oraşe, unde e sgomot, mişcare şi lume multă, nebuniile acestea trec aprópe nebăgate de sémă, la sate ele fac cu atât maĭ mare vâlvă, cu cât şi apucăturile sunt póte maĭ grosolane.

Aşà, flăcăiĭ se străvestesc cu peĭ de dobitóce, orĭ din ţóle împeticate cu lolóţe de cârpe îşĭ fac strae, apoĭ cu bice în mânĭ încep să sară, să strige, să alerge, lovind pe orĭ-cine le ese în cale, aprind focurĭ de uscăturĭ, de pae, de curăţiturĭ de prin ogrăḑĭ, împrejurul cărora jócă, sbéră, cântă cântece obscene; apoĭ se prefac că sunt beţĭ, daŭ peste ómenĭ, îĭ îmbrâncesc, trântesc bărbaţilor căciulele în pământ, smulg femeilor legăturile de pe cap, amintind întru acésta destrăbălarea Bacchantelor şi nebuniile preoţilor luĭ Pan (2), ale căror sărbă-

(1) Ele se răspândiră atât de repede în ţéră, în cât maĭ nu erà oraş care să nu-şĭ aibă «*clupul*»— cum se ḑiceà — de balurĭ mascate şi *picnikurĭ* pentru cele deschise.

In Bucurescĭ balurile mascate se dedeaŭ: la *Teatrul Naţional*, în sala *Bossel* (aḑĭ dispărută), la *Slătineanu* (aḑĭ dispărută), *la intrarea Cismegiuluĭ* (spre Cuibul cu Barză), la *Franzelaru* (lângă Délul Spireĭ), aprópe de *Sf. Apostolĭ* (balul slugilor), la *Treĭ Rose* (al Ungurenilor) şi la *Pomul Verde* (în negustorĭ) al Jidanilor.—*G. Dem. Theodorescu*, Datine, credinţe, moravurĭ, p. 39.

In Iaşĭ, pe lângă balurile de la Teatrul Mare, se maĭ dedeaŭ în sala luĭ Petrea Bacalu, în Sărărie, în Tătăraşĭ şi la hanul luĭ Vanghelie. In Galaţĭ, comunităţile grece, bulgare şi evreescĭ dedeaŭ balurĭ frumóse, iar Ralli erà vestit la Brăila ca loc de adunare a măscilor şi a dănţuitorilor. La Focşanĭ, «clupul» din casele luĭ Mihaly, maĭ târḑiŭ ale luĭ A. Cimbru, atrăgeà lumea a treĭ judeţe la balurile ce dedeà în timpul câşlegilor; iar în hanul luĭ Pompic saŭ al luĭ Pastia, nu se maĭ ostoiaŭ jocurile şi petrecerile. La Craiova în teatrul luĭ Teodorini, la Ploescĭ în salonul luĭ Meedinţeanu saŭ la Dobrică, la Buzĕŭ în otelul Moldavieĭ, la Giurgiu în hanul luĭ Dumitrache, şi aşà în tóte oraşele, se danţà cu saŭ fără mască, în Carnaval, ba şi în post câte-odată.

(2) *Bacchanalele* şi *Lupercalele* se serbaŭ aprópe împreună la Roma.

Bacchantele umblaŭ bete, despletite, jumătate góle, pe drumurĭ, cântând, jucând, plângênd adesea întru slava ḑeuluĭ lor iubit.

Lupercalele aveaŭ caracter câmpenesc, după întocmirea ce le dedese Evandru,

torĭ cădeaŭ în a 15-a ḑi a calendelor luĭ Martie, adecă 27 Februarie al nostru. (1)

In cea din urmă ḑi a câşlegilor, feciorii din Transilvania fac în mijlocul ogórelor un om de pae şi-ĭ daŭ foc, creḑênd că aŭ nimicit ast-fel tóte rĕutăţile ce ar puté să jignéscă semĕnăturilor. (2)

Iar a doua ḑi începe postul, smerenia şi rugăciunea, pe carĭ doar la înjumătăţirea prazniculuĭ, — când slobod e şi după lege să se înfrupte,—le dă la spate Românul, căcĭ până la ḑiua Invierii primăvara îl frământă din adînc, de i se pare vremea maĭ lungă...

Când Pascele cu ouĕ roşii, cu sóre, cu stâlparĭ, sosesc pentru bucuria celor bine-credincioşĭ, îĭ veḑĭ gătiţĭ cu haine nouĕ, după améḑă, îndreptându-se pâlcurĭ, pâlcurĭ spre livada unde, în sunet de naiŭ şi de viorĭ, *dulapul* (3), ca un uriaş cu braţele întinse, pórtă prin văsduh tinerile perechĭ, strigând cât îĭ iea gura: *oprea la basmà!*

Pe policiórele şubrede se urcă eĭ rîḑênd, cu florĭ în mânĭ şi cu florĭ la pept, ca din vîrful cel maĭ ridicat să-şĭ pótă odată măcar aruncà privirea peste capetele celor atât de micĭ colo jos, maĭ departe decât le-o încape zarea!

Şi se cobóră apoĭ pe pajiştea plină de lume, voioşĭ străbat rîndurile, cu aĭ lor cinstindu-se închină paharul, iar când lăutariĭ zoresc mĕ-

---

şeful Pelasgilor Arcadienĭ, care colonisase o parte a Laţiuluĭ şi clădise oraşul Palantium la pólele munteluĭ Aventin. Se începeaŭ cu jertfe aduse la Lupercal (peştera în care se credeà că lupóica hrănise pe Romulus şi Remus) în onórea luĭ Pan, apoĭ preoţiĭ luĭ (Lupercĭ), goĭ, cu pelea frecată în unt-de-lemn, încinşĭ cu o frânghie pe mijloc, alergaŭ prin oraş, lovind pe cine întîlniaŭ cu bice făcute din pelea victimelor. Femeile întindeaŭ braţele, ca să fie lovite, în credinţa că ast-fel nu vor rĕmâné sterpe.

(1) *Sulzer*, op. cit., pp. 317—318

(2) *Wilhelm Schmidt*, op. cit., pag. 7, spune că acel om de pae, numit *hodoiţă* saŭ *hopaiţă*, e, după afirmarea luĭ *Schuster* (Wodan, ed. 1855—56, p. 39), un joc a căruia origine se perde în cea maĭ adîncă anticitate păgână.

In părţile muntóse ale Banatuluĭ, în ajunul lăsatuluĭ de sec se face *purificarea prin foc*, obiceiŭ moştenit de la Romanĭ. In séra ajunuluĭ, se fac focurĭ la malul rîurilor, peste carĭ flăcăiĭ trebuesc să sară de treĭ orĭ strigând: *alto more* saŭ *ali more, more,* ca să fie spălaţĭ de orĭ-ce necurăţiĭ ale câşlegilor. Pe fetele ce nu s'aŭ măritat până atuncĭ le daŭ în vilég cu batjocură, ba une-orĭ şi prin tărbăcélă.

(3) *Dulapul* nu este o invenţiune românéscă, ḑice *Wolf*, op. cit., p. 237, ci vine póte din Rusia, unde asemenea maşine sunt populare.

In Anglia, în Olanda şi în Germania se găsesc urme despre acest *Drehschaukel* încă prin vécurile XVI şi XVII.—La noĭ dulapul ţine de la Pascĭ până la Rusaliĭ şi e petrecerea cea maĭ plăcută a tîrgoveţilor şi ţĕranilor.

sura, de pare că presară jeratec sub tălpĭ, îşĭ pun Românii căciula pe ureche şi se aruncă în joc.

Icĭ, câţĭ-va cu paşĭ sdrumicaţĭ şi repeḑĭ frământă *sêrba* orĭ *chindia;* colo, sburdalnicĭ săltând, flăcăiĭ şi fetele se prind şi se lasă de mijloc, se rotesc în drépta şi în stânga pe loc şi bat cu călcâiul pământul (1), pe când maĭ de-o lăturĭ, ticnite şi line se întind *horile* la umbra salcâmilor înfloriţĭ.

Părechĭ, părechĭ — bărbaţĭ şi femeĭ, — prinşĭ de mânĭ orĭ de brîŭ, cu doĭ paşĭ înainte şi treĭ înapoĭ, se mişcă încet, încet la olaltă, şi ar merge aşà până înoptat, dacă n'ar tresărì de-odată cântecul aromit, paşiĭ învioraţĭ nu s'ar înteţì şi întreg ocolul nu s'ar avîntà, răpăind acum *bătuta.* (2)

Inainte vreme erà datină la Iaşĭ, ca în Joia după Pascĭ să se ducă tótă lumea să petrécă sub pólele déluluĭ Cetăţueĭ, ale căruĭ cóste umbrite de arborĭ serviaŭ de preumblare ḑilnică nobilimiĭ.

Sub nucĭ stufoşĭ cu ramurele departe întinse, sub merĭ înfloriţĭ, sub salcâmĭ se aşezaŭ pe érbă verde tinerĭ şi bătrânĭ, îşĭ desfăceaŭ legăturile cu merinde, îşĭ destupaŭ botele şi clondirele cu vin şi, la sunetul *scripcarilor* şi *muscalagiilor*, dedeaŭ drum slobod desfătăriĭ. Scrânciobul de o parte, hora de alta, danţurile săltăreţe pretutindenea făceaŭ să dudue pămîntul sub ropotele paşilor şi să fluture în vînt plete voinicescĭ şi ştergare străveḑiĭ. Maĭ înainte de asfinţitul sóreluĭ, Domnitorul, încunjurat de boerĭ şi de curtenĭ, sosià călare, să se bucure de priveliştea veselieĭ poporuluĭ; apoĭ descălicând, se aşezà pe jilţ într'un cort, precum se face la Moşĭ în Bucurescĭ, iar

(1) *Sulzer*, op. cit. p. 413. — Danţul numit *Cătănésca.*

(2) *Hora*, danţul nostru naţional, este de origină grecéscă. Din cea maĭ înaltă anticitate, χορεία a fost danţul maĭ multora împreună, carĭ, ţinêndu-se de mânĭ, formaŭ un cerc şi jucaŭ fie după melodia ce cântaŭ singurĭ din gură, fie după sunetul fluerului, al lireĭ saŭ al cembalelor. In *coristica* antică tóte danţurile eraŭ însoţite de cântece şi se săvîrşiaŭ maĭ ales în jurul altarelor, pe carĭ se aduceaŭ jertfe ḑeilor; de aceea cele maĭ multe dintr'însele eraŭ *rotunde.* Aşà erà danţul cel maĭ însemnat al lor, numit *Gnossianul*, consacrat luĭ Apolon şi Dianeĭ (sóreluĭ şi luneĭ), maĭ târḑiŭ *corurile* Dionysiace danţaŭ, cântând, în jurul altaruluĭ luĭ Bacchus, ditirambul din care aveà să ésă teatrul. De la Grecĭ, ele trecură întocmaĭ la Romanĭ, de unde cu colonisarea Dacieĭ de către Traian şi Aurelian s'aŭ strămutat la noĭ şi aŭ ajuns, prefăcêndu-se cu trecerea vremiĭ şi schimbarea năravurilor, a se contopì într'un singur *danţ circular*, căruia i se păstră numele primitiv de *chora* saŭ *hora*, întru amintirea obîrşieĭ sale. In Grecia şi până aḑĭ se danţéză hora şi la Megara (capitala Beotieĭ) poporul jócă, în cele treĭ ḑile ale Pascelor, o horă anume, care este fórte aseměnată cu acea a ţĕranilor noştri de la câmpie. In alte părţĭ ale Grecieĭ moderne se danţéză cu aceleaşĭ mĕsurĭ ca ale horeĭ nóstre: doĭ paşĭ inceţĭ

tineretul, fete şi băeţĭ, îĭ aduceaŭ în dar mănunchĭ de florĭ şi lucrurĭ câmpenescĭ. Dómna cu Domniţele, cu cocónele şi copilele lor, sosite în rădvane şi în leftice, trăgeaŭ la schitul Socoleĭ, din pridvorul căruia se uitaŭ la acéstă frumósă petrecere.

Astăḑĭ acest obiceiŭ s'a perdut. (1)

Ţĕraniĭ, carĭ nu şi-aŭ schimbat din moşĭ strămoşĭ nicĭ graiul, nicĭ portul, şi-aŭ păstrat neatinse şi jocurile moştenite de la dînşiĭ.

Hora le este lor pretrecere şi mângâiere. Mişcarea eĭ trăgănată şi liniştită se împacă bine cu firea duiósă şi visătóre a ţĕranuluĭ. Aleanul sufletuluĭ şi-l află, prinḑêndu-se alăturĭ de iubită; uitarea nevoilor, din priveliştea pacĭnică ce-ĭ desfată ochiĭ, o undesce; simţirea plăcută prin trup i-o furnică plăpânda cântare . . . întréga pornire ce tainic îl mână să calce cu paşiĭ pe aceeaşĭ mĕsură ca toţĭ dimprejuru-ĭ!..

Cel maĭ vechiŭ danţ moldovenesc după horă este póte *Hârlăónca* a căreĭ origine se trage, precum se crede, din împrejurarea dragosteĭ luĭ Ştefan-cel-Mare cu nevasta unuĭ pescar de la Hârlăŭ, din care s'a născut Petru Rareş. Se jócă păreche, câte doĭ flăcăĭ şi douĕ fete, întorcêndu-se de maĭ multe-orĭ împrejur, ţiindu-se de mânĭ faţă în faţă şi dându-se înapoĭ. Flăcăiĭ ḑic:

Inainte şi 'napoĭ
Catrino, Catrino, hăĭ!

Apoĭ, pornind jocul îndĕrĕt, de unde plecase, adaogă:

C'aşà jócă pe la noĭ,
Şi 'nainte şi 'napoĭ!

Apoĭ *Hora gălăţéncă*, originară negreşit din Galaţĭ, se jócă de maĭ mulţĭ bărbaţĭ şi femeĭ, ţiindu-se de mână rótă. La un ocol al danţuluĭ intră un bărbat în mijlocul horeĭ şi c'o basma prinde de gât pe un

---

înainte, treĭ paşĭ repeḑĭ înapoĭ, cu deosebirea că nu fac dănţuitoriĭ un colac, ci rĕmân în semicerc şi cel din capĕtul din drépta are în mână o basma albă, cu care dă semnul celor-lalţĭ să facă figurile şi învîrtiturile ce-ĭ trec luĭ prin cap. In aceste danţurĭ însă, Greciĭ se ţin de brîŭ.

Sulzer, op. cit., pp. 420—427, recunósce că hora, aşà cum se jócă la noĭ, cu melodia eĭ trăgănată, duiosă, tristă, nu este numaĭ un apanagiŭ al Românilor Munteni orĭ Moldoveni, ci că dînsa se găsesce la Albanesĭ şi la Slovaciĭ din Transilvania şi din alte părţĭ ale Austrieĭ, precum cântecele ţiganilor noştri sunt luate de la tóte popórele de primprejur, deşì ni le daŭ eĭ ca ale nóstre propriĭ.

Trebue însă observat că Sulzer, ca şi Rössler, caută tóte mijlócele pentru a dovedì că suntem Slavĭ de origine şi anume prin femeĭ, precum Slave sunt după dînşiĭ cele maĭ multe datine, jocurĭ şi cântărĭ de ale nóstre.

(1) Acéstă sĕrbătóre, pe care o sciam de la bĕtrânul Sdrobicĭ (aḑĭ rĕposat) din Bacăŭ, am găsit-o descrisă şi de *T. T. Burada* în Almanachul musical, pe 1877, p. 69.

alt jucător, care intră la mijloc; apoĭ vine altul şi altul, până se desface róta şi danţul se urméză în doĭ, pentru a se încheià, ca la început, cu paşĭ săltăreţĭ în horă.

La Vrancea şi în Ardél se jócă *Arcanaua*, ce se aséměnă cu hora de brîŭ, avînd în frunte un vătaf, care ţine în mână un běţ şi bate tactul. Ea se jócă tot la un fel în Moldova, Muntenia, Bucovina şi Ardél.

Hora alivencilor se jócă de bărbaţĭ şi femeĭ, carĭ din când în când se lasă de mânĭ, fac un pas înainte, bat de treĭ orĭ din palme şi, dând un pas înapoĭ, se prind iarăşĭ rótă.

Jocul Hanguluĭ (din munţiĭ Hanguluĭ), *Horodinca* Malorusienilor din Bucovina şi *Ţuţuianca* (Mureşanca) aŭ multă aseměnare cu *Arcanaua*, pe când *Pristandaua* de la Moldova se jócă ca şi de brîŭ, bărbaţĭ şi femeĭ la un loc.

Pe sub póle de dugénă este iarăşĭ un danţ fórte vechiŭ, ce se jócă pe la tîrguşóre saŭ pe la sate de către un bărbat şi o femee, ţinênd de capetele uneĭ basmale, pe sub care se învîrtesc din când în când. Acest joc aduce puţin cu jocul grecesc τὸ πειπέρη.

Raţa e jocul soldaţilor, ca în chip de horă, bătătorind pasul.

Maĭ sunt încă o mulţime de alte danţurĭ, ale căror nume le arată obîrşia şi le pot zugrăvì mişcările, precum: *Sêrba*, *Căzăcésca* (care se jócă maĭ mult pe vine), *Arnăuţésca*, *Huţănésca* (venită din Galiţia), *Corăbierésca* şi danţurile ţigănescĭ ca: *Ţiitura* saŭ *Ca la uşa cortuluĭ*, alcătuindu-se din sărituri fără nicĭ o rînduială după sunetul cobzeĭ, şi *Tananaua*, pe care o jócă copiiĭ de ţiganĭ, lovindu-şĭ trupul cu piciórele şi sărind în loc pe marginea drumuluĭ, când cer milă la trecătorĭ.

Zoralia este un fel de bătută, fórte sprintenă şi veselă, aĭ căreĭ paşĭ sunt adesea însoţiţĭ de un fel de zîzîit prelung al jucătorilor.

Trebue băgat de sémă, că, în nepotrivire cu tîrgoveţiĭ, ţăraniĭ jócă numaĭ afară, pe bătătură, în drumul mare saŭ în faţa cârciumeĭ, dar nicĭ odată în casă. (1)

---

(1) *T. T. Burada*, Almanach musical pe 1877, pp. 62–64.

In cele-lalte provinciĭ locuite de Românĭ, danţurile se aséměnă mult cu cele de sus, avênd, după ţărĭ orĭ după seminţiĭ, nume fie apropiate de popórele cu carĭ sunt în atingere, fie zămislite din obiceiurile locale predomnitóre, ca: *Rusésca*, hora Românilor din Basarabia; *Colomeica*, danţul locuitorilor mazurĭ din Bucovina; *Ardelénca*, joc special ardelén, care în Transilvania are şi alte numirĭ, după ţinuturĭ: *Abrudénca*, *Someşanca* şi altele. In multe părţĭ ea se numesce joc de mână şi de învîrtit. Se jócă de obiceiŭ de părechĭ, bărbaţĭ şi femeĭ, grupându-se în şir saŭ în cerc unele lângă altele. *Ardelénca* are douĕ părţĭ: una cu care se începe jocul, maĭ lină, cu paşĭ anume, făcêndu-se un fel de înaintare în cerc a părechilor, după care

Afară de aceste jocurĭ, Românul maĭ are «un altul aprópe superstiţios, în care jucătoriĭ trebuesc să fie în numĕr fără de soţ: şépte, nouĕ, un-spre-ḑece.

«Eĭ se numesc *Căluşarĭ* şi se adună odată într'un an, se îmbracă în vestminte cam ca femeile, pe cap îşĭ pun cunună împletită din foĭ de pelin şi din alte florĭ, vorbesc cu glas subţiratec şi, pentru ca să nu fie cunoscuţĭ, îşĭ acopĕr faţa cu o cârpă albă. Toţĭ pórtă în mână o sabie gólă, cu care îndată ar străpunge pe orĭ-cine ar cutezà să le descopere faţa. Acest privilegiŭ îl aŭ consacrat din vechime, în cât chiar dacă ar face omor, nu pot fi traşĭ înaintea judecăţiĭ.

«Conducĕtorul lor se numesce *Stariţ*, al doilea e *Primicerul* (Mutul Căluşarilor), a căruia sarcină este de a întrebà pe stariţ ce joc poftesce să se jóce şi a spune apoĭ celor-lalţĭ jucătorĭ în ascuns, ca să nu audă poporul numele joculuĭ înainte de a-l vedé cu ochiĭ. Căcĭ aŭ peste una sută de figurĭ, săriturĭ şi tacturĭ deosebite, dintre carĭ unele atât de dibace, în cât ceĭ carĭ le jócă pare că nicĭ nu ating pămîntul cu piciórele, ci că sbóră şi se pórtă prin aer.

«Căluşariĭ jócă în ḑilele de la Inălţare până la Rusaliĭ (?); în acest timp eĭ cutreeră tóte satele şi oraşele, pururea jucând şi săltând, şi în tot timpul nu se culcă să dórmă într'alt loc decât sub acoperişul bisericilor, căcĭ dacă s'ar culcà într'alt loc i-ar muncì strigóele, saŭ cum le ḑic eĭ: *frumósele*.

«Dacă se întîlnesce o cétă de căluşarĭ cu alta pe drum, ele trebue să se bată şi céta învinsă se plécă celeĭ-lalte; apoĭ pun condiţiunĭ de pace, după carĭ ceĭ învinşĭ trebuesc să rĕmână nouĕ anĭ supuşĭ celor învingĕtorĭ De se întîmplă ca în lupta acésta sĕ rĕmână vre-un mort dintr'o parte saŭ alta, în acest cas nu se încape judecată, nicĭ judecătorul nu urmăresce pe făptuitor.

«Cel care e primit odată într'o cétă de căluşarĭ trebue să rĕmână nouĕ anĭ într'însa şi în tot anul să fie faţă la terminul sciut; dacă nu s'ar presentà odată, atuncĭ ḑic că are bóla cea rea (ducă-se pe pustiĭ) şi-l muncesc *frumósele*. (1)

---

vine partea a doua, repede, cu învîrtiturĭ, bărbatul învîrtind femeia pe sub mână. In timpul joculuĭ, bărbaţiĭ obicĭnuesc a strigà saŭ a chiuì versurĭ poporane, după tactul musiceĭ. *Mocănésca*, danţ în care paşiĭ sunt repeḑĭ şi călcâiul bate în rĕstimpĭ potriviţĭ pămîntul, se jócă în tóta partea muntósă locuită de Românĭ şi e póte cel maĭ vechiŭ danţ de caracter pe care-l avem. Adesea i se ḑice *Cătănésca*, maĭ ales în Transilvania, căcĭ soldaţiĭ par a-l fi danţat cu preferinţă.

(1) *Frumósele*, în credinţa poporuluĭ, sunt nisce nimfe de aer, carĭ se înamoréză de flăcăiĭ voinicĭ şi frumoşĭ. De aceea, când pe un flăcăŭ îl lovesce vre-o bólă (paralisie saŭ apoplexie de pildă), se ḑice că a căḑut jertfa frumóselor pentru nesupunerea orĭ rĕutatea luĭ.

«Poporul prost crede că acești călușarĭ aŭ darul de a vindecà bólele cronice. Modul lor de vindecare e acesta: aștern la pămînt pe bolnav, încep apoĭ săriturile lor și, la un tact anume al cântării, îl calcă unul după altul de la cap până la călcâie; în urmă îĭ șoptesc la ureche unele cuvinte anume născocite de dînșiĭ și poruncesc bóleĭ să ésă din trupul bolnavuluĭ. Acésta o repetă de treĭ orĭ în treĭ ḑile și de multe-orĭ omul se îndréptă». (1)

Așà eraŭ călușariĭ acum 200 de anĭ, când scrià Dimitrie Cantemir, și ast-fel aŭ rĕmas cu puține schimbărĭ încă în Moldova, pe când în Transilvania și în Muntenia eĭ sunt cu totul alt-fel. Maĭ întâiŭ, nu aŭ caracterul religios și óre-cum mistic ce l'aŭ avut după Cantemir, nicĭ formézà o corporațiune aparte, trăind după regule neschimbate și supusă uneĭ discipline pe cât de aspre pe atât și de puțin potrivită cu firea Românuluĭ. Inrîurirea medievală, — tainică și supertițiósă, — ce se vĕdesce din cele de maĭ sus, s'a mărginit, póte, asupra călușarilor moldovenĭ numaĭ, prin faptul că atingerea cu catolicismul feudal a fost maĭ désă și maĭ puternică în acea parte a ținerilor nóstre, pe când dincóce contactul cu Turciĭ, cu Greciĭ orĭ cu Bulgariĭ a fost maĭ simțitor.

Acum călușariĭ, ca și la sfîrșitul véculuĭ trecut, sunt șépte, nouĕ, un-spre-ḑece saŭ doĭ-spre-ḑece flăcăĭ, îmbrăcațĭ cu țărĭ albĭ strimțĭ, cămășĭ albe până de-asupra genuchilor, legațĭ cu basmale marĭ roșiĭ după gât și peste umerĭ, cu ciomege lungĭ în mânĭ, zurgălăĭ la glesna opinciĭ, încinșĭ cu chimir de pele bătut cu ținte și nasturĭ de metal și pe cap cu pălărie mică, rotundă, négră, cu cordele (multicolore) și cu florĭ saŭ pene. Eĭ se adună în cétă sub ascultarea unuĭ *Vătaf* și sunt însoțițĭ de un om mascat, *Mutul Călușarilor*, umblând ast-fel pe ulițele tîrgurilor, prin sate, dănțuind, pe când lăutariĭ ḑic din gură cântece de dor și de veselie.

Eĭ sunt via întrupare la noĭ a străvecheĭ corporațiunĭ instituite de Regele Numa Pompiliu pentru paza celor douĕ-spre-ḑece scuturĭ *(ancilae)*, dintre carĭ unul, al luĭ Marte, fusese căḑut din cer, și carĭ eraŭ proteguitórele cetățiĭ și simbolul puteriĭ și tărieĭ militărescĭ ale Romanilor.

Aceștĭ *Salii*, numițĭ *Pallatini*, fiind-că la început îndepliniaŭ cultul lor în *Palatul* regeluĭ, eraŭ preoțĭ aĭ luĭ Marte Gradivus, aleșĭ printre fiiĭ Patricianilor carĭ aveaŭ încă pe părinții lor în viéță *(patrinos & matrinos)*. La 1 Martie al fie-căruĭ an, eĭ cutreeraŭ orașul, săltând, jucând și cântând laude ḑeuluĭ lor, din care pricină lumea îĭ și numì *Salii* (săltătorĭ).

---

(1) *Cantemir*, Descriptio Moldaviae (1716), ed. Academieĭ Române, p. 142.—Veḑĭ și *Ioan Eliade*, Curierul românesc, 1843, No. 41.

Căpetenia lor se chemà *praesul, magister Saliorum* saŭ *vates* (vătaful de aḑĭ); iar poesiile lor răsboinice se numiaŭ *astamenta* saŭ *axamenta.*

Regele *Tullus Hostilius* instituì şi el o corporaţiune de *Salii* în onórea ḑeuluĭ *Janus,* carĭ, după locul unde li se clădise templul (colina Quirinaluluĭ), fură numiţĭ, spre a se deosebì de ceĭ dintâĭ, *Salii Colini,* apoĭ *Coli-Salii,* din care, cu prefacerea cuvintelor, vine negreşit numele lor actual de *Căluşarĭ.*

Imbrăcămintea acestor *Coli-Salii* se compuneà dintr'o tunică scurtă brodată (aḑĭ cămaşa cusută cu florĭ a căluşarilor), strînsă la mijloc cu un brîŭ milităresc de bronz (cingulum), saŭ purtând o zea (pectorale) pe pept (aḑĭ chimirul cu ţinte şi nasturĭ de metal); pe de asupra o mantie de purpură (trabea, aḑĭ basmalele roşiĭ de pe grumajiĭ şi umeriĭ căluşarilor); în picióre purtaŭ sandale (aḑĭ opincĭ), pe cap o căciuliţă ţuguiată (aḑĭ pălăriĭ micĭ cu cordele), pe cópsa stângă o spadă scurtă petrecută cu o curea peste uměrul drept şi în mâna dréptă o lance (aḑĭ ciomagul).

Serbările luĭ Janus *(Agonalia)* se ţineaŭ după uniĭ la 9 saŭ 13 Ianuarie (ale nóstre), după alţiĭ la 21 Aprilie şi la 21 Maiŭ, póte chiar la amîndouě datele. Căluşariĭ noştri aŭ ales luna cea din urmă, căcĭ eĭ dinainte de *Rusaliĭ* îşĭ încep jocurile.

Danţul celor din Transilvania, de unde cu micĭ schimbărĭ a trecut în Muntenia, este *cu cântare* saŭ *fără cântare.*

Când este *fără cântare,* mutuluĭ, a căruia mască are în deobşte cioc de barză saŭ de dobitoc sělbatec (ca în Brezaea şi Ţurca), îĭ este dat să se lege de ómenĭ şi maĭ ales să sperie femeile, plescăind cu ciocul orĭ clănţănind fălcile după tactul musiceĭ, cu o sfóră ascunsă sub haine.

Sprijiniţĭ în ciomag şi făcênd mişcărĭ şi săriturĭ cu adevěrat vrednice de mirare (1), jócă eĭ atuncĭ, fie-care în deosebĭ; apoĭ trosnind din degete, bat pămîntul când cu vîrful, când cu călcâiul piciorului

(1) Pentru a se dovedì cât de greŭ e acest danţ, începětoriĭ trebue să se bage într'un butoiŭ, pentru a prinde bine měsura săriturilĭ ce vor face în aer şi care nu se cade să fie maĭ largă decât o gură de butoiŭ desfundat. Se ḑice chiar că dascălul îşĭ cunósce cleviĭ bunĭ de joc şi de săltărĭ, numaĭ după partea trupuluĭ ce rěmâne afară.

Wilhelm Schmidt, op. cit., p. 13, crede maĭ lesne că acéstă înfundare în butoiŭ a ucenicilor căluşarĭ, pentru a-ĭ deprinde cu měsura paşilor şi rotunjimea săriturilor, este un basmu, pe care el nu l'a putut dovedì. Totuşi există o credinţă generală, că adecă numaĭ prin puternica mijlocire a diavoluluĭ, pe care o capětă fie-care dănţuitor, se póte jucà jocul acesta.

şi în paşĭ mărunţĭ se pórtă la drépta, la stânga, înainte, înapoĭ, ba une-orĭ se lasă şi pe vine, desghinându-se.

Dacă este *cu cântare*, atuncĭ căluşariĭ se fac rótă fără să-şĭ dea mânile, sprijiniţĭ pe bâtele lor, fac săriturĭ pe loc împrejur, daŭ din mânĭ şi din picióre, se mlădiéză şi se rotesc, cu aşà repeḑiciune şi măestrie, în cât din mişcarea tuturora se póte prea bine desluşì credinţa celor vechĭ, că «jocul lor ar imità adecă învîrtirea stelelor în jurul sóreluĭ saŭ al luneĭ».

Pe când se face danţul acesta, flăcăiĭ cântă versurĭ de vitejie saŭ de dragoste, şi în Transilvania se înfige pe bătătură, în mijlocul lor, o flamură, aşà că fie-care dănţuitor se repede să o smulgă, sfîrşindu-şĭ cântarea cu refrenul: *pe ea! pe ea!* Se ḑice că acest obiceiŭ ar amintì serbarea anuală a răpiriĭ Sabinelor, care erà în mare cinste la Romanĭ. (1)

Când vor să câştige maĭ mult, căluşariĭ jócă şi cu fetele din sat, pe carĭ le aleg dintre privitorĭ. Atuncĭ este datina ca fata, după joc, să dea flăcăuluĭ eĭ câţĭ-va banĭ de parale, căcĭ dacă fuge din danţ fără să-ĭ dea nimic, atuncĭ ceĭ-lalţĭ tovarăşĭ aĭ flăcăuluĭ îl pun într'o pătură şi-l aruncă de câte-va orĭ în aer, ca să-şĭ bată joc de dînşul că e nevoiaş. (2)

Damaschin Bojinca (3), vorbind despre jocul *Coli-Saliilor romanĭ*, ne arată origina *căluşarilor* noştri.

«*Coli-Salii* aceştia, ḑice el, şi până aḑĭ se maĭ ţin prin Ardél şi prin Banat şi se chémă *căluşarĭ*, iar peste eĭ maĭ mare, după a căruĭ orînduială jócă şi fac tóte, este unul care se numesce *vătaf*, adecă *vates*.

«Jócă la Rusaliĭ tótă săptămâna, umblând prin sate, şi precum *Coli-Salii* vechilor Romanĭ eraŭ preoţĭ şi slujiaŭ uneĭ dumneḑeirĭ, aşà şi *căluşariĭ* Românilor de acum cred că este o putere care-ĭ ajută în săltare şi privesce neadormit la jocurile lor; ba încă şi aceea cred, că cel ce nu scie jucà bine acela cade ameţit la pămînt, semn că nu e plăcut aceleĭ puterĭ, şi pe loc ese dintre căluşarĭ. Incă şi un *sbicer* este, cel ce, când ceĭ-lalţĭ saltă, neîncetat îĭ încunjură pocnind cu sbiciul, de care toţĭ se feresc: acésta însemnéză dóră puterea nemărginită a Romanilor, de care, ca de sunetul sbiciuluĭ, se feriaŭ alte némurĭ.

(1) *Wilhelm Schmidt*, op. cit. p. 13.—*Curierul român*, 1843, No. 41.

(2) Obiceiul acesta este fórte comun între Românii din Ardél şi, când eram copil, mi-aduc aminte că un guvernor din partea loculuĭ ne învĕţase jocul acesta, destul de primejdios. In viéţa şi aventurile luĭ Don Quichotte, aşà cevà se întîmplă luĭ Sancho Pansa, când nu are cu ce plătì la cârciumă o cheltuială făcută.

(3) Anticile Romanilor, Buda 1832.

De mirare este, cu adevĕrat, ţinerea vechilor datine la Românĭ, cum şi una acésta se putù păstrà de atâtea mĭĭ de anĭ până acum.»

Nu credinţă deşartă dar, ci datină de la strămoşiĭ sĕĭ moştenită este jucarea călușarilor românescĭ.

Românul plugar s'a îngrijit tot-deauna de starea ceruluĭ şi n'a lăsat mijloc, socotit prielnic, pe care să nu-l întrebuinţeze pentru a-ĭ întórce folosul asupra ogoruluĭ luĭ. Căcĭ dacă nu plouă la legatul bobuluĭ, ese spicul sec; dacă nu e căldură când dă în copt, grîul se face sbîrcioc; de e prea multă umeḑélă, îl năpădesce mălura; dacă e prea cald şi e vînt, se culcă şi se pălesce; aşà că, din plóie la căldură, de la umeḑélă la vînt, stă el cu inima sărită, căcĭ e grea povara îndocleĭ şi-şĭ cunósce el nimicnicirea faţă de puterile fără ocârmuire omenéscă ale firiĭ.

Şi cu tóte aceste, îndrăsneţ şi maĭ cu sémă fatalist, încă se încumetă a cercà adîncul cu degetul şi a nădăjduì împlinirea chiar a celor maĭ nĕsdrăvane dorinţe.

Tóte ca tóte, *plóia* însă e cea dintâiŭ mană, pe care o cere el luĭ Dumneḑeŭ, şi pentru ca să o aibă la îndemână nu cruţă nicĭ rugăciunĭ, nicĭ farmece, nicĭ chiar lupta cu stihiile nevĕḑute şi nepipăite!

Şi nu e colţ de pămînt românesc, pe care să nu găsim întrupate aceste năzuinţe, fie în datine moştenite de la ceĭ vechĭ, fie în pilde împrumutate de la vecinĭ.

Aşà, «vara, când din pricina seceteĭ, e primejdie să nu se facă bucate, ţĕraniĭ moldovenĭ ieaŭ o fetiţă, care n'a împlinit ḑece anĭ, şi o îmbracă cu cămaşă de frunze de copacĭ şi de plante şi aşà, urmată de alte copile şi băeţĭ de vîrsta eĭ, umblă cântând şi săltând pe la vecinĭ şi, orĭ încotro ar merge, bĕtrânele le es în cale şi le udă, turnându-le apă rece pe cap. Cântecul lor, cu acest prilej, este cam următorul: «*Papalugo,* sui-te la cer şi-ĭ deschide porţile, şi-ĭ trimite ploile, «ca să créscă grânele, secarele şi meiul şi mălaiul.» (1)

In Muntenia, *a treia joĭ* după Pascĭ e ḑiua *Paparudelor.* Tinerele ţigance îşĭ împletesc cununĭ de boziĭ pe cap, se împestriţéză cu panglice roşiĭ, cu salbe de firfiricĭ, şi merg să jóce din casă în casă.

O ţigancă maĭ în vîrstă cântă din gură, pe o arie de danţ monotonă, pe tonurĭ scurte, stacate şi repeḑĭ, un şir de invocaţiunĭ ca acestea:

---

(1) *Cantemir,* op. cit., (1716), ed. Acad. Rom., p. 155.- *Sulzer,* op., cit. t. II, p. 32.

Paparudă, rudă,
Vino de te udă,
Ca să cadă ploile
Cu găleţile,
Să dea porumbiştile
Cât gardurile,
Şi să créscă spicele
Cât vrăbiile,
Să sporéscă grânele
Să umple pătulele!...
Paparudele!....
Să deschidĭ cerurile,
Să pornéscă ploile,
Şi să feresci holdele
De tóte mălurile,
Să gonescĭ tăciunele
Din tóte ogórele!...
Paparudele!

După ritmul cânteculuĭ, douĕ saŭ maĭ multe paparude jócă săltând, bătênd din palme, plesnind din degete, imitând sunetul *castanietelor* spaniole şi strigând una după alta: *ha! ha! ha!*

Pe când jócă, stăpâna caseĭ iea o cană cu lapte, cel maĭ des însă o gălétă orĭ o cofă cu apă, şi o aruncă pe dînsele, udându-le de sus până jos. Zărind-o *paparudele*, se prefac că fug; une-orĭ fug de-a binele . . . dar tot sunt ajunse din urmă şi udate, căcĭ dacă es dintr'o bătătură fără de a fi udate, stăpânul eĭ n'are parte de grâne în vara aceea.

Drept rĕsplata joculuĭ şi a urărilor de fericire, li se dă câte un ban de parale, un găvan de grîŭ, de malaiŭ, de făină, fasole, un caier de lână saŭ o rochie veche. Şi aşà purced din casă în casă, până ce colindă tot satul, orĭ în oraşe tótă mahalaua. (1)

In Transilvania, obiceiul se păstréză întocmaĭ ca în Muntenia, dându-li-se numele de *Papalugă*, ca în Moldova. (2)

Rĕmăşiţe din cele maĭ vechĭ datine romane, ele ne amintesc serbările şi procesiunile numite *Robigalia*, aşezate de Regele Numa Pompiliu în onórea ţeiţeĭ *Robigo*, care apĕrà, după credinţele de atuncĭ, grîul de *mălură* (3), aducênd plóia la vreme şi făgăduind prin urmare rod şi belşug.

Serbările acestea se ţineaŭ în a VII-a ţi a calendelor luĭ Maiŭ, adecă la 25 Aprilie al nostru, când o procesiune de fete şi de băeţĭ îmbrăcaţĭ în alb, urmând pe Flaminiul robigal, eşià din cetate, ducênd în dumbrava «anticeĭ Robigo» jertfe şi prinósele laudelor ce i se înălţaŭ, pentru a face să créscă grânele până ce vor fi bune de secerat. (4)

(1) *G. Dem. Teodorescu*, Credinţe, datine şi moravurĭ, pp. 128, 129.

(2) *W. Schimdt*, op. cit., p. 17.

(3) *Robigo* saŭ *rubigo* latinesce e rugină (mălura grîuluĭ), pe care Romaniĭ, făcênd o ţeitate, o rugaŭ «să feréscă recolta de atingerea fioróselor eĭ mânĭ», ţice Ovidiu.

(4) *Ovidii* Fastorum lib. I, p. 556.

Şi la noĭ se intocmesc procesiunĭ religióse când e mare secetă. Preoţimea scóte icónele la câmp şi face rugăciunĭ, adesea urmate de ploĭ. In Moldova se scot móştele Sfinteĭ Paraschiva din Iaşĭ, orĭ se aduce icóna făcătóre de minunĭ de la schitul Adam. In Bucurescĭ sunt móştele Sfîntuluĭ Dimitrie, la Curtea-de-Argeş acele ale Sfinteĭ Filoftea, carĭ aŭ adus une-orĭ plóia.

Intîmplare saŭ cunóscere maĭ dinainte a schimbăriĭ de vreme dorite, popiĭ aŭ sciut să înrădăcineze în multe suflete credinţa că rugăciunile lor pompóse aŭ avut şi aŭ puterea de a alcătuì, a adunà şi a încărcà o cătăţime îndestulătóre de norĭ cu umeḑélă, pentru a produce plóia cea binefăcătóre holdelor arse de sóre.

In Transilvania, dacă nicĭ rugile preoţilor, nicĭ papalugele nu aduc plóie, apoĭ se aruncă vina pe vre-o vrăjitóre, «care şi din mormînt póte face rĕŭ omeniriĭ». Drept aceea, în unele locurĭ se duce lumea la mormîntul eĭ, sapă o gropiţă în dreptul capuluĭ şi tórnă într'însa apă, până o umple. In alte părţĭ, lucrul e maĭ crâncen, căcĭ maĭ aŭ şi credinţa că vrăjitórea póte, ca strigoiĭ, suge sângele ómenilor şi maĭ ales al rudelor eĭ prin somn. Aşà dar o desgrópă, îĭ taie capul, îĭ împunge de maĭ multe-orĭ inima cu o ţépă, o pune pe foc de se face cenuşă, şi apoĭ o presară pe grópa în care aruncă trupul ciuntit. Şi poporul se iea după roşéţa obrazuluĭ şi după sângele care curge încă din capul tăiat orĭ din inima înţepată a mórteĭ, ca să recunóscă că în adevĕr acel cadavru a fost al uneĭ vrăjitóre.

De alt-fel, asemenea procedeurĭ se întrebuinţéză şi în alte împrejurărĭ. Aşà, de pildă, la Beclean, în districtul Făgăraşuluĭ, dacă e cine-va învinovăţit după mórte de bólă de vite, se scólă cu mic cu mare toţĭ de se duc la mormîntul luĭ şi-l ameninţă, cu cele maĭ gróznice jurăminte, să arate prin vre-un semn dacă bănuiala ce se aduce împotriva luĭ e adevĕrată. Dacă, firesce, semnul nu se arată, mortul e desgropat şi împuns cu o furcă în douĕ-spre-ḑece părţĭ deosebite ale trupuluĭ; apoĭ, după ce i se umple gura cu usturoiŭ, îl pun iar la loc, dar cu faţa în jos în sicriŭ. (1)

Şi dar, aŭ curs ploile la vreme, holdele s'aŭ îmbrăcat cât cuprinde vĕḑul cu spice pline de rod, ce se poleesc, mlădiându-se la sóre. Atuncĭ fetele din satele vecine se adună, aleg pe cea maĭ frumósă şi maĭ voinică dintre dînsele şi, dându-ĭ nume de *Drăgaică* (2), se duc cu ea

(1) *W. Schmidt*, op. cit., pp. 17, 18.

(2) *Drăgaica*, cuvînt slavonesc ce însemnéză prea iubită,—augmentativ din *dragă*. Aḑĭ, sub numele de *Drăgaică* se face un mare tîrg de vite la Buzĕŭ, care începe la mijlocul luĭ Iunie şi ţine ḑece ḑile.

în frunte, printre semĕnăturĭ. Acolo fac o cunună de spice împletite, i-o pun pe cap, o maĭ împodobesc cu mulţime de cârpe colorate şi-ĭ agaţă de mânĭ cheile grânarelor lor.

Aşà gătită, Drăgaica, cu mânile întinse şi cu cârpele în bătaia vîntuluĭ, ca cum ar sburà, se întórce de la câmp acasă şi, săltând şi cântând, colindă satele tuturor fetelor carĭ o însoţesc şi carĭ în cântecele lor o numesc *surată* şi *prea iubită* (drăgaică).

Fetele ţĕranilor din Moldova năzuesc fórte mult la acéstă cinste, deşì cântecul lor spune că fata alésă Drăgaică nu se póte mărità decât *după treĭ anĭ*. (1)

Datina acésta este tot romană.

Drăgaica amintesce pe ḑeiţa *Ceres*, pe care, sub numele de *Dimitir*, Greciĭ anticĭ o adoraŭ în strălucitele *Thesmophoriĭ* şi în *Misterele eleusine*.

Ca şi Drăgaica, Ceres purtà pe cap o cunună de spice de grîŭ şi, la serbările eĭ, i se purtà cu alaiŭ mare statua peste câmpiĭ de către fecióre — carĭ nu se puteaŭ mărità (2)—şi numaĭ după acéstă ceremonie erà ertat să se începă secerişul.

In traiul lor, tîrgoveţiĭ aŭ parte adesea de lucrurĭ, pe carĭ sătenii de pildă nicĭ pot să şi le închipuiască, la tîrg trăgênd tot ce e arătos, tot sgomotul purceḑênd de la dînsul şi nĕsdrăvăniile, cum s'ar ḑice, în sînul luĭ aflându-şĭ de obşte sălaşul.

De aceea şi firea lor e deosebită. Uniĭ aŭ limba ascuţită, mişcările îndrăsneţe, ochiĭ neastâmpĕraţĭ; alţiĭ aŭ graiul molcom, privirea cercetătóre, pornirea trupéscă ticnită, deşì cu toţiĭ, nicĭ se mânie, nicĭ se sperie aprópe de nimic!

Tîrgoveţu-ĭ maĭ fluturatec, ţĕranul pare că maĭ aşezat . . . Şi totuşĭ, ia veḑi-ĭ pe amîndoĭ la Moşĭ, căscând gura şi rîḑênd împrejurul *Geamaleĭ*. (3)

---

(1) *Cantemir*, op. cit, p. 154.

(2) Se vede că de acolo s'a perpetuat în cântecul Drăgaiceĭ, că ea *nu se póte mărità* decât după treĭ anĭ. Rigórea s'a îndulcit cu vremea.

(3) După descripţiunea ce mi-a făcut Principele Ion Ghica despre dînsa, *Geamala* erà înaltă de 2—3 metri orĭ stînjenĭ şi umflată ca un enorm malacoff, de alt-fel cu dibăcie întocmit. Impresiunea, îmĭ ḑiceà el, erà adevĕrat înfiorătóre, maĭ ales când omul din lăuntru începeà să cânte şi să vorbéscă. Erà spaima copiilor, cărora le-o înfăţişaŭ mamele ca pe un fel de Joĭmăriţă, ca să-ĭ astâmpere. Ea se arătà pe uliţe şi prin bâlciurĭ la vremea Moşilor şi erà, împreună cu căluşariĭ, unul dintre spectacolele cele maĭ plăcute tîrgoveţilor. Principele Ion Ghica nu a putut să-mĭ spue, dacă se

Şi cum să nu o casce, când namila asta de păpuşă, cu un cap cât o baniţă, are douĕ obraze de gém orĭ de oglindă, trupul îĭ e făcut din cercurĭ de butie lipite cu hârtie, cu pânză roşie, cu tot felul de lolóţe de cârpe, de panglicĭ şi de pĕr de cal, pórtă cămaşă cu altiţe, fotă, şorţ, bete cusute cu fluturĭ şi cu arniciŭ roşu, iar în cele patru mânĭ—câte douĕ de fie-ce obraz—ţine un baston şi un mănunchiŭ de florĭ!

Cum să nu rîdă, când *Geamala* (1), purtată de omul ascuns în lăuntrul eĭ, se mişcă, saltă, jócă, vorbesce, îşĭ plécă mutra de-asupra privitorilor, atingêndu-ĭ cu bĕţul orĭ cu florile, după împrejurărĭ, cântă *de lume*, spune păcălelĭ, orĭ după felul şi chipul fie-căruia, îl iea peste picior!

Copiiĭ fug speriaţĭ, muerile se daŭ înlăturĭ clătind capul, iar babele îşĭ fac cruce pe-ascuns, ca de frica necuratuluĭ.

Numaĭ tîrgoveţul, fudul că-ĭ pricepe rostul şi graiul, se ţine gae după dînsa. Luĭ îĭ place zefleméua, şi glumelor, cu cât sunt maĭ sărate, cu atâta maĭ mare hohot le rĕspunde.

Ţĕranul, sfios, nu cum-va să fie prostit înaintea atâtor feţe străine de aşà *dănănae*, se întórce maĭ bucuros la ulcica luĭ cu vin părăsită sub umbrar şi la scârţăitul vioriĭ ţiganuluĭ, care până într'amurg îĭ va scuturà póte chimirul şi-l va culcà sdrobit de frământarea joculuĭ, dar . . . fericit!

Fie marĭ ca Geamala, fie micĭ ca cele de la Vicleim, orĭ de la Caraghioz-perdè, asemenea păpuşĭ, cu vorbe şi mişcărĭ deşănţate, sunt obraze ale teatruluĭ oriental, aduse la noĭ, nu atât de înrîurirea turcéscă, cât de pohoiul — îndelung domnitor pe pămîntul nostru — al Grecilor fanarioţĭ, carĭ, împrumutând orĭ împrăştiând obiceiurĭ ne maĭ potrivite fiinţeĭ şi geniuluĭ rasseĭ lor, făceaŭ până şi din îndeletnicirile vieţeĭ prilejurĭ de linguşire şi de umilinţă către stăpâniĭ ceĭ darnicĭ de fală şi de putere!

Rĕmăşiţe, fără îndoială, ale danţurilor bacchice orĭ ale măscăricilor atellanĭ, căcĭ tóte acolo îşĭ află obîrşia, însuşirile şi întruparea lor

---

arătà şi prin sate. In cărţĭ n'am găsit nimic despre dînsa, afară de o lucrare asupra Bucurescilor a rĕposatuluĭ Locot-Colonel Papasoglu, în care am vĕḑut cu mirare, că ea erà simbol al ḑeiţeĭ Isis din Egipt, pe care o slăvise Romaniĭ până la credinţa idolatrieĭ (!). Şi presupune că de acolo aŭ şi rĕmas în stema ţĕriĭ nóstre sórele şi luna, adecă Osiris şi Isis (?!).

(1) *Geamala* e cuvînt turcesc, ce însemnéză *uriaş*. Ea a venit la noĭ probabil de la Turcĭ. La Constantinopole am vĕḑut asemenea păpuşĭ — maĭ micĭ însă — în nopţile Bairamuluĭ, la *At-meidan* la Stambul, jucând, cântând, ba unele chiar ghicind şi în palmă.

invederéză însă înapoiarea şi lipsa de simţ artistic a păturilor de noróde aprópe barbare din carĭ eşiaŭ, precum şi slăbiciunea, dacă nu lipsa de voinţă, din parte-ne, de a preface potrivit firiĭ nóstre caracterul acestor jocurĭ publice, ce aveaŭ menire să înfăţişeze şi să înrîurésică póte o categorie destul de însemnată a năravurilor românescĭ. Póte chiar din pricina asta *Geamala* a dispărut curînd, căcĭ erà în mijlocul nostru *o arătare străină* şi de deprinderile şi de înţelesul obştieĭ.

De alt-fel cârdurile păpuşarilor, ale caraghiozilor, ale măscăricilor şi ale soitariilor aŭ făcut, maĭ mult de 100 de anĭ, parte de drept din alaiurile şi palaturile domnescĭ şi aŭ fost de multe-orĭ singurele în stare de a aprinde o scântee de veselie în atmosfera lor greóie şi mohorîtă de patime urîcióse şi de fără-de-legĭ!

Aşà, *Paul Strasburg*, ambasadorul Regeluĭ Suedieĭ Gustav Adolf, trecênd prin Bucurescĭ la Constantinopole la 1632, e primit cu mare pompă de Domnul ţĕriĭ Radu Leon şi la plecare e însoţit o bucată de drum de către Principe, cu o excortă de 1.000 de călăreţĭ şi 600 de pedestraşĭ.

«De amîndouĕ părţile, scrie *Strasburg* Suveranuluĭ sĕŭ, mergeaŭ magnaţiĭ şi boeriĭ ţĕriĭ, pe caĭ arăbescĭ, îmbrăcaţĭ în vestminte strălucitóre. Pe lângă Principe eraŭ lăutarĭ şi un cor de musicanţĭ, *qui carmina valachica pleno gutture cantabant*, apoĭ *măscăricĭ* şi *comedianţĭ*.» (1)

La Curţile Domnilor fanarioţĭ, când boeriĭ şi cucónele se adunaŭ să petrécă, rĕcéla primiriĭ şi sfiala — adesea prefăcută,—ce cuprindeaŭ pe toţĭ în faţa luĭ Vodă, i-ar fi făcut să móră de urît, dacă *soitariĭ* şi *lăutariĭ* nu-ĭ maĭ desmorţiaŭ din când în când cu glumele şi cu cântecele lor.

Intr'un colţ de sofà, pururea cu ciubucul în gură, sta Hospodarul. Principesa, soţia luĭ, în cel-lalt colţ. Ridicaţĭ ast-fel de la pămînt — ca pe o scenă — şi în mijlocul uneĭ mulţimĭ de perine bogate, eĭ primiaŭ pe fie-care, fără ca un zimbet să le trădeze mulţumirea orĭ printr'un semn bine-voitor să-l salute de bună-venire.

Boeriĭ şi soţiile lor sărutaŭ pe rînd mâna luĭ Vodă şi pe a Dómneĭ, apoĭ, după rang, se aşezaŭ pe treptele sofaleĭ, orĭ pe laviţele de lângă pereţĭ.

Boeriĭ ceĭ marĭ — dacă li se dedeà voe — îşì păstraŭ gugiumanele pe cap, pe când ceĭ de starea a doua steteaŭ cu capul descoperit. De alt-fel, aceştia nu puteaŭ nicĭ vorbì, nicĭ jucà, nicĭ face vre-o mişcare,

(1) Scrisorile Patriarchuluĭ *Kyrilos Constantinopoleos*, p. 288.

pe când numaĭ boeriĭ ceĭ marĭ vorbiaŭ şi jucaŭ,—ci ca stâlpiĭ în jurul odăiĭ priviaŭ numaĭ. Afară de aceste rare minute, tăcerea se întindeà asupra tuturora, nimenĭ neavênd destulă îndrăsnélă să se uite de-adreptul la Domnitor, nicĭ să schimbe — decât la ureche — cuvinte, precum nicĭ Domnul însuşĭ nu ridicà glasul decât atuncĭ când voià să asmuţă pe *măscăriciul*, care se rĕsfăţà tot-deauna în mijlocul adunăriĭ, orĭ să cheme pe *ţiganĭ* înăuntru.

Ţiganiĭ intraŭ cu instrumentele gata şi începeaŭ numaĭ decât să cânte hora. Femeile se prindeaŭ tóte în joc cu tinerĭ şi cu bĕtrânĭ şi, după ce învîrtiaŭ danţul ca o jumătate de cés înaintea Măriilor Lor, se întorceaŭ iar la locurĭ şi iar tăcerea şi vorba încétă se preurmaŭ ca înainte. (1)

Se împărţiaŭ atuncĭ şerbeturĭ de Ţarigrad, cafele ce umpleaŭ casa de miros şi dulceţurĭ cu apă rece, apoĭ jocul se luà din noŭ şi aşà de treĭ patru orĭ, până saŭ Domnitorul, obosit de-a privì, se sculà să plece, saŭ dacă erà cu *kef* şi ţineà să arate cuĭ-va *caifetul* Curţiĭ luĭ, chemà pe *céuşul soitariilor* şi-ĭ porunceà să le jóce teatru.

Indată şése voinicĭ, cu nădragĭ albĭ saŭ roşiĭ, largĭ şi lungĭ, după portul turcesc, cu bastóne învelite cu argint în mânĭ şi cu căciulĭ rotunde de blană pe cap, se plecaŭ adînc, ducêndu-şĭ mâna la frunte în semn de grabnică îndeplinire a voeĭ stâpânuluĭ şi . . . . după un moment, întorcêndu-se, cel maĭ bun de gură ţineà maĭ întâiŭ o cuvîntare, apoĭ începeaŭ teatrul.

Imbrăcaţĭ cu uniforma ruptă a vre-unuĭ desertor austriac, cu niscaĭ-va sdrenţe vechĭ de haine străine orĭ pămîntene, saŭ chiar femeescĭ, când o femeie trebuià să fie în scenă (rol jucat tot de un mustăcios céuş), eĭ vorbiaŭ românesce, turcesce şi grecesce, fără să se fi pregătit dinainte. Dialogul erà plin de glume prea mult sărate, de obscenităţĭ, de satirisărĭ îndreptate — după cum ghiciaŭ eĭ voia stăpânuluĭ — împrotiva cutăruia boer saŭ cutăreĭ împrejurărĭ anume. Noroc dór că, pentru onórea naţiuniĭ române, aceste bine meşteşugite comediĭ se representaŭ rar, nu ţineaŭ mult, nicĭ prea făceaŭ pe lume să rîdă şi maĭ cu sémă nu eraŭ aşternute pe hârtie. (2)

Aceştĭ soitariĭ domnescĭ mergeaŭ în alaiurĭ, doĭ înaintea Beizadelelor şi patru înaintea Domnuluĭ, purtând căciulĭ marĭ de blană de tigru şi códă de vulpe atârnată. In faţa căciuleĭ aveaŭ oglindă, purtaŭ pistóle la brîŭ şi toporaşe în mânĭ. Eĭ mergeaŭ pe jos, strâmbându-se

(1) *Sulzer*, op. cit, t. III, pp. 337—338.
(2) *Ibidem*, t. II, p. 401.

şi rîdênd în hohote către privitorĭ, ca să dispue bine lumea, să fie veselă când va trece Vodă. (1)

Domniĭ grecĭ aveaŭ la Curţile lor *pehlivanĭ* arapĭ şi hindiĭ, aduşĭ din Turcia (2), carĭ, asemenea vechilor gladiatorĭ, se luptaŭ—fără arme—între dînşiĭ, făceaŭ felurĭ de nĕsdrăvăniĭ şi de jocurĭ minunate şi nevĕdute locurilor nóstre. Uniĭ de pildă săriaŭ în vĕzduh, cu capetele în jos, peste opt bivolĭ puşĭ în rînd, alţiĭ călcaŭ cu iuţélă pe o făşie de tulpan întinsă fără de a se cufundà, orĭ aruncaŭ căciulĭ în sus, carĭ atingênd pămîntul se prefăceaŭ în felurĭ de căciulĭ deosebite. (3)

Domniĭ eraŭ geloşĭ de a avé pe ceĭ maĭ vestiţĭ şi maĭ voinicĭ *pehlivanĭ* (4), ca să-ĭ pótă arătà înaltelor obraze ce conăceaŭ din când în când în capitalele lor şi să le fie la nevoe bunĭ apĕrătorĭ de primejdiĭ.

Obiceiul se întinse de la Domnĭ la boeriĭ ceĭ marĭ, carĭ începură să aibă *măscăricĭ* saŭ, cum li se ḑiceà, *nebuniĭ* curţilor lor, dintre carĭ treĭ maĭ cu sémă aŭ fost fórte cunoscuţĭ pe la începutul véculuĭ. Aceştia sunt:

Prinţipul Zamfir, amicul intim şi nedeslipit al Banuluĭ Pană Filipescu. Odinióră bogasier cu prăvălia lângă Bărăţie, maĭ pe urmă dându-se singur de fiŭ din florĭ al Marieĭ Teresia şi prin urmare frate vitrig cu Iosif II şi Leopold aĭ Austrieĭ. La mórtea Împĕratuluĭ Iosif se lepădase, după cum spuneà, de tron, trecêndu-l frateluĭ sĕŭ maĭ mic, numaĭ şi numaĭ din dragostea Filipesculuĭ, pe care nu se îndurà să-l lase singur. Maĭ mult bĕtrân decât tînĕr, gros, alb şi rumen la faţă, cu mustăţile rase, purtà pantalonĭ de nankin, galbenĭ, cu capac, băgaţĭ în cisme ungurescĭ cu pintenĭ, jiletcă vĕrgată, frac cafeniŭ cu bumbĭ de metal cu pajură împĕrătéscă, legătură de gât roşie de pambriŭ, în care îĭ intrà bărbia cu totul, până la gură, lăsând să ésă de o palmă douĕ colţurĭ ascuţite de guler scrobit. Din buzunarele jiletceĭ atârnaŭ de-o parte şi de alta, zornăind, douĕ lanţurĭ gróse cu cheĭ şi peceţĭ mulţime.

Sgabercea, fĕt-frumos din curtea Dudesculuĭ, spân, cu treĭ fire de barbă, slab şi sfrejit numaĭ pelea şi osul de dînsul, sgârcit şi bondoc, mititel ca un copil, dar elegant la îmbrăcăminte, încins cu taclit, şi purtând césornic cu lanţ la brîŭ.

---

(1) *Loc.-Colonel Papazoglu*, Istoria Bucurescilor.

(2) *Letopisiţele ţĕriĭ Moldoveĭ*: Condica de obiceiurĭ vechĭ domnescĭ a Logofĕtuluĭ Gheorgachi, t. III, p. 338.

(3) *Al. Odobescu*, Dómna Chiajna, ed. V, p. 82.

(4) *Letopisiţele ţĕriĭ Moldoveĭ şi Valachieĭ*: Condica de obiceiurĭ vechĭ domnescĭ a Logofĕtuluĭ Gheorgachi, t. III, p. 333.

Manea, protegiatul Banuluĭ Dimitrache Ghica, care, cu tóte că lumea îĭ ḑiceà Manea nebunul, nu rîdeà nicĭ odată. Umblà pe uliţe strigând în gura mare: «Toţĭ boerĭĭ să móră, mĕ! numaĭ Manea să rĕmână, mĕ!!» Dacă îĭ ḑiceà cine-va cevà, aruncà cu petre. Cu tóte aceste, el erà milos şi darnic, tot ce aveà dedeà la săracĭ. Dacă-ĭ dăruià cine-va o haină bună, el se duceà la croitor saŭ la cojocar şi o schimbà pe haine gróse mitocănescĭ, pe carĭ le împărţià pe la săracĭ, păstrând pentru dînsul pe cea maĭ próstă; une-orĭ rĕmâneà numaĭ cu cămaşa. Nimenĭ nu scià de unde erà, nicĭ de unde venise. Manea erà fórte discret şi cinstit. Când Banul Ghica voià să ajute pe vre-un sărac, chemà pe Manea şi luĭ îĭ încredinţà ceea ce voià să-ĭ trimită, căcĭ scià că el nu se va atinge de o lescae. (1)

In timpiĭ din urmă, cine n'a auḑit despre *Dună*, măscăriciul caselor boerescĭ, orĭ despre *Popa Ciupelniţénu*, de *Bărbucică* şi de faimosul *Chimiţă*, nebunul din amor, după care se ţineaŭ copiiĭ dróe pe uliţe, căcĭ se purtà îmbrăcat în stofă de mobilă şi aveà o biciuşcă lungă cu care mergeà apĕrându-se de trecĕtorĭ. Inebunise sĕrmanul, fiind-că i se pusese în cap că erà omul cel maĭ frumos din Bucurescĭ.

Dintre tóte spectacolele publice, nicĭ unele nu aŭ putut fi, negreşit, maĭ fălóse decât *alaiurile domnescĭ*, atât prin desfăşurarea puteriĭ militare, cât şi prin bogăţia şi frumuseţea odórelor şi vestmintelor, cu carĭ, din vechime, s'aŭ împodobit Domniĭ, boeriĭ şi curteniĭ.

Aşà, Vasilie Lupu se ḑice că purtà numaĭ la mantà nasturĭ în preţ de 100.000 de galbenĭ şi, când purcedeà să călĕtoréscă prin ţéră, *alaiul* luĭ erà atât de măreţ cât nu se maĭ póte altul.

3.000 de călăreţĭ şi 2.000 de pedestraşĭ îĭ mergeaŭ înainte, iar dînsul, încunjurat de boerĭ în haine de mătase, pe caĭ *faleraţĭ* (2), păşià călare între 50 de arcaşĭ şi 100 de ieniceri. Doĭ *stapedarĭ* (3) steteaŭ lângă Vodă, ţinênd unul mâna dréptă, altul mâna stângă pe falera caluluĭ, iar alţĭ 20 mergeaŭ pe amîndouĕ laturile. Eĭ eraŭ îmbrăcaţĭ în purpură, cu căciulĭ ţuguiate împodobite cu stele de argint poleite saŭ cu semi-lune dese. Oştirea cea-laltă, de 10 — 12.000 de ómenĭ, venià în urmă.

---

(1) *Ion Ghica*, Scrisorĭ către Alecsandri, ed. nouă, 1887, p. 502 şi urm.

(2) Impodobit cu şea şi valtrap de mare preţ, după moda turcéscă.

(3) *Stapedariĭ* eraŭ pagĭ aĭ grajdurilor domnescĭ, carĭ aveaŭ grijă de curăţenia *falereĭ* domnescĭ şi ţineaŭ scara luĭ Vodă ca să se urce pe cal.

(4) *Codex Bandinus*, ed. Acad. Rom., pp. 144 şi 146.

Palatul şi ceremonialul din lăuntrul palatuluĭ acestuĭ Domn eraŭ tot atât de strălucite ca şi pompa ce o desfăşurà el în afară.

Alcătuit din douĕ marĭ zidirĭ, una lungă de 80 de paşĭ şi largă de 30, care erà loc de întîlnire al celor ce aveaŭ afacerĭ saŭ dregătoriĭ la Curte, alta de 40 de paşĭ lungă şi largă de 30, în care se aflaŭ cămările şi sala de mâncare a Domnitoruluĭ, îmbrăcate în tapete aurite şi unde nu puteaŭ pătrunde decât boeriĭ ceĭ marĭ, căpeteniile oştilor şi episcopiĭ, palatul aveà douĕ curţĭ păzite de oştenĭ, căcĭ la uşile luĭ Vodă strejuiaŭ chiar boeriĭ cu slugile şi robiĭ lor. Când se duceà la paraclisul aflător în întâia curte, Domnul erà însoţit de ostaşĭ şi de curtenĭ. Arcaşiĭ ocupaŭ *atriul* din afară, iar boeriĭ se înşiruiaŭ dealungul palatuluĭ în drumul luĭ. Treĭ Postelniceĭ, cu bastóne de argint poleite, mergeaŭ înainte, unul dintre Spătarĭ purtà sceptrul, altul gladiul de amîndouĕ laturile luĭ Vodă, al treilea Spătar urmà cu spada. Inainte de Postelniceĭ păşiaŭ uşieriĭ Curţiĭ. Când treceà Vodă, toţĭ se închinaŭ cu mânile la pept, plecând fórte adînc capetele Când mergeà la biserică în oraş, oştirea se puneà în linie şi el treceà prin mijloc însoţit de boerĭ şi de 50 de arcaşĭ. (1) Clerul în haine scumpe îĭ eşià înainte cu evanghelia şi crucea.

Curţile domnescĭ ale luĭ Petru Şchiopul (1560) se înălţaŭ în Bucurescĭ pe povîrnişul maluluĭ stâng al Dîmboviţeĭ, printre bătrâne tulpine de salciĭ, închise într'un larg pătrat de înalte şi ţepene ziduri, carĭ pe de o parte se afundaŭ în apă, proptite cu largĭ căprioreĭ de pétră, iar de cele-lalte treĭ părţĭ, încunjurate cu şanţurĭ adîncĭ, îşĭ arătaŭ pe din afară numaĭ întinsa lor faţă netencuită şi clădită cu straturĭ de cărămidĭ şi de bolovanĭ.

La mijlocul păreteluĭ din faţa cascĭ se aflà pórta cu gang boltit, pe de-asupra căreia se înălţà un turn pătrat cu ferestrue de meterez; iar dinaintea porţiĭ erà o podişcă, care prin mijlocul unuĭ scripete se lăsà pe de-asupra şanţuluĭ şi se ridicà la vremĭ de primejdie. Alte patru foişóre cu temeliĭ întărite apĕraŭ colţurile întinseĭ împrejmuirĭ.

Pe din lăuntrul curţiĭ, nisce lungĭ şirurĭ de clădirĭ cu tinde arcuite staŭ rezemate de aceĭ înalţĭ păreţĭ şi slujiaŭ de locuinţe copiilor de casă, strejilor şi slujitorilor domnescĭ; apoĭ tot în rînd cu acestea veniaŭ grajdurile, hambarele şi şoprurile cu tóte tacâmurile de drum sub îngrijirea Comişilor şi a Şătrarilor. Maĭ în lăturile caselor domnescĭ, în carĭ rĕspundeaŭ printr'o tindă de scândurĭ, eraŭ *beceriile* saŭ cuinile şi cuptórele pitărieĭ; în sus, maĭ pe dél, din dosul bisericeĭ, jigniţa cu tótă zaheréua, şi în sfîrşit de-alungul ziduluĭ ce se întindeà

(1) *Codex Bandinus*, ed. Acad. Rom., pp. 130, 140.—*Cantemir*, op. cit., pp. 96, 100.

pe malul gârleĭ se adăpostiaŭ saielele cu vite şi zalhanaua Curţiĭ domnescĭ.

Drept în mijlocul ogrăḑiĭ, de-a stânga bisericeĭ luĭ Mircea, se aflaŭ casele domnescĭ, clădire mare, pătrată, ridicată, cu ziduri late în póle şi fără tencuială, purtând pe de-asupra lor un coviltir cu cérdac înalt şi întins, un adevĕrat munte de şindilă. Catul de jos al caselor abià aveà pe icĭ pe colea o crestătură, pe unde să intre aerul în beciurile boltite; de o parte numaĭ, în fundul uneĭ tinde întunecóse, se vedeà gârliciul povîrnit al pivniţeĭ, cu porţile-ĭ de zăbrele; cu tóte acestea, ferestrele catuluĭ de sus, mititele, lungueţe şi întărite cu vergele de fer şi cu oblóne ce se trăgeaŭ în chepeng (toc), eraŭ cu mult înălţate de la pămînt, ast-fel în cât păretele rĕmâneà gol şi neted maĭ până sub stréşină.

In dreptul porţiĭ şi de-asupra cător-va trepte de pétră, se aflà uşa, cu douĕ canaturĭ de stejar căptuşite cu tinichele şi legate cu drugĭ de fer; acea uşă se deschideà pe o scară de pétră închisă între doĭ păreţĭ şi dréptă, care duceà într'un pridvor, al căruĭ acoperiş sta rezemat pe stâlpĭ ciopliţĭ din bardă şi de-alungul căruia se întindeà o laviţă învelită cu rogojinĭ şi cu zăblae. Pe urmă venià o tindă întunecósă, în care dedeaŭ uşile deosebitelor încăperĭ, din carĭ unele lungĭ şi înguste, cu o mică ferestrue în fund, locaş de odihnă pentru nópte, purtaŭ numele de *chiliĭ*, altele maĭ întinse şi maĭ luminate eraŭ *salele* de adunare, *cămările* feluritelor dregătoriĭ şi *odăile* de cămăraşĭ orĭ de obşte a curtenilor.

Dincolo de tindă se deschideà o sală largă, al căruĭ tavan de grinḑĭ se sprijinià pe câte douĕ şirurĭ de stâlpĭ scobiţĭ în glafurĭ şi cu florĭ şi al căruĭ fund, eşit maĭ afară din păretele caseĭ, ca un pridvor rotund cu parmaclîc, erà cu totul deschis. Acéstă sală pardosită cu lespeḑĭ, loc de ospeţe şi de danţ în ḑilele călduróse ale vereĭ, se numià *horă* şi slujià în tot-deauna ca loc de adăstare pentru ceĭ ce voiaŭ să intre la chiliile némuluĭ domnesc, saŭ în sala Spătărieĭ, unde erà scaunul luĭ Vodă, saŭ în sacnasiul cu gémlîc înaintat pe grinḑĭ, care erà obicĭnuita şedere a Dómneĭ şi a femeilor sale.

Tóte aceste încăperĭ, precum şi deosebitele *băscĭ* saŭ cămărĭ boltite, purtând o culă rotunjită pe de-asupra, în care se aflaŭ de-arîndul paraclisul, hasnaua saŭ comóra şi patul domnesc, rĕspundeaŭ tóte în *horă*, prin nisce uşĭ, cu tocurĭ de pétră înalte şi înguste aduse sus în îndoit perghel şi de-asupra cărora se vedeà săpat într'o firidă vulturul ţĕriĭ.

Printr'acea sală se făceà tótă slujba dinăuntru a familieĭ domnescĭ,

pe acolo puteà cine-va să întîlnéscă, trecênd dintr'o odae într'alta, pe Domn saŭ pe orĭ-care altul dintre aĭ sĕĭ. (1)

Ospeţele Domnitorilor eraŭ iarăşĭ fórte măreţe şi ceremonia săvîrşiriĭ lor dovedià strălucirea şi bogăţia Curţilor nóstre, gelóse de a imità fastul celor maĭ vestite Curţĭ de pe vremĭ.

Aşà, la ḑile de marĭ solemnităţĭ, «masa se puneà în Divanul cel mic din palat (un fel de sală de primire). Sunetul tobelor şi al trompetelor daŭ semn pentru aducerea bucatelor. *Stolniceiĭ* (servitoriĭ meselor domnescĭ), cu Vătaful şi Stolnicul al doilea le aduc din bucătărie şi le daŭ *Mareluĭ Stolnic* (2), pentru a le pune pe masă. Domnul sosind în sală, *Metropolitul* ḑice rugăciunea pentru masă şi bine-cuvintéză bucatele, iar *Medelnicerul cel mare* (3) dă Domnuluĭ apa de spălat pe mânĭ, după care se aşéză la locul sĕŭ şi toţĭ ceĭ-lalţĭ îşĭ ieaŭ scaunele după ranguri. Sfetniciĭ şi boeriĭ ceĭ marĭ staŭ primprejur, slujind.

«După ce *Marele Stolnic* gustà din bucate şi când Domnul începeà să mănânce, se trăgeaŭ tunurĭ şi rĕsunà musica, atât cea turcéscă cât şi cea moldovenéscă. Bĕutura cea dintâiŭ o aduce *Marele Paharnic*, turnând vin dintr'un vas maĭ mare într'un vas maĭ mic şi dându-l Domnuluĭ, după ce l'a gustat el întâiŭ: ceea ce în limba Moldovenilor se ḑice *credinţă*. Atuncĭ Metropolitul, Episcopiĭ şi toţĭ boeriĭ se scólă în picióre şi se închină la Domn când beà.

«Boeriĭ ceĭ marĭ staŭ la masă până la al treilea pahar; după aceea *Spătarul cel mare* dă spada Domnuluĭ *Spătaruluĭ al doilea*, Paharnicul al doilea servesce cu paharele şi toţĭ ceĭ-lalţĭ boerĭ de clasa a doua ieaŭ slujba boerilor celor marĭ. Vodă, în semn de mulţumire, dă fie-căruia câte un blid de bucate de pe masă; iar eĭ, sărutându-ĭ mâna, îl ieaŭ şi-l duc în cea maĭ apropiată odae, unde se pune masa pentru dînşiĭ. Aceeaşĭ cinstire cu blidul de bucate o face Vodă şi boerilor maĭ micĭ, ca bulucbaşiĭ şi căpitaniĭ, observându-se tot aceeaşĭ

(1) *Al. Odobescu*, Dómna Chiajna, ed. V. pp. 69—74. Descripţiunea minunată ce face Odobescu despre acest palat mi-a dat indemn s'o aşez acì, nu atât ca un document istoric, ci maĭ mult ca o pildă vie despre architectura şi lăuntrica orînduială a palaturilor saŭ maĭ bine a locuinţelor maĭ de sémă de prin vremea aceea în ţéră la noĭ.

(2) *Marele Stolnic* sta în fruntea boerilor marĭ, aveà privegherea bucătăriilor şi a ómenilor din serviciul lor la Curte. El gustà maĭ întâiŭ bucatele şi sta la ospeţele marĭ până la paharul al treilea. Peste alte venituri ce aveà, i se dedeà îndestularea de la Curte.

(3) La ospeţele solemne dedeà de spălat Domnitoruluĭ şi erà plătit cu veniturile isprăvnicieĭ judeţuluĭ Ştefănescĭ.

ceremonie la dînşiĭ ca la boeriĭ marĭ. Aceştia, după ce aŭ mâncat, se întorc la masa Domnuluĭ, unde îşĭ ieaŭ iar slujba.

«Masa fiind pusă în lung, *Armaşiĭ* cu busduganele lor staŭ la capĕtul eĭ ca garda Domnuluĭ.

«După ce aŭ bĕut cu toţiĭ vre-o câte-va pahare de vin . . . maĭ beaŭ iarăşĭ câte un pahar mare, drept mulţumire pentru harul şi îndurarea luĭ Dumneḑeŭ, al doilea îl beaŭ în sănătatea Impĕratuluĭ, fără de a arătà vre-un nume, iar pe al treilea *Metropolitul* îl închină cu câte-va cuvinte în sănătatea luĭ Vodă, la numele căruia toţĭ boeriĭ se scólă, punêndu-se după ranguri la rînd în mijlocul saleĭ Divanuluĭ. După rugăciune, *Metropolitul* face cruce în faţa Domnuluĭ şi-ĭ dă binecuvîntarea, iar când pune Domnul paharul la gură, se slobod tóte tunurile dimprejur şi tóte musicele rĕsună. La acest pahar, numaĭ singur Vodă bea; după dînsul bea Metropolitul dintr'un pahar de argint, ca de o sută de dramurĭ, stând la locul luĭ, în picióre. Boeriĭ ceĭ-lalţĭ deşértă paharele ce li se daŭ, apoĭ merg de sărută mâna Domnitoruluĭ, ţinuţĭ de către *Marele Postelnic* de subsuorĭ, şi se întorc la loc. După aceea se bea în sănătatea Dómneĭ, a fiilor şi a fiicelor eĭ şi pentru alţiĭ mulţĭ, precum se întîmplă la asemenea prilejurĭ, când capetele sunt înferbîntate. Domniĭ n'aŭ datină să se scóle de la masă maĭ înainte de aprinsul lumînărilor, pe carĭ după ce *Marele Medelnicer* le aşéză pe masă, toţĭ óspeţiĭ se scólă în picióre şi se închină către Domn; şi când pune el şervetul pe masă, e semn că ospĕţul s'a isprăvit.

«Atuncĭ *Marele Postelnic* dă o lovitură în pămînt cu bĕţul luĭ de argint, pe care îl pórtă în mână, şi la acest semn toţĭ câţĭ pot să se scóle trebue să se ridice de-odată în sus, ceĭ carĭ nu pot singurĭ sunt ridicaţĭ de alţiĭ. *Medelnicerul mare* aduce iar apă de spălat pe mânĭ, Vodă se spală, îşĭ face treĭ crucĭ, când *Metropolitul* rostesce rugăciunea de scularea de la masă, apoĭ cu capul descoperit îşĭ iea séra bună de la toţĭ şi ese.

«După masă, musica domnéscă petrece pe boerĭ până la casele lor, iar a doua ḑi se adună cu toţiĭ în sala de audienţă şi, sărutând mâna Domnuluĭ, îĭ mulţumesc pentru cinstea ce aŭ avut şi se rógă de ertare pentru greşalele ce póte aŭ făcut din beţie.» (1)

Aceste pompe, împrumutate de la Impĕraţiĭ Bizantinĭ şi de la Regiĭ Polonieĭ, se păstrară cu puţine deosebirĭ la Domnitoriĭ noştri pămîntenĭ şi, numaĭ după venirea Domnilor grecĭ, luară cu totul forma şi ca-

(1) *Cantemir*, op. cit., pp 101-103.

racterul turcesc. (1) De atuncĭ până târḑiŭ în vécul de faţă, numele dregătoriilor Curţiĭ, orînduiala alaiurilor, ceremonialul din lăuntrul palaturilor domnescĭ, locuinţele, îmbrăcămintea, îndeletnicirile familiilor domnescĭ, ale curtenilor, precum şi ale boerilor ţĕriĭ fură aprópe icóna micşorată a celor ce se petreceaŭ în aceleaşĭ împrejurărĭ în capitala Imperiuluĭ otoman, la Curtea Sultanuluĭ saŭ în palaturile celor marĭ şi puternicĭ de la Stambul. (2)

In adevĕr, iată cum descrie un martur ocular palatul Principeluĭ Grigorie Ghica:

«Palatul, în care locuesce aḑĭ (1775) Domnul Moldoveĭ, e un vechiŭ castel (aflător în Beilic), care a slujit de grajdurĭ şi spital Ruşilor în vremea răsboiuluĭ.

«Principele i-a spoit numaĭ pereţiĭ cu var şi a lipit cu hârtie albă ferestrele stricate. Camerele sunt fórte marĭ, însă fără mobile, afară dór de odaia de culcare a Inălţimiĭ sale. Gospodăria e aşà de bine făcută în cât, la masa chiar a luĭ Vodă, nu se schimbă şervetele de cât la douĕ sĕptĕmânĭ şi paharele de vin sunt ştirbe şi cu piciórele stricate. Când însă Principele vrea să-şĭ desfăşure fala şi bogăţiile — de pildă la ḑiua luĭ, — atuncĭ mesele sunt acoperite de porţelane şi de argintăriĭ. Ceea ce este ciudat la aceştĭ despoţĭ aĭ Moldoveĭ şi Valachieĭ e deprinderea ce aŭ de a-şĭ strînge tóte bogăţiile: banĭ, giu-

(1) *Sulzer*, op. cit., t. III, p. 334 şi urm. — *Cantemir*, op. cit., pp. 40—63.

(2) *V. A. Urechiă* în Istoria Românilor (1774—1786) ne dă, la pp. 568—571, o amănunţită deslușire despre alaiul cu care Alexandru Ipsilante a intrat în Bucurescĭ la 3 Februarie 1775. — Acolo vedem mergênd înaintea Domnuluĭ pe *Baş-Beşléga* cu *neferiĭ* sĕĭ de pildă, pe *deliĭ*, *tufecciĭ* şi *odobaşiĭ* lor, pe *Iurucbaerac*, *Ciohodarĭ*, *Schemeni-Agassi* cu *Divan-Efendissi*, pe *Orta-cusac* cu *Tabla-başa*, pe *Iamaciĭ* luĭ *Saraci-başa*, pe *Icioglandar*, pe *Hasahîrliĭ* împĕrătescĭ, pe *Deli-başa*, pe *Giuler-Agassi*, pe *Baş-Ciohodar* şi *Tufecci-başa*, iar după Domn *Sangeacul* împĕrătesc, *Cafegi-başa*, *Ici-Ciohodar*, *edecliĭ* şi *mehterhanéua!!*

S'ar crede omul maĭ mult în ţéra turcéscă, decât în capitala pămîntuluĭ românesc, cetind asemenea posnaşe nume şi posnaşe obiceiurĭ! . . . . Acelaşĭ alaiŭ a întrebuinţat Michaiŭ Vodă Suţu, când a primit în Bucurescĭ *Hatişerful* din Februarie 1784, alaiŭ pe care însuşĭ istoricul (V. A Urechiă) îl numesce *marele alaiŭ*, în citata sa lucrare, pp. 548—551. — Veḑĭ şi *N. Philemon*, Ciocoiĭ vechĭ şi noĭ, pp. 345 — 346, *alaiul* pe vremea luĭ Caragea.

Unde maĭ eraŭ pe atuncĭ *dorobanţiĭ*, *vînătoriĭ de plaiŭ* şi de *Olt*, cu lungĭ sineţe, *roşioriĭ* şi *verḑişoriĭ* purtând mintene roşiĭ şi verḑĭ? unde *plăeşiĭ*, *seimeniĭ*, *aproziĭ*, *ferentariĭ* cu lăncĭ poleite la vîrf şi mânere, *vătaşiĭ*, *armăşeiĭ*, *lipcaniĭ*, *panduriĭ*, *copiĭ de casă*, *Spătariĭ*, *Baniĭ*, *Vorniciĭ* şi toţĭ *veliţiĭ boerĭ* aĭ luĭ Mateiŭ-Basarab, aĭ luĭ Vasilie Lupu, aĭ luĭ Ştefan-cel-Mare, aĭ luĭ Michaiŭ-Vitézul? Amintirea ca şi vitejia lor perise din mintea tuturora marĭ şi micĭ în faţa stârpiturilor, caraghiozilor şi veneticilor ce ne copleşise ţéra, sufletul şi mintea!

vaeruri, vestminte şi mobile scumpe, în lădĭ saŭ cufere de drum, ca şi cum ar fi gata să pornéscă în fie-ce minut. De alt-fel, nu fără pricină fac eĭ acésta, căcĭ sunt ameninţaţĭ neîncetat să fie orĭ detronaţĭ cu sila, orĭ ridicaţĭ fără veste de Turcĭ, orĭ asasinaţĭ; aşà că luând asemenea precauţiunĭ, familiile lor pot cel puţin scăpà cevà din lucrurile şi averea ce aŭ.» (1)

Palatul din Bucurescĭ al luĭ Vodă Caragea, după arderea Curţilor domnescĭ din délul Spireĭ (1813), «erà compus dintr'un şir de case cu douĕ rînduri, ce începeaŭ din Podul Mogoşóeĭ şi se terminaŭ dinaintea caselor Generaluluĭ Herĕscu, pe uliţa şcóleĭ. Ca zidărie, erà o grămădire de material în care se vedeaŭ maĭ multe ordine de architectură, imitate în ceea ce aveaŭ maĭ grosolan şi maĭ neregulat. Faţada din Podul Mogoşóeĭ aveà un balcon în formă de chiosc turcesc, mobilat cu divanurĭ şi laviţe de catifea roşie, în care Principele îşĭ luà adesea caféua şi fumà ciubucul privind la trecĕtorĭ.

«In partea despre Momolo, erà un şir de odăĭ ca chiliile călugărescĭ, în carĭ şedeaŭ *idicliiĭ, neferiĭ* şi *iccioglaniĭ* domnescĭ. Fundul curţilor despre Herĕscu erà pentru grajdurĭ, unde se ţineaŭ armăsariĭ de Missir şi Arabia, iar în faţa Poduluĭ Mogoşóeĭ erà un zid simplu, care închideà în întregul sĕŭ marele pătrat ce compuneà reşedinţa, avênd intrarea principală printr'o pórtă numită: *Paşa Capussi.*

«Palatul domnesc pe atuncĭ erà un centru unde se adunà tot ce aveaŭ Bucurescĭĭ maĭ inteligent, dar şi maĭ leneş şi maĭ depravat tot de odată. El erà plin de boerĭ şi de *calemgiĭ* de tot felul, dintre carĭ Fanarioţiĭ se deosebiaŭ prin cochetăria umbletuluĭ lor, prin desele complimente şi *temenele* ce făceaŭ şi maĭ cu sémă prin eleganţa vestmintelor, tăiate după ultima modă venită din Fanar.

«Interiorul curţiĭ presintà vederiĭ o privelişte fórte curióşă şi variată: maĭ întâiŭ, vizitiiĭ luĭ Vodă preumblaŭ armăsariĭ, îmbrăcaţĭ cu *cioltare* cusute cu sîrmă de aur, pe dinaintea caretelor şi butcilor boerescĭ şi a unuĭ şir de odăĭ, în carĭ *tufecciiĭ, arnăuţiĭ* şi *satîraşiĭ* îşĭ curăţiaŭ armele, şuerând printre dinţĭ vre-o arie albanesă. In lăuntru şi afară din pórtă, o adunătură de popor din clasele de jos căscà gura la învîrtelele şi strîmbăturile *pehlivanilor* şi *măscăricilor* domnescĭ. Simigiiĭ cu tablele lor sferice puse pe cap şi cu tripodele de lemn la subţióră, împreună cu bragagiiĭ şi salepgiiĭ arnăuţĭ, făceaŭ contrast cu alunariĭ şi cu şerbetgiĭ din Fanar, carĭ purtaŭ pe cap fesurĭ micĭ cu funte stufóse de ibrişim şi cămăşĭ de borangic subţire . . . In fundul

(1) *Jean Cara* (fost secretar al luĭ Vodă Gr. Ghica) Histoire de la Moldavie et de la Valachie, Paris 1781, p. 184.

curţii diferite grupe de *masalagii* şi de *pungaşi*, jucând unii *în nuci*, alţii *iasîc* şi *tură*, alţii la *o para cinci* şi *stos* pe despuiate. Aceştĭ tâlharĭ, în mare parte Fanarioţĭ scăpaţĭ din închisorile Stambululuĭ, jefuiaŭ liberĭ, în Curtea domnéscă, pe ómeniĭ fără experienţă şi credulĭ.» (1)

Musica a fost tot-deauna tovarăşa duiósă şi dătătóre de însufleţire a vieţeĭ Românuluĭ. Glasul eĭ molcom şi dulce i-a înseninat aleanul sufletuluĭ, viersul eĭ şăgalnic şi sprinten i-a aprins scântia veselieĭ în sânge.

De la palatul domnesc până la coliba păstoruluĭ a rĕsunat ea,— credinciósă mişcărilor inimiĭ,— în vremĭ de dragoste şi de nevoĭ. De aceea şi este, fără ocolirĭ meşteşugite de forme, fără îmbinărĭ felurite de tonurĭ, naiva expresiune a unor simţeminte naive, deşi pline de dorurĭ, de amărăciune şi de isbucnirĭ, când şi când sgomotóse, ale trecĕtórelor bucuriĭ. Şi din gură, din frunză, din fluer, a făcut să rĕsune Românul văile munţilor, poenele codrilor şi largul câmpiilor, sub îmboldirea farmeculuĭ din pept, precum în vremĭ de cumpĕnă le-a umplut el de glasul buciumuluĭ (2), chemând pe ostaşĭ la luptă şi la isbândă.

Din vechime *surlariĭ*, *corniştiĭ* şi *toboşariĭ* aŭ păşit în fruntea ósteĭ, iar pe Domniĭ pămîntenĭ *trîmbiţaşiĭ*, *flautiştiĭ*, *paŭceriĭ* (ţimbaliştii), *fluerariĭ* şi *cântăreţiĭ din liră* i-aŭ însoţit la alaiurĭ. (3)

De alt-fel, la Curţile nóstre domnescĭ aŭ fost tot-deauna douĕ soiurĭ de musicĭ: cea *pămînténă* (lăutariĭ ţiganĭ) şi cea *străină* (européna şi turcéscă (mehterhane şi tubulhane), carĭ cântaŭ fie-care în deosebĭ saŭ tóte împreună, după împrejurărĭ,

Aşà, la mesele domnescĭ date la praznice însemnate, musica erà nelipsită, musica vocală şi instrumentală, care dese-orĭ erà însoţită şi de lovituri de tunurĭ, pentru maĭ mare cinste. Sunetul tobelor şi al trîmbiţelor dedeaŭ semn pentru aducerea bucatelor, iar când Domnul începeà să mânânce, se trăgeà cu tunurile şi rĕsunà musica, atât cea turcéscă cât şi cea moldovenéscă (4), căcĭ de altfel «se şi cade Domnuluĭ să aibă la masa sa multe felurĭ de tobe, de viorĭ şi de surle de veselie.» (5)

---

(1) *N. Philemon*, Ciocoiĭ vechĭ şi noĭ, pp. 27—29.

(2) *Kogălniceanu*, Letopisiţe, t. 1, p. 127: «iar *buciumul* servià a da semn de răsboiŭ» ţice cronicarul *Nicolae Costin*.

(3) *Codex Bandinus*, ed. Acad. Rom., p. 144, cu prilejul descrieriĭ ce face despre serbarea Bobotezeĭ la Iaşĭ în vremea luĭ Vasilie Lupu Voevod.

(4) *Cantemir*, op., cit. p. 101.

(5) *Hasdeŭ*, Archiva Ist. a Românieĭ, t. 1, Documentul No. 311: Povaţa dată de Neagoe Basarab fiuluĭ sĕŭ Teodosie despre rînduiala Curţiĭ domnescĭ.

Când Metropolitul se sculà, pe la mijlocul meseĭ, să închine în sănătatea luĭ Vodă, se sculaŭ cu dînsul toţĭ óspeţiĭ şi, îndată se dedeaŭ tunurile, *musica nemţéscă, lăutariĭ ţiganĭ* şi *tubulhanéua turcéscă* începeaŭ să cânte, pe când ceĭ patru diaconĭ de la spatele Metropolituluĭ, cu dascăliĭ lor, ḑiceaŭ în cor o rugăciune destul de lungă. (1)

Acéstă datină îşĭ trăgeà obîrşia de la obiceiurile celor maĭ vechĭ Domnĭ aĭ ţĕriĭ. Aşà, la mesele Voevoḑilor Basarabĭ şi Muşatinĭ se cântà şi se glumià mult. Cântecul:

Ştefan, Ştefan, Domn cel mare,
Séměn pe lume nu are

se cântà într'un glas de către mesenĭ de-odată. Măscăriciĭ îşĭ făceaŭ mendrele, ḑicênd luĭ Vodă «měĭ vere». Curţile domnescĭ eraŭ pline de *cimpoiaşĭ* şi ospeţele ţineaŭ câte douĕ-spre-ḑece césurĭ în şir. (2)

Diaconul Paul de Aleppo scrie, că la prânḑul Ţaruluĭ numaĭ cântăreţiĭ cântaŭ imnurĭ, dar fără fluere, fără tobe şi fără alte instrumente musicale, ca la Beiĭ Moldoveĭ şi Valachieĭ (3); iar Logofĕtul Gheorgachi, în *Condica luĭ de obiceiurĭ vechĭ şi nouĕ ale Prea Inălţaţilor Domnĭ*, însémnă că, în ajunul Crăciunuluĭ, cum şi la Bobotéză, se făceà masă domnéscă la Spătărie, şeḑênd Metropolitul cu Episcopiĭ şi boeriĭ şi pe cine maĭ poronceà Domnul şi din ceĭ mazîlĭ (fără slujbe), însă masă fără caftane şi fără dvorélă (fără ceremonie), cu cântărĭ bisericescĭ, mehterhanea şi cu ţiganĭ. (4)

La Sf. Vasile iarăşĭ, după ce Domnul eşià din biserica cea mare cu toţĭ boeriĭ, după sfîrşitul slujbeĭ de séră, mergênd Domnul la Spătărie, mergea şi Metropolitul cu archiereiĭ şi cu toţĭ boeriĭ, de şedeaŭ în Spătărie, la rînduială, şi li se dedeà *tuturor* câte un pahar de vutcă, cofeturĭ şi cafea. Insă întâiŭ Domnul, când ridicà paharul la gură, îndată se făcea *şanlîc* de sloboḑirea a tóte tunurile, cu focul mărunt şi cu mehterhanea; după mehterhanea, ţiganiĭ obicĭnuiţĭ, ce cântă la masa Domnuluĭ, făceaŭ şi eĭ o *ḑicĕtură* de un scopos. . . . După acésta, dacă înserà, mergeà mehterhanéua de făceà un *nubet* şi despre Dómna şi la Beizadele, apoĭ la Metropolitul şi la toţĭ veliţiĭ boerĭ cu boeriĭ, luându-şĭ mehterbaşi şi ceĭ împreună cu el bacşişul cel obicĭnuit. (5)

Mehterhanéua pare a fi fost musica stabuluĭ domnesc, întocmită

(1) *Sulzer*, op. cit., t. III, cap. 5, p. 334.

(2) *M. Eminescu*, Prefaţă la «Palavre şi anecdote» de E. Baican, 1882.

(3) *Hasdeŭ*, Archiva Ist. a Românieĭ, 1865, t. I, partea 2-a, p. 111.

(4) *Kogălniceanu*, Letopisiţe: Condica de orînduieliĭ a Logofĕtuluĭ Gheorgachi, t. III, p. 310.

(5) *Ibidem*, p. 314.

numaĭ din Turcĭ, sub ascultarea unuĭ *mehterbaşa* (capelmaister), avênd ca instrumente: şése *chindiĭ* saŭ tobe îmbrăcate în roşu, *gémparale* (cimbale, tésurĭ) (1) şi un fel de *hautbois* imperfect, cu sunetul fórte ascuţit şi ţipător. (2)

Tubulhanéua erà musica turcéscă militară, pusă sub ascultarea unuĭ *islam-céuş* (tambur-major), care purtà un toiag lung îmbrăcat cu argint şi cu o mulţime de *hasdrame* (atârnătorĭ) pe dînsul. (3) Instrumentul eĭ de căpetenie erà *tumbelechiul:* un fel de timpan întrebuinţat fórte mult în vechime la musicele otomane. Eraŭ maĭ multe soiurĭ de sunare cu acest instrument; cel maĭ obicĭnuit însă, care se întrebuinţà în vremea Domnilor grecĭ la noĭ, erà acesta: fie-care artist aveà douĕ tumbelechiurĭ, unul acordat în *sol,* cel-lalt în *do* (cheia de bas), pe carĭ le lovià cu ciocanul după óre-carĭ regule, şi formà acompaniamentul melodiilor puse în executare.

Aceste amîndouĕ bande de musică turcéscă cântaŭ după împrejurărĭ: *nubeturĭ* (cântece vesele, marşurĭ), *pestrefurĭ* (4) (preludiĭ, uverturĭ), *manele* (cântece melancolice şi de amor). Fondul acestor douĕ musicĭ fiind însă toba saŭ timpanul, sunt înţelese cuvintele Românuluĭ: *bate mehterhaneaua,* când ea cântà în Curtea domnéscă, la césul prânḑuluĭ, orĭ la vre-un alaiŭ, la vre-o căftănire de boer mare şi la praznicele împĕrătescĭ.

Musica européná, saŭ maĭ bine nemţéscă, menită ca de la Curtea domnéscă să împrăştie gustul şi dragostea armonieĭ şi clasicităţiĭ printre boeriĭ noştri, n'a avut nicĭ odată mare căutare, dacă trebue să credem ce se scrie despre dînsa: «In tóte ḑilele la masa Domnuluĭ trebue să cânte musica, fie turcéscă, fie maĭ rar cea nemţéscă, numaĭ dacă acésta din urmă îĭ place Principeluĭ, lucru ce o singură dată l'am vĕḑut la Curtea celuĭ de astăḑĭ, care trebue să şi fi lincenţiat musica nemţéscă. Firea fluturatică şi uşurică a Grecilor nu-şĭ póte aflà, o jumătate de

(1) *Loc.-Colonel Papazoglu,* Istoria Bucurescilor.—La alaiurĭ, mehterhanéua, ca şi tubulhanéua, mergeà călare, iar tobele eĭ se numiaŭ *chindiĭ* din pricina vremiĭ când sunaŭ prânḑul în Curtea domnéscă, *chindie* numindu-se timpul ḑileĭ de la amédă la apusul sóreluĭ.

(2) *N. Philemon,* Ciocoiĭ vechĭ şi noĭ, p. 30.

(3) *Locot.-Colonel Papazoglu,* op. cit.

(4) *Letopisiţele Ţĕriĭ Moldoveĭ,* t. III, pp. 332, 333: «Maĭ pe urmă aŭ venit şi mehterbaşul Paşeĭ, cu toţĭ mehteriĭ sĕĭ, la Curtea Domnuluĭ, de i-a ḑis un *nubet* . . . şi vrênd Paşa ca să audă şi pe mehterbaşa Domnuluĭ ce meşteşug are, a ḑis Domnul ca să poruncéscă luĭ mehterbaşa să ḑică *un pestref,* şi începênd mehterbaşu şi ḑicênd un scopos ca acela, aŭ fost fórte plăcut Paşeĭ (Lucituiulun Paşa) meşteşugul şi ḑicĕtura luĭ . . . »

an măcar, mulţumire într'o distracţiune óre-care. Eĭ n'aŭ nicĭ răbdarea să privéscă la un danţ deplin, nicĭ să asculte până la sfîrşit o simfonie cântată de musicanţiĭ noştri. Cu mirare am auḑit adesea, şi mi-a părut rĕŭ de bieţiĭ ómenĭ, cum în mijlocul unuĭ adagio aŭ fost opriţĭ, trebuind să începă un allegro saŭ vre-un danţ unguresc, fără să li se lase vreme să iea instrumentele trebuincióse, ca waldhornul saŭ basonul, pentru acésta, siliţĭ decĭ a le executà bunăóră pe harpă!» (1)

Rĕmâneaŭ decĭ *lăutariĭ, ţiganiĭ,* cum îĭ numià şi-ĭ numesce şi astăḑĭ tótă lumea, carĭ, dăruiţĭ de natură cu o minunată pricepere a musiceĭ, nu numaĭ a musiceĭ naţionale, ci a orĭ-căreĭ alta le-ar atinge auḑul, aŭ putut, din vremile cele maĭ vechĭ, să *încânte,*—cuvîntul nu e prea pretenţios,—nenumĕratele generaţiunĭ de ómenĭ ce i-aŭ ascultat.

Scriitoriĭ ceĭ maĭ cu vaḑă, călĕtoriĭ de înalte trepte şi chiar Suveraniĭ, carĭ aŭ avut prilejul de a-ĭ auḑì, aŭ admirat iscusinţa, talentul şi dibăcia lăutarilor de la noĭ.

Ţiganiĭ aŭ sarcina de a le gâdilà urechile cu viorĭ, chitărĭ şi cu un fluer cu opt ţevĭ, în care suflă eĭ, trecêndu-l mereŭ mereŭ pe dinnaintea guriĭ (2); căcĭ sunt cu deosebire fórte îndemănatecĭ pentru musică şi cu vióra şi cu cobza şi cu naiul (muscalul). Intru acésta eĭ întrec pe orĭ-care altă naţiune şi chiar pe Perşĭ, precum a mărturisit însuşĭ Hanul, fratele Şahuluĭ Persieĭ, care, trimis la Napoleon Bonaparte ca ambasador şi întorcêndu-se din Francia prin Ţéra-Românéscă în anul 1810, s'a minunat de talentul lăutarilor ţiganĭ şi maĭ vîrtos de muscalagiĭ. Eĭ cântă şi din gură de minune şi, fără a avé vre-o învĕţătură óre-care sistematică, compun şi cântece fórte dulcĭ, că şi musicanţiĭ Europeĭ îĭ admiră. (3)

In Iaşĭ, pe la începutul véculuĭ, tótă musica se încheià în taraful luĭ *Barbu Lăutaru* şi al luĭ *Angheluţă,* iar la Botoşanĭ, erà al luĭ *Năstase.* Barbu erà însă cel maĭ vestit. El făceà desfătarea boerilor la mese şi la petrecerĭ, el dedeà târcóle mahalalelor cu tineriĭ carĭ voiaŭ să-şĭ cânte patima dragosteĭ către vre-o afrodită. Alecsandri a făcut dintr'însul un tip ce va rĕmâné viitorimiĭ. Cântecele luĭ de lume, ca: *Ajungă-ţĭ puiule,—Lună, lună, mult eştĭ plină!—Iată flórea vieţeĭ mele,—Sórta mea ticălósă,—Veḑĭ nemilostivo, veḑĭ!—Dacă strig, cine m'aude?* şi altele multe, băgaŭ văpăĭ în inimĭ tinere şi bĕtrâne; iar *horile* şi *danţurile de salon,* pe carĭ le meşteşugià el, ar fi deş-

(1) *Sulzer,* op. cit, t. III, cap. 5, p. 339.
(2) *Carra,* Histoire de la Moldavie et de la Valachie, 1781, p. 159.
(3) *Dionisie Photino,* Istoria generală a Dacieĭ, t. II, p. 239.

teptat şi pe un mort, — povestea Medelniceruluĭ Drăghicĭ, pe care l'am cunoscut la V. Alecsandri.

La 1813, cu prilejul venirii Împĕratuluĭ Alexandru I la Chişinĕŭ, Postelnicul Dumitrache Plaghino şi Postelnicul Costache Pantazoglu, trimişĭ din partea ţĕriĭ să-l salute, luară cu dînşiĭ cele treĭ tarafurĭ de lăutarĭ din Moldova, carĭ cântară ast-fel la un bal dat în onórea Ţaruluĭ de către boeriĭ din Basarabia. (1)

Lăutariĭ făceaŭ parte de drept din alaiurile domnescĭ încă din vécul trecut. (2)

Faimosul pianist Franz Liszt, care dedeà concerte în Iaşĭ la 1847, avênd prilej de a auḑì pe Barbu cu banda luĭ, se entusiasmă într'atât de talentul cu care el cântase maĭ ales aria: «*Tu-mĭ ḑiceaĭ odată*», că l'a luat în braţe şi l'a sărutat, apoĭ a închinat paharul cu dînsul, proclamându-l musicant genial!

In Valachia, pe vremea luĭ Caragea, eraŭ numaĭ douĕ musicĭ europene: una a luĭ Niculescu în Bucurescĭ şi alta a luĭ Chrisoscoleu la Buzĕŭ. Fie-care dintre musicanţiĭ acestor douĕ bande trebuià să cânte cu naiul pe lângă un alt instrument, de pildă: vióra, viola, violoncelul şi chiar contrabasul, tobe marĭ şi micĭ, numaĭ capel-maisterul erà apĕrat de acéstă datorie, el cântând numaĭ din vióră şi arătând celor-lalţĭ tactul şi nuanţele. (3)

Lăutariĭ ceĭ maĭ vestiţĭ din Bucurescĭ aŭ fost: *Dumitrache Ochĭ-Albĭ, Drăgan, Marinică, Andreiaş* feciorul luĭ Puiu, *Radu Ciolac* (muscalagiul), fratele luĭ Drăgan şi tata luĭ *Dinicu Ciolac* de astăḑĭ, cel care a făcut furorĭ la Exposiţiunea din Paris de la 1889.

Dintre ceĭ maĭ tinerĭ sunt: *Pădurénu*, care a avut atâta succes la Petersburg şi a cântat de maĭ multe-orĭ înaintea Ţaruluĭ Alexandru III, *Năstase Ochĭ-Albĭ;* iar *Gheorghe Dinicu* şi frate-sĕŭ *Dumitru Dinicu*, amîndoĭ profesorĭ la Conservatoriul din Bucurescĭ, sunt unul compositor distins de bucăţĭ naţionale, altul violoncelist printre ceĭ eminenţĭ astăḑĭ în Europa.

Din numĕrul acestor ilustraţiunĭ nu trebuesc uitaţĭ şi lăutariĭ din provincie, ca vestitul *Dobrică* din Ploescĭ, *Stănică* (lăutarul Polcovniculuĭ Solomon) din Craiova, *Andreiŭ Moldovénu, Paltan* viorarul şi *Ionică* din Focşanĭ, *Sinică* din Pétra, *Bârléză* din Brăila şi maĭ

(1) *T. T. Burada,* Almanach musical pe 1876, pp. 74, 75.
(2) *V. A. Urechiă,* Ist. Românilor, 1794—1786, p. 589.
(3) *N. Philemon,* op. cit., p. 172 în notă.

ales cobzarul *Petre Creţu Şolcan* (1), un adevĕrat rapsod naţional.

Pe lângă aceştĭ maestrĭ aĭ cobzeĭ, aĭ viorii, aĭ naiuluĭ, eşiţĭ în mare parte dintre foştii robĭ aĭ caselor boerescĭ, maĭ eraŭ în Bucurescĭ şi în Iaşĭ diletanţĭ cu mult talent, carĭ aŭ lăsat un nume bun după dînşiĭ.

Aşà Vornicul *Teodor Burada* cântà minunat din chitară, dedeà chiar lecţiunĭ şi compusese pe la 1831 o gramatică saŭ şcólă, cu pilde de ariĭ, de danţurĭ, de cântece, pentru acest atât de ingrat instrument. După dînsul ceĭ maĭ distinşĭ chitariştĭ aĭ Moldoveĭ aŭ fost: *Ioan Cartu, Leonard Bancherul, Colonelul Cosinski, Papazoglu-Zinénu.* D-na *Elena G. Asachi* a fost o măéstră chitaristă şi cântăréţă, eleva celebruluĭ tenor Donzelli, precum şi pianistă pasionată. Fiica sa *Hermiona Asachi,* maĭ târdiŭ soţia luĭ Edgard Quinet, şi *Săftica Paladi* cântaŭ bine cu harpa.

Vornicul *Iordache Bucşenescu,* Banul *Iancu Peristeli,* Vornicul *Alecu Păşcanu,* Spătarul *Nicolae Carp* şi alţiĭ învĕţase să cânte cu *kemanul* (un fel de vióră cu 7 córde) de la lăutariĭ *Arif Aga* şi *Nicolae Burcaşu.*

Paharnicul *Vasile Urechiă* din Botoşanĭ erà cel maĭ meşter executant din *canon* (instrument ca cimbala ungurésca de adĭ, cu córde de maţe de pesce, în numĕr de 72, cu care se cântă cu amîndouĕ mânile, avênd la degetul arătător un degetar fără fund, iar între degetar şi deget o limbuţă de bagà, cu care se atinge córdele); iar Căminarul *Grigorie Avram* şi Paharnicul *Tóder,* grămăticul luĭ Andronache Drăghicĭ, eraŭ vestiţĭ cu *manelele, samaelele* şi *tacsimurile* lor după moda turcéscă.

Printre cântăreţiĭ din gură, eraŭ negreşit ceĭ dintâĭ psalţiĭ de la bisericĭ, între carĭ Spătarul *Iancu Malaxa,* venit cu Michail Vodă Suţu la 1819, întreceà pe toţĭ şi ca psalt şi ca cântăreţ (hanendé) de lume. Se dice că la un prând dat de Vornicul Iordache Drăghicĭ curtenilor luĭ Suţu, când Malaxa începu să cânte jalnica elegie: χορὶς μὲ πικρὸν φαρμάκη, nevasta Postelniculuĭ Dumitrache Plaghino atât a fost de mişcată, că a leşinat. Cântecul fusese compus la Ţarigrad cu prilejul morţiĭ uneĭ nepóte a acesteĭ atât de simţitóre Postelnicese. De câte-orĭ cântà acest Malaxa la petrecerile boerilor, erà acompaniat de către *Grigorie Avram* din tambură şi de *Andric Vizanti* din *neiŭ* (un fel de fluer de treştie

(1) De la acest *Creţu Şolcan* a putut culege d-l *G. Dem. Teodorescu* cele maĭ însemnate balade şi legende naţionale publicate în importanta sa colecţiune. Câte-va din cele maĭ frumóse aŭ fost de curînd traduse (1896) în versurĭ francese de un distins filo-român, d-l *Jules Brun,* şi publicate în meritósa sa lucrare: *Le Romancero roumain.*

cu 7 găurĭ, din care se cântà ţinêndu-l pe buze ca un *caval*) şi se ḑice că nu erà nimic maĭ armonios decât glasul cântăreţuluĭ însoţit de acele instrumente. (1)

In Bucurescĭ, cel maĭ bun cântăreţ din gură, care cunosceà şi armonia şi piano, a fost pe la începutul véculuĭ *Anton Pann;* pe lângă dînsul steteaŭ *Petrache Nănescu* şi fiul dascăluluĭ *Chiosea* de la Udricanĭ, carĭ împreună eraŭ veselia grădinilor luĭ Deşliu, luĭ Pană Breslea şi a luĭ Giafer şi fără de carĭ fiĭ de boerĭ marĭ, ca Iancu al Raliţiĭ Moruzóeĭ, Bărbucică al Tiţiĭ Văcăréscăĭ, fraţiĭ Bărcănescĭ, Costache Faca şi alţĭ tinerĭ, nu puteaŭ petrece.

Nănescu, care cântà bine şi din vióră, compuneà cântecele lăutarilor din Scaune, dintre carĭ cele maĭ vestite eraŭ pe atuncĭ:

Ah! iubito cale bună,
Dar te rog nu mĕ uità . . .

Raţa icĭ, raţa colea,
Raţa pasce papura . . . .

Ardă-ţĭ rochiţa pe tine
Cum arde inima în mine! . . .

Pétră de-aĭ fi, te-aĭ desface
Şi la mine te-aĭ întórce! . . .

Inima mea multe are
Culese după 'ntîmplare . . .

Ah! amor, amoraş,
Vedé-te-aş călugăraş . . .

Cine în amor nu crede,
N'ar maĭ călcà érbă verde!

Nicolae Alexandrescu, tot elevul dascăluluĭ Chiosea, aveà aşà de frumos glas, că de cum l'a auḑit Grigorie Ghica l'a luat la el în casă şi-l plimbà nóptea în butcă dinainte, de-ĭ cântà cântece de lume. Când Grigorie Ghica s'a făcut Domn, Alexandrescu a ajuns Cafegi-başa.

Tot din şcóla de la Udricanĭ aŭ eşit pe atuncĭ ceĭ maĭ bunĭ psalţĭ, precum: *Chiru* de la Biserica Eneĭ, *Dumitrache Bondoliu*, tata rĕposatuluĭ Vlădică Calistrat, *Unghiurliu* de la Sărindar şi *Petre Efesiu*, care maĭ târḑiŭ ajunse cântăreţ în strana dréptă la Patriarchie.

Unul însă, care pe lângă toţĭ cântăreţiĭ aceştia însuşià multe darurĭ ale minţiĭ, erà om cu carte pe acea vreme şi aveà adîncĭ cunoscinţe musicale, erà *Nicolae Philemon*, care, cu o memorie neîntrecută, de cum corifeiĭ literatureĭ, Iancu Văcărescu, Eliad, Gr. Alexandrescu orĭ Anton Pann, făceaŭ o poesie, a doua ḑi o recità din loc în loc, cântà pe din afară şi fórte bine ariile tuturor operelor ce se jucaŭ în teatrul de la Momolo, fu corist în trupa Madameĭ Karl şi maĭ pe urmă cântă cu flautul în orchestră sub direcţiunea luĭ Papa Nicola, fu gazetar, critic de teatru, foiletonist şi scrise póte unicul roman de nă-

(1) *T. T. Burada*, Almanach musical pe 1877, pp. 80—87.—*Recensiunĭ verbale* de la V. Alecsandri, Ion Ghica, D. Cracti, Costache Strat, Episcopul Melchisedec.

ravurĭ de pe vremea luĭ Caragea,—*Ciocoiĭ vechĭ şi noĭ*,—ce avem în literatura nóstră până acum. (1)

Dintre tinerii generaţiuniĭ următóre, cel maĭ talentat a fost fără îndoială *Nicolae Iatropulo*, care cântà minunat din chitară şi vióră; iar d-ra *Eufrosina Vlasto*, maĭ târdiŭ *Eufrosina Popescu*, soţia Colonelului Popescu, Adjutant domnesc, a avut strălucite succese în străinătate ca primadonă, sub numele împrumutat de *Marcolini*, după ce debutase la 1832 pe scena teatruluĭ Societăţiĭ filarmonice, ca elevă a şcóleĭ de declamaţiune înfiinţate de Câmpineanu, Eliad şi Aristia.

Pe scenele teatrelor celor marĭ de operă din Europa şi din America aŭ căpĕtat apoĭ, în ḑilele nóstre, un renume de *stele* printre cântăreţe: *Elena Theodorini*, fiica actoruluĭ Theodorini, şi d-na *Hartular* (sub numele împrumutat de *Darclée)*, fiica moşieruluĭ Haricli din Bucurescĭ.

Din înalta societate puţine femeĭ, cât de distinse prin spirit şi de bine crescute aŭ fost ele, fórte puţine s'aŭ dedat la studiul musiceĭ şi la desăvîrşita cunoscinţă a vre-unuĭ instrument musical în deosebĭ.

Dacă este adevĕrat că *Voichiţa*, fiica luĭ Radu-cel-Frumos şi soţia luĭ Stefan-cel-Mare, pe lângă gingăşia rostuluĭ şi frumuseţa chipuluĭ, erà mult iubitóre de cântărĭ; că Domniţa *Roxandra*, fiica luĭ Petru Rareş, învĕţase musica, de erà o desfătare pentru ceĭ ce o ascultaŭ; că fiicele luĭ Constantin Brâncovénu, cu «dascălĭ iscusiţĭ din Nemţie deprinsese meşteşugul cântăriĭ cu harpa»,—aceste plăcute îndeletnicirĭ aŭ fost puţin câte puţin date părăsiriĭ, lăsându-se ţiganilor din casă, dascălilor de bisericĭ, Grecĭ şi Românĭ, arta cântăriĭ vocale saŭ instrumentale.

Abià la începutul véculuĭ nostru găsim pe *Domniţa Ralu*, fiica cea mică a luĭ Vodă Caragea, însufleţită de dragostea musiceĭ, cunoscênd şi pricepênd pe compositoriĭ clasicĭ şi dând ea însăşĭ cea maĭ bună pildă la noĭ despre acéstă nobilă pasiune, înfiinţând la Cişméua Roşie cel dintâiŭ salon, în care se adunaŭ boeriĭ şi cucónele ca să petrécă serile de érnă cu danţurĭ şi cu cântărĭ. (2)

In Moldova, casa Rosnovanuluĭ, casele Sturdzescilor şi ale Cantacuzinilor eraŭ iubitóre şi ocrotitóre ale artelor frumóse şi câte-va din odraslele lor s'aŭ distins, fie personal, fie prin stăruinţa şi ajutórele ce n'aŭ cruţat, întru înflorirea acestora în capitala ţĕriĭ.

---

(1) *Ion Ghica*, Scrisorĭ, ediţie nouă, 1887, pp. 55—63.

(2) *N. Philemon*, op. cit., p 195.

In Bucurescĭ găsim maĭ târdiŭ pe *Principesa Alexandrina Ion Ghica*, născută Mavros, cultivând cu pasiune musica şi pe *Principesa Elena Al. Bibescu*, născută Epurénu, făcêndu-şĭ o reputaţiune européná cu jocul eĭ într'adevĕr maestru şi strălucit pe piano.

La ţĕranĭ, cimpoiul, fluerul, cavalul, cobza şi vióra sunt instrumentele ce-ĭ desfată, maĭ cu osebire la danţurĭ, petrecerĭ şi ospeţe. Lăutariĭ de la sat nu cântă decât din viorĭ, din cobze şi fórte rar din naiŭ, dar cu atâta numaĭ, eĭ, cunoscênd pare că vraja de a mişcà, de a înviorà, de a da brâncĭ veselieĭ, fac, cu mărginita lor fantasie şi cu meşteşugul lor aprópe începĕtornic, maĭ mult pentru plăcerea ţĕranuluĭ decât n'ar puté face o bandă din cele maĭ iscusite de lăutarĭ de la oraş.

Cimpoiul îl întrebuinţéză maĭ mult locuitoriĭ munteni, iar fluerul şi cavalul sunt tovarăşiĭ nedespărţiţĭ aĭ păstorilor.

Prin ţéva acésta uşurică de palten cu şése găurĭ, a făcut Românul să trécă tótă melancolia sufletuluĭ, tótă poesia câmpiilor, tóte rĕsunetele tainice orĭ neînţelese ale ţĕriĭ. Fluerul nu este numaĭ un instrument musical pentru dînsul, ci un confident, un prieten, de multeorĭ martorul uneĭ vieţĭ de lupte şi de visurĭ, ce nu pot luà înfiripare decât legănându-se pe aripĭ de vînturĭ, orĭ măgulind depărtările cu graiul lor tremurător, ca şi cum s'ar teme că-şĭ ieaŭ sborul în lume!

Isprăvile de putere şi de vitejie aŭ fost de-apururea semnele cele maĭ bine preţuite ale *bărbăţieĭ* la Românĭ. Ele fac parte din chiar firea luĭ mîndră şi îndrăsnéţă şi n'aŭ aşteptat tocmaĭ prilejul ca să se dea în vilég.

Dacă are un cal frumos şi arme bune, Moldovénul crede că nimenĭ nu maĭ e ca el şi s'ar bate chiar cu Dumneḑeŭ el însuşĭ. Toţĭ în de obşte sunt fórte îndrăsneţĭ şi mult înclinaţĭ a începe cérta, dar îndată se liniştesc şi se împacă cu cel protivnic. Ţĕraniĭ, când se cértă, nu prea vin la arme, ci cu bâte, cu ciomege şi cu pumniĭ astupă gura vrăjmaşuluĭ.

Toţĭ sunt glumeţĭ fórte şi veselĭ şi inima o aŭ pe limbă. Dintre arme, arcul îl sciŭ Moldoveniĭ întinde fórte bine şi se pricep a purtà şi suliţa; dar totuşĭ cu sabia aŭ făcut maĭ multă trébă. Puşcă pórtă numaĭ vînătoriĭ, pentru că ḑic că nu este lucru cinstit a o întrebuinţà împotriva duşmanuluĭ, neputênd cu dînsa cunósce nicĭ arta nicĭ vîrtutea răsboiuluĭ.

Laudă deosebită merită şi nu se póte preţuì destul ospitalitatea lor către străinĭ şi călĕtorĭ! Căcĭ nicĭ odată nu lasă pe óspe fără gazdă şi demâncare şi-l ţin treĭ ḑile împreună cu calul sĕŭ, fără să-ĭ céră cevà. Pe cel ce vine la eĭ îl primesc cu bucurie şi cu faţă voiósă, ca şi când ar fi fratele orĭ consângénul lor. Sunt uniĭ carĭ aştéptă până la ora a 9-a din ḑi (oră turcéscă) şi, ca să nu mănânce singurĭ, trimit slugile pe strade, poruncindu-le a chemà la masă pe orĭ-ce călĕtor ar vedé. (1)

Moldoveniĭ şi Munteniĭ sunt în de obşte voinicĭ şi călăria este îndeletnicirea lor cea maĭ plăcută. De aceea, când e vreme frumósă — primăvara saŭ vara — tineriĭ se dedaŭ călărĭ la jocul *giretuluĭ*. (2) Acest joc, de origine arabă (djerid), se săvîrşesce între doĭ călăreţĭ, carĭ aruncă unul într'altul un bĕţ de alun, lung de un metru, apĕrându-se de lovituri cu paveze de pâslă petrecute pe braţul stâng. Meşteşugul joculuĭ stă în ridicarea *djeriduluĭ* din fuga cailor, de jos, cu un fel de suliţă (cu cîrlig în vîrf) ce pórtă la brîŭ. Dintr'acésta călăreţiĭ pot de multe-orĭ să-şĭ facă rănĭ la pept şi la picióre. (3)

Un alt joc, care se aséměnă cu acesta, este al *halcaleĭ* (cerc de fer).

A treia saŭ a patra ḑi după Pascĭ, a fost vechiŭ obiceiŭ de eşià Domnul afară, cu tot alaiul de slujitorime şi cu tótă boerimea, marĭ şi micĭ, la *halca*, orĭ în şesul Bahluiuluĭ, orĭ la Copoŭ, scoţêndu-se toţĭ caiĭ domnescĭ. Şi şeḑênd Domnul la saivan şi boeriĭ pe scaune, pe cine rînduià Domnul încălecà pe cal domnesc şi se slobozià cu suliţa asupra halcaleĭ (carĭ suliţe sunt aduse din ţéra ungurésca, acolo se fac într'adins pentru acéstă trébă), cu ḑicĕturĭ de mehterhanea, şi care luà halcaua în repeḑiciunea caluluĭ venià de se închinà Domnuluĭ şi-ĭ sărutà mâna şi póla. Şi celor maĭ marĭ boerĭ li se dăruià de către Domn câte-o lastră saŭ canavĕt (4) cu fir şi un postav, celor maĭ de jos postajĭ şi atlaze, iar celor maĭ micĭ postajĭ. Fie-căruia se da darul Domnuluĭ după cinstea sa, petrecênd în acea ḑi şi cu alte chipurĭ de glume pentru bucuria sĕrbătoriĭ. (5)

Tot în Moldova, a doua ḑi de Pascĭ, a fost obiceiŭ de se udà cu apă şi se trăgeà la văĭ cu apă uniĭ pe alţiĭ, şi maĭ în tóte breslele erà acéstă obicĭnuinţă, până la vremea domnieĭ luĭ Antiohie Vodă (care obiceiŭ până acum la Ţéra-Românéscă se păzesce şi se şi urméză

(1) *Cantemir*, op. cit., pp. 136, 137, 140.
(2) *Carra.*, op. cit., p. 187.
(3) *Lt.-Colonel Papazoglu*, Istoria Bucurescilor.
(4) *Lastră*, un fel de ţesătură de mătase. *Canavĕt*, materie de lână vărgată.
(5) *Letopisiţe*, t. III, pp. 321, 322.

a doua ḑi de Bobotéză, în ḑiua de Sf. Ioan). Şi cum s'a purtat cuvîntul din bĕtrânĭ, că boerii şi Domnuluĭ îndrăsniaŭ a ḑice că-l vor trage în vale şi pe aceĭ ce-ĭ trăgeaŭ la vale ca să le tórne cofa cu apă în cap, eĭ se împăcaŭ cu trăgătoriĭ: uniĭ dându-le vedre de vin, alţiĭ pasce şi ouĕ. Şi maĭ vîrtos femeile se adunaŭ la un loc câte douĕ-ḑecĭ, treĭ-ḑecĭ şi trăgeaŭ la vale pe bărbaţĭ. Iară din ḑilele luĭ Antiohie Vodă, din pricinele trasuluĭ în vale aŭ născut gâlcevĭ fórte marĭ şi s'aŭ şi omorît câţĭ-va ómenĭ. Şi atuncĭ, din poruncă domnéscă, s'aŭ tăiat, ca nicĭ decum obiceiul acesta să nu maĭ fie (măcar că femeile aşà óre-şĭ-ce tot îl maĭ ţin). (1)

In ḑiua de Sf. Gheorghe, dacă erà câmpul încheiat cu érbă, saŭ şi maĭ pe urmă, cu puţine ḑile, după vreme, erà obiceiŭ şi în purtarea de grijă a luĭ Vel Comis *ca să scótă caiĭ domnescĭ la ciair.*

Intr'acéstă ḑi, făcêndu-se gătire, chémă Domnul pe Vel Comis şi-l îmbracă cu caftan şi, eşind de la Domn cu caftanul îmbrăcat şi primindu-şĭ în cap şi şlicul luĭ cel de sobol, merge la grajdul domnesc şi de acolo se pornesc caiĭ, după cum îĭ orînduesce Vel Comisu, în privéla Domnuluĭ, a Dómneĭ, a Beizadelelor şi a tótă boerimea, petrecêndu-ĭ prin maidanul cel mare al curţiĭ, despre cămară, orĭ din năuntrul curţiĭ. Şi înainte este un stég de Arnăuţĭ cu zapciiĭ lor, după dînşiĭ douĕ stégurĭ de Seimenĭ, pe de o parte şi pe de alta în şirég, şi printre dînşiĭ înainte se aduc telegariĭ; pe urma telegarilor, sacabaşĭ, apoĭ Vel Armaş, g. Armaş şi Suruc-bairactar în mijloc; după dînşiĭ trîmbiţaşiĭ domnescĭ, sârmaciul novodnicilor, rĕsunând în trîmbiţă şi în surlă. După aceştia, povadniciĭ, apoĭ armăsariĭ, ţinêndu-se de comiseĭ şi de seimenĭ, ce se rînduesc de Hatman, fiind înşelaţĭ atât telegariĭ, povadniciĭ, cât şi armăsariĭ, cu cele obicĭnuite ale lor ţoliturĭ, feluri de feluri.

După armăsarĭ, zapciiĭ Curţiĭ, aĭ Hatmanuluĭ şi aĭ Agăĭ, aĭ părţiĭ slujitorescĭ, împodobiţĭ, apoĭ v. Comis şi g. Comis. Şi pe urma lor Vel Comisul călare pe calul împĕrătesc ce se chémă *tablabaşĭ*, îmbrăcat în caftan, fiind calul împodobit cu podóbele cele maĭ alese, legat calul şi cu *taftă neramzie* peste branche.

Pe lângă Comis, Seiḑbaşĭ şi alţĭ Seiḑĭ şi Comişĭ şi Ciohodarĭ, cum poruncesce Domnul, cum şi slugile Comisuluĭ, tóte împodobite, şi pe lângă dînsul şi mehterhanéua, ḑicênd pe urma luĭ. Şi când ajunge Vel Comis în dreptul Domnuluĭ, unde este, se închină către Domn, apoĭ ese cu tótă rînduiala acésta pe din sus de Sf. Nicolae şi pe la vamă

(1) Letopiseţe, t. III, p. 321.

şi, ajungênd la ciair, unde şi corturĭ sunt întinse, aşéză Comisul caiĭ Domnuluĭ pe rînduială.

Are obiceiŭ Vel Comisu de face şi masă mare la o sémă de boerĭ poftiţĭ de dînsul. (1)

In *Istoria Imperiuluĭ Otoman* de *Hamer* se póte vedé o ceremonie asemenea acesteia, care a fost împrumutată de Domniĭ grecĭ aprópe întocmaĭ de la Turcĭ.

In Ţéra-Românéscă, caiĭ luĭ Vodă eraŭ daţĭ la *ciair* a doua ḑi după sĕrbătórea Sf. Impĕraţĭ Constantin şi Elena, pentru 40 de ḑile. Ciairul domnesc era pe câmpia de la Colentina şi Bănésa. Acolo, caiĭ duşĭ de Seiḑĭ, sub privigherea Mareluĭ Comis, împodobiţĭ cu valtrapurĭ şi cioltare cusute cu aur, treceaŭ pe dinaintea luĭ Vodă, care sta sub un umbrar de frunze şi de florĭ încunjurat de boerimea ţĕriĭ. Lăutariĭ le cântaŭ, soitariiĭ făceaŭ ghiduşiĭ, şi bĕuturĭ rĕcoritóre se împărţiaŭ de către copiiĭ de casă, sub ascultarea Mareluĭ Paharnic. (2)

Tinerimea se maĭ îndeletnicià şi cu călăria (3), precum boeriĭ şi cucónele obicĭnuiaŭ preumblarea în trăsurĭ cu arcurile poleite pe câmpiile Herĕstrăuluĭ, unde erà un turn vechiŭ făcut móră de vînt, orĭ la Bănésa şi la Colentina, unde se făceaŭ tratamente cu dulcéţă, şerbeturĭ, cafele între boerĭ şi chiar — une-orĭ — între Domnitor şi protipendadă. *Podul Mogoşóeĭ* şi *Podul Tîrguluĭ-de-afară* eraŭ uliţele cele maĭ de căpetenie pentru aceste preumblărĭ ale boerimiĭ.

Mesele şi petrecerile le făceaŭ boeriĭ între dînşiĭ, adunându-se cu némurĭ, cu prietenĭ, când la uniĭ, când la alţiĭ. Rar se întîmplà să se desfăteze ast-fel pe la grădinĭ, nevoind a da noroduluĭ prilej să-ĭ vadă şi să-ĭ judece cu asprime dacă ar face vre-o necuviinţă la chef. De aceea, şi când se hotăraŭ să mănânce pe érbă verde, mergeaŭ — în Bucurescĭ — la via Brâncovénuluĭ din Délul Spireĭ, la grădina luĭ Belu de lângă Văcărescĭ, la grădina luĭ Scufa; iar în Iaşĭ se înfundaŭ prin viile orĭ grădinile de la Socola, de la Repedea, de la Copoŭ, carĭ eraŭ într'adevĕr fórte frumóse şi aşezate pe déluri în posiţiunĭ minunate ca privelişte şi ca aer curat.

Ceĭ din clasa de mijloc: negustorĭ, meseriaşĭ, se adunaŭ cu aĭ lor, în Bucurescĭ, la grădinele Cişmegiuluĭ, la Barbă-Lată, la Breslea, la

(1) *Letopisiţe*: Condica de obiceiurĭ vechĭ a Logofĕtuluĭ Gheorghachi, ed. 1874, t. III, p. 323.

(2) *Loc.-Colonel Papazoglu*, Istoria Bucurescilor.

(3) *Carra*, op. cit., p. 160, ḑice: «Un Grec à cheval, les étriers hauts et les genoux en triangle, branlant la tête comme un magot de plâtre, s'imagine être le personnage le plus imposant et le plus respectable».

Giafer, orĭ la livada Deşliuluĭ, pe câmpul Cotrocenilor şi la Crângul lui Hagi Ilie de la Moşĭ; în Iaşĭ, pe valea Bahluiuluĭ, la Cetăţue, la mănăstirea Frumósa, în satul Buciumuluĭ, în livada Rosnovanuluĭ, orĭ la Tătăraşĭ.

Acolo fie-care *isnaf* îşĭ întindeà masa la pămînt, bea şi mâncà cu copiiĭ şi rudele luĭ; apoĭ sub îndemnul cântecelor de dor orĭ de joc, ce le trăgeaŭ lăutariĭ, învîrtiaŭ hora, băteaŭ căzăcésca, se frămîntaŭ, înviorat de musică, până ce, făcêndu-li-se iar fóme, se aşezaŭ din noŭ la masă şi, încălţiţĭ maĭ mult decât trebue, turnaŭ vin în işlicile, în căciulele bărbaţilor şi în condurii femeilor şi cu glume, cu hazurĭ de tot felul, se îndemnaŭ la băutură şi la nebuniĭ.

Dacă-ĭ pridideà somnul, se lungiaŭ cât-va la umbră cu mânile căpătâiŭ şi dormiaŭ ca nisce fericiţĭ; apoĭ către séră, după ce-şĭ neteziaŭ giubelele, îşĭ îndreptaŭ tacliturile şi-şĭ trimiteaŭ slugile înainte cu blidele şi ploscele góle, se întorceaŭ cu copiiĭ de mână, orĭ sprijinindu-se uniĭ pe alţiĭ, pe la casele lor.

Când erà vre-o sĕrbătóre domnéscă şi norodul se adunà, bunăóră ca astăţĭ la părăţĭ şi la luminaţiĭ, să se veseléscă în cinstea celor marĭ, după băutură, strigăt, danţurĭ cu cântărĭ de cimpóie, de cobuze muntenescĭ, orĭ de dible, séra, înainte vreme, se aprindeaŭ prin pieţe focurĭ marĭ de pae şi ţiceà tubulhanéua de jucà prostimea, slujitoriĭ sloboţiaŭ în mijlocul glóteĭ câte o vulpe cu códa muiată în păcură aprinsă, de fugeà lumea în cotro puteà şi muerile speriate se îmbrânciaŭ şi alergaŭ ţipênd, iar bărbaţiĭ, rîţênd cu hohote, trăgeaŭ focurĭ de pistóle şi desfundaŭ la buţĭ cu vin!

O adevĕrată scenă dionysiacă, prin spiritul şi făptuirea eĭ, erà iarăşĭ *Sĕrbătórea zalhanalelor* la Câmpulung.

Pe *rîul Tîrguluĭ*, în partea despre Flămânda, se aflaŭ altă dată mulţimĭ de zalhanale, ce făceaŭ mare negoţ de peĭ, de óse, de sĕurĭ, cu ţéra ungurésca. Vitele marĭ veniaŭ la tăiere pe la începutul vereĭ şi până după Sf. Maria cea mare se sfîrşià tăiatul şi carnea alésă erà pusă la uscat pentru pastramă. Oilor şi caprelor le venià rîndul după ţiua Cruciĭ şi, de cum se gătiaŭ la tăiere şi se deosebiaŭ cărnurile, începeà sĕrbătórea zalhanalelor.

Surecciiĭ se adunaŭ cu baciĭ, paznicii, casapiĭ şi ceĭ-lalţĭ lucrătorĭ de la scaune şi chibzuiaŭ între dînşiĭ asupra bacilor carĭ aduseseră vitele cele maĭ marĭ şi maĭ grase, vitele carĭ dăduse firesce maĭ mult câştig.

Baciĭ, ast-fel deosebiţĭ, eraŭ câte unul puşĭ într'o căruciórā cu douĕ róte, în cap cu o pereche de córne marĭ, de carĭ se atârnà un prapor,

*

ce-ĭ cădeà peste obraz, cu trupul învelit într'o pele de boŭ, de bivol, și în jurul gâtuluĭ atârnate peĭ de óie și de capră.

Alaiul, în frunte cu un taraf de lăutarĭ, se întocmià: din lucrătorĭ jucând, chiuind și cântând cântece obscene, după carĭ veniaŭ căruciórele cu baciĭ dușĭ în triumf, trase de alțĭ lucrătorĭ. In urmă veniaŭ ceĭ-lalțĭ lucrătorĭ cu plosce de vin în mânĭ, cu pastramă, carĭ se opriaŭ de făceaŭ cinste trecĕtorilor, mâncaŭ, apoĭ porniaŭ maĭ departe, până ce străbăteaŭ orașul și eșiaŭ la dél pe poiană, unde se întindeà bĕutura și mâncarea de-a volna. La aceste sĕrbătorĭ se făceà și vînḑarea faimóselor arșice de capre (sólbe), atât de scumpe — pe atuncĭ — copiilor, carĭ se țineaŭ crangă după alaiŭ.

Cântecele lucrătorilor, cu acest prilej, aveaŭ, cu expresiunĭ adesea obscene, cu asemĕnărĭ triviale, un fond de observațiune adîncă cu privire la viéța și la împărechiarea vitelor—și ale fie-cărora în deosebĭ — între dînsele.

Așà de pildă, un cântec slăvià firea violentă, dar pudică și cavaleréscă a bivoluluĭ, care numaĭ după ce 7—8 ḑile se gudurà pe lângă bivoliță, nu aveà apropiere cu dînsa decât nóptea, în locurĭ retrase, ca să nu fie vĕḑut de nimenea.

De acì dróia de păcălitur̆ĭ, de comparațiunĭ fără frîŭ și de glume asupra flăcăilor, maĭ puțin cuminți decât bivoliĭ, ce sbucnià dintr'înșiĭ, se póte cu ușurință închipuì, zugrăvindu-se ast-fel icóna póte cea maĭ ciudată a unor năravurĭ aḑĭ perdute, din nefericire pentru originalitatea apucăturilor de carĭ suntem însuflețiți.

La țéră, Românul, dârz și voinic cum l'a lăsat Dumneḑeŭ, îșĭ încércă puterile la *trântă* și la *luptă dréptă*, apucându-se cu brațe vânjóse de mijloc, opintindu-se, smuncindu-se, învîrtindu-se în tóte felurile, până ce unul dovedesce și, isbind pe protivnic cu umeriĭ de pămînt, îl culcă pe spate dinainte-ĭ. (1)

Pe pajiștea verde și netedă, flăcăiĭ sprintenĭ, cu capul și peptul deschis, se ieaŭ la întrecere cu fuga, orĭ încălecând pe deșălate calul, îl alungă alăturĭ de alțĭ călărețĭ, până ce se perd ca nălucile în zare. Cine-ĭ dat rĕmas dă și de bĕut, cine-ĭ biruitor are drept să se prindă frate de cruce (2) cu cine o voì și, pentru multă vreme, în sat nimenĭ

(1) *Al. Odobescu*, Dómna Chiajna, p. 160.

(2) *Wilhelm Schmidt*, Das Jahr und seine Tage, p. 6, ḑice: «In unele locurĭ flăcăiĭ și fetele aleg ḑiua Sf. Tóder, ca să se lege în prietenie. Drept aceea spânzură de un copac o pită, — ca simbol al belșuguluĭ și al rodnicieĭ,— pită făcută într'adins pentru acésta, apoĭ se prind de mână și jócă hora de maĭ multe-orĭ împrejur, apoĭ își împart bucățile între dînșiĭ și le mănâncă (valea Hațeguluĭ).» Acest obiceiŭ, care

nu vorbesce maĭ tare decât dînsul; iar când vine vremea să mérgă la óste, cu capul sus şi inima voióză se duc ceĭ fruntaşĭ, numaĭ «mămăligariĭ», aşà se numesc fricoşiĭ, nesăbuiţiĭ, nătăngiĭ se codesc orĭ daŭ dosul, tînjind după vatră.

«Căcĭ însuşirea acestuĭ popor, din care politica militară ar puté trage marĭ folóse, ḑice un scriitor trăit printre noĭ, este acea de a da bunĭ soldaţĭ şi bine disciplinaţĭ. Impĕratul (Austrieĭ) a făcut încercarea acésta cu isbândă şi cu deplină mulţumire, căcĭ are maĭ multe regimente de Valachĭ în oştirile sale şi aceştĭ Valachĭ fac exerciţiile cu o îndemănare şi o uşurinţă într'adevĕr vrednică de mirare.» (1)

Cuvintele aceste, rostite din pragul véculuĭ, în mijlocul celeĭ maĭ furtunóse sbuciumărĭ de patime şi de ideĭ, aŭ fost o fericită proorocie despre vîrtutea némuluĭ nostru, care, oţelit în luptele şi restriştea trecutuluĭ, a păşit la cucerirea neatârnăriĭ, adeverind viitorimiĭ că:

Din vultur, vultur nasce! Din stejar, stejar rĕsare!

---

se află la Sêrbĭ şi la Morlacĭ, se practică şi în India între aceia carĭ se *prind fraţĭ*, cu îndatorirea de a-şĭ da unul altuia, fie chiar străinĭ, sprijin şi ajutor.—*(Mayer*, Lexicon, Myth, 1, p. 42).

Tot în ḑiua de Sf. Tóder este şi până aḑĭ obiceiŭ în judeţul Romanaţĭ de a se face *încurarea* cailor, numită şi *alergarea de caĭ*. Toţĭ ceĭ carĭ aŭ caĭ în comună es cu dînşiĭ la loc deschis şi încep a se întrece în fugă. Cine ajunge întâiŭ saŭ maĭ de grabă la ţintă, acela câştigă rămăşagul: vin, cinste orĭ parale. Acéstă datină dă poporuluĭ grijă de a-şĭ ţiné caiĭ cât se póte de bine peste érnă, ca primăvara să-ĭ apuce sănătoşĭ şi voinicĭ pentru încurare.

(1) *Carra*, op. cit, pp. 189, 190.

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ